

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KENTSEL KAMUSAL ALAN OLARAK MEYDANLAR: MEKAN VE
YAŞAMLA KURDUĞU İLİŞKİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Aşlı AYGÜN ÖZTÜRK**

Anabilim Dalı : Mimarlık Anabilim Dalı

Programı : Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yurdanur DÜLGEROĞLU YÜKSEL

EYLÜL 2009

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAMUSAL ALAN OLARAK MEYDANLAR:
MEKAN VE YAŞAMLA KURDUĞU İLİŞKİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Aşlı AYGÜN ÖZTÜRK
(502061004)**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 07 Eylül 2009

Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Eylül 2009

**Tez Danışmanı : Prof. Dr. Yurdanur D. YÜKSEL (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Vedia DÖKMECİ (İTÜ)
Yrd. Doç. Dr. Hülya ARI (İTÜ)**

EYLÜL 2009

ÖNSÖZ

Çalışmada kamusal alan ve kentsel kamusal mekan olarak meydanların sahip olmaları gereken nitelikleri ortaya koymak ve iki örnek üzerinden somut analizler yapmak hedeflenmiştir. Bugün kentlerde en büyük dönüşüm ve değişim dinamizmini oluşturan neo-liberal süreçlerin genelde kentin kamusal alanları ve özelde de meydanları üzerinde ne gibi etkileri olduğunu ortaya koymak ve kentlilerin meydanlarla kurduğu ilişkiyi irdelemek de bir diğer amaçtır.

Kapitalist sistem küresel olarak özellikle büyük dünya kentlerinde kent toprakları üzerinde faaliyet göstererek her türlü alanı kültürel, tarihi ya da doğal değerini göz ardı etmek suretiyle dönüştürmektedir. Bu dönüşüm sürecinin ciddi etkileri de kentsel kamusal alanda görülmektedir.

Kent topraklarındaki ve kamusal alandaki fiziksel değişim toplumun kamusal yaşamını ve kamusal mekanlarla olan bağlantısını da etkilemektedir. Kentsel kamusal alan dönüşürken kent meydanları da dönüşmekte, kentlilik bilinci ve bir arada bir toplum olabilme yetisi zayıflamaktadır.

Bu çalışma da öncelikle kamusal alanın kavramsal çerçevesini çizerek başlayıp; kamusal alanı tarihsel perspektif içinde tanımlamakta, daha sonra kentsel kamusal alan olarak meydanın tanım, gereklilik ve tipolojilerini ortaya koymaktadır. Tanımlamalardan sonra günümüz dünyasında kentsel kamusal alandaki dönüşüme değinilmiş, bu dönüşümün toplum üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sonraki bölümde ise dünyadaki büyük metropollerden biri olan İstanbul'daki iki çok kullanılan ve önemli meydan –Taksim ve Ortaköy Meydanları- mercek altına alınmış, belirli bir teknikle kaliteleri analiz edilmiştir.

Çalışmamda tezin genel yapısından detaylarına kadar her türlü konuda bana yol gösteren, yardımlarını ve sabrını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Yurdanur Dülgeroğlu Yüksel'e teşekkürü bir borç bilirim.

Eylül 2009

Aslı Aygün

(Şehir Plancısı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	1
1.2 Literatür Kapsamı	2
1.3 Yöntem	3
2. KAMUSAL KULLANIM ALANLARI.....	4
2.1 Amaç.....	4
2.2 Kamusal Alan Tanımı.....	4
2.3 Kentsel Kamusal Alan ve Tarihsel Gelişimi	7
2.4 Kentsel Kamusal Alan Olarak Meydanlar.....	14
2.4.1 Kentsel dış mekanlar	14
2.4.2 Meydanlar.....	15
2.5 Meydan Tipolojileri.....	16
2.5.1 Kapalı meydan.....	16
2.5.2 Tanımlanmış meydan	17
2.5.3 Çekirdek meydan.....	19
2.5.4 Gruplanmış meydanlar	20
2.5.5 Şekilsiz meydan.....	21
3. KENTSEL KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ	22
3.1 Amaç.....	22
3.2 Toplumsal Yaşam ve Kamusal Alan İlişkisi	22
3.3 Farklı Toplumsal Sınıfların Kentsel Kamusal Alanı Kullanma Biçimleri	30
4. ÖRNEK ÇALIŞMA: TAKSİM VE ORTAKÖY MEYDANLARININ FİZİKSEL VE İŞLEVSEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	35
4.1 Çalışmanın Amacı ve Alan Seçim Kriterleri.....	35
4.2 Değerlendirme Yöntemi	36
4.2.1 Ulaşılabilirlik.....	37
4.2.2 Büyüklük, kullanım yoğunluğu ve çeşitliliği	37
4.2.3 Sınırların ve girişlerin tanımlılığı	38
4.2.4 Yükseklik genişlik oranları	38
4.2.5 İşlev çeşitliliği ve işlevlere uygun düzenlemeler	38
4.3 Taksim Meydanı	39
4.3.1 Taksim Meydanı'nda ulaşılabilirlik	39
4.3.2 Taksim Meydanı'nda büyüklük, kullanım yoğunluğu ve çeşitliliği	41
4.3.3 Taksim Meydanı'nda sınırların ve girişlerin tanımlılığı	43
4.3.4 Taksim Meydanı'nın tipolojik analizi	45
4.3.5 Taksim Meydanı'nda yükseklik genişlik oranları.....	46
4.3.6 Taksim Meydanı'nda işlev çeşitliliği ve işlevlere uygun düzenlemeler .	50

4.3.7 Taksim Meydanı'nın tarihsel gelişimi	53
4.4 Ortaköy Meydanı.....	59
4.4.1 Ortaköy Meydanı'nda ulaşılabilirlik	59
4.4.2 Ortaköy Meydanı'nda büyüklük, kullanım yoğunluğu ve çeşitliliği	60
4.4.3 Ortaköy Meydanı'nda sınırların ve girişlerin tanımlılığı	62
4.4.4 Ortaköy Meydanı'nın tipolojik analizi	64
4.4.5 Ortaköy Meydanı'nda yükseklik genişlik oranları.....	65
4.4.6 Ortaköy Meydanı'nda işlev çeşitliliği ve işlevlere uygun düzenlemeler ..	69
4.4.7 Ortaköy Meydanı'nın tarihsel gelişimi	70
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	73
KAYNAKLAR.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	83

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Macaristan Şehir Meydanı.....	4
Şekil 2.2 : Panoptikon planlı hapisane hücresi.	8
Şekil 2.3 : Helenik Dönem Agorası.	9
Şekil 2.4 : Roma, Bernini, St. Peter's önü, Piazza Obliqua (a).	11
Şekil 2.5 : Roma, Bernini, St. Peter's önü, Piazza Obliqua (b).	11
Şekil 2.6 : Places des Victoires (a).	11
Şekil 2.7 : Places des Victoires (b).	12
Şekil 2.8 : Place Vendome (a).	12
Şekil 2.9 : Place Vendome (b).	12
Şekil 2.10 : Place des Invalides.	13
Şekil 2.11 : Place de la Concorde.	13
Şekil 2.12 : Place des Vosges, Paris.	17
Şekil 2.13 : Agora, Priene.	16
Şekil 2.14 : Notre Dame Katedrali önü.	18
Şekil 2.15 : St. Peter's Meydanı, Roma.	18
Şekil 2.16 : Piazza del Popolo, Roma.	19
Şekil 2.17 : Piazza di Ss. Giovannie Paolo, Venice.	19
Şekil 2.18 : Piazza and Piazzetta, Venice.	20
Şekil 2.19 : Palazzo Podesta, Bologna.	20
Şekil 2.20 : Freindenburg Katedrali.	21
Şekil 3.1 : Lever House, dışardan görünüş.	25
Şekil 3.2 : Lever House, avlu – sokak ilişkisi.	25
Şekil 4.1 : Alan çalışması yapılan meydanlar; Taksim ve Ortaköy.....	35
Şekil 4.2 : Taksim Meydanı Uydu Görüntüsü.	39
Şekil 4.3 : Taksim Meydanı ve Çevre İlişkileri.	40
Şekil 4.4 : Taksim Meydanı'nda Tanımlanmış Kentsel Açık Alan.....	41
Şekil 4.5 : Taksim Meydanı'nda Araç Trafığı.	42
Şekil 4.6 : Taksim Meydanı'na Girişler.	44
Şekil 4.7 : Taksim Meydanı, İncelenen Bakış Açıları.	47
Şekil 4.8 : Taksim Meydanı, Kesit A-A.	48
Şekil 4.9 : Taksim Meydanı, 1. Perspektif, Gezi Parkı ve Tarlabası.	48
Şekil 4.10 : Taksim Meydanı, Kesit B-B.	48
Şekil 4.11 : Taksim Meydanı, 2. Perspektif, Anıt ve Su Maksemi.	49
Şekil 4.12 : Taksim Meydanı, 3. Perspektif, AKM 50	
Şekil 4.13 : Taksim Meydanı, 4. Perspektif, Anıt ve İstiklal Caddesi.....	50
Şekil 4.14 : Taksim Meydanı, Davranış haritası ve işlevsel yoğunluk noktaları.....	51
Şekil 4.15 : Taksim Meydanı, Yaya geçişi düzenlemesi olmayan yollar.	52
Şekil 4.16 : İstanbul Kent Planı (1520-1603) (Kuban, 1996).	55
Şekil 4.17 : İstanbul Kent Planı (1520-1603) (Kuban, 1996).	56
Şekil 4.18 : İstanbul Kent Planı (1520-1603) (Kuban, 1996).	56

Şekil 4.19 : Taksim Meydanı ve Çevresi, 1926-27, Pervititch	57
Şekil 4.20 : Taksim Meydanı ve Çevresi, 1943-44, Pervititch.	58
Şekil 4.21 : Ortaköy Meydanı Uydu Görüntüsü.	60
Şekil 4.22 : Ortaköy Meydanı; Tanımlanmış Kentsel Açık Alan ve boğaza yönelme	61
Şekil 4.23 : Ortaköy Meydanı; Açık Alandaki düzenlemeler.....	62
Şekil 4.24 : Ortaköy Meydanı'na Girişler	63
Şekil 4.25 : Ortaköy Meydanı'nda sokak tezgahları (mavi ile gösterilenler).	64
Şekil 4.26 : Ortaköy Meydanı; İncelenen Bakış Noktaları ve Kesitler.	66
Şekil 4.27 : Ortaköy Meydanı, 1. Perspektif.....	66
Şekil 4.28 : Ortaköy Meydanı, 2. Perspektif.....	67
Şekil 4.29 : Ortaköy Meydanı, Kesit A-A.....	67
Şekil 4.30 : Ortaköy Meydanı, 3. Perspektif.....	68
Şekil 4.31 : Ortaköy Meydanı, Kesit B-B.....	68
Şekil 4.32 : Ortaköy Meydanı, 4. Perspektif.....	68
Şekil 4.33 : Ortaköy Meydanı, 4. Perspektif.....	69
Şekil 4.34 : Ortaköy Meydanı, 1927, Pervititch.....	71
Şekil 4.35 : Ortaköy Meydanı, 1992, Yenileme Projesi, Beşiktaş Belediye Başkanlığı	72

KENTSEL KAMUSAL ALAN OLARAK MEYDANLAR: MEKAN VE YAŞAMLA KURDUĞU İLİŞKİ

ÖZET

Bu çalışmada kamusal alanların dönüşüm süreçlerini ele almak, kentsel kamusal mekan olarak meydanların sahip olmaları gereken nitelikleri ortaya koymak ve iki örnek üzerinden somut analizler yapmak hedeflenmiştir.

Giriş kısmı olarak yazılan birinci bölüm tezin amacını, literatür kapsamını ve genel çerçevesini özetlemektedir. İkinci bölüm kamusal alanın kavramsal bir analizini yaparak başlamaktadır. Kamusal alanın tanımlanıp, tarihsel gelişiminin analiz eden bu bölüm aynı zamanda kamusal alan olarak meydanlara değinmekte, kriterlerini ve fiziksel biçimlerini ortaya koymaktadır.

Kavramsal analizden sonra gelen üçüncü bölümde günümüz dünyasında kentsel kamusal alandaki dönüşüme değinilmiş, bu dönüşümün toplumun farklı kesimleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Dördüncü bölümde ise dünyadaki büyük metropollerden biri olan İstanbul'daki üç meydanın fiziksel ve işlevsel analizleri yapılarak mekansal kaliteleri ortaya konmuştur. Son bölümde ise meydanların genel değerlendirmelerine yer verilmiş, sonuç ve öneriler oluşturulmuştur.

SQUARES AS URBAN PUBLIC SPACE: ITS RELATION WITH SPACE AND LIFE

SUMMARY

In this study it is aimed to explain the transformation process of public space, the criteria of “good” squares as public spaces and to analyze the two existing squares today.

The first part as an introduction explains the general goal and outline of this thesis. The second part starts with a conceptual definition of public space and analysis of its development within the historical process. Then this part defines the squares and categorizes the physical forms of squares as urban public space.

After theoretical analysis, the third part mentions the transformation of urban public space of the contemporary world and the effects of that transformation on different social classes. The next part consists of two case studies about the two squares in İstanbul. The field work is about physical and functional analyses of the quality of those urban public spaces. The last part include the comparison of theoretic determinations with conclusions of the field work.

1. GİRİŞ

Bugün dünya genelinde hakim olan neo-liberalizm olgusu kentleri şimdiye kadar görülmemiş bir hızda dönüştürmektedir. Bu fiziksel dönüşüm özellikle büyük kentlerin merkezi alanlarında olmak üzere tüm konut, sanayi, ticaret kullanım alanlarını kapsayacak şekilde gerçekleşmekte ve kentin sosyal dokusu üzerinde de ciddi etkiler yaratmaktadır. Kentsel topraklardaki bu yeniden düzenlemeler kentin kamusal alanlarını da etkilemektedir. (Kurtuluş, 2008) Kent meydanları da kentsel kamusal alanın en önemli toplanma mekanıdır. Ancak bugün meydanların düzenlenişi genellikle kentlileri bir araya getirecek şekilde olmamaktadır.

1.1 Tezin Amacı

Bu tez kamusal alan olarak meydanların sağlıklı bir kamusal kent yaşamını desteklemesi için ne gibi mekansal kriterlere sahip olması gerektiğini ve incelenen iki meydan üzerinden İstanbul'daki meydanların bu kriterleri yerine getirip getirmediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Günümüz kentlerinde meydana gelen değişim dönüşüm faaliyetleri sermaye çıkarları doğrultusunda ve toplumsal yaşam normlarını ve değerlerini göz ardı ederek gerçekleşmektedir. Bunun toplum üzerinde ciddi etkileri vardır ve kamusal mekanı şekillendirme yetkisini elinde bulunduran yerel ve merkezi erkler, kamusal mekanı toplumu da şekillendirmek için kullanmaktadırlar.

Kentlerde son dönemde yaşanan bu güçlü dönüşümün kamusal alan ve yaşam eksenindeki yansımalarını araştırmak ve ortaya koymak bu tezin bir diğer amacını oluşturmaktadır. Kent meydanlarının fiziksel şekillenmesinin kentliler için kullanılabilir, çekici ve bir araya gelinebilir kentsel kamusal alanlar olarak işlev gösterip göstermediğini ortaya koymak ve daha iyi olması için ne gibi düzenlemeler gerektiği sorusuna yanıt bulmak son bölümün amacıdır.

1.2 Literatür Kapsamı

Bu çalışmanın literatür araştırması kısmı kamusal alanın farklı tanımları ile başlamaktadır. Bu kısımda öncelikle Habermas, Sennett ve Cevizci'nin tanımları ve kamusal alana bakışları ile Gökgür, Weber, Ferry, Wolton, Arendt, Kluge, Gürkaş ve Francis'in tanımlarına yer verilmiştir. Özellikle Habermas'ın burjuva kamusal alanını tanımladığı "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" başlıklı makalesindeki kamusal alan kavramı bu bölümle birlikte sonraki bölümde de kullanılmıştır.

Kamusal alanın tarihsel gelişiminin ve dönüşümünün özetlendiği bir sonraki bölümde Hatice Kurtuluş'un İktisat Dergisi'nde yayınlanan kentsel dönüşüm konulu yazısı, Sennett'in "Kamusal İnsanın Çöküşü" ve Zucker'in "Town and Square" kitapları yol gösterici olmuştur. Zucker'in bu kitabı aynı zamanda meydan tipolojileri bölümündeki sınıflandırmaya da kaynak oluşturmaktadır.

Kentsel kamusal olarak meydanların tanımlandığı ve kriterlerinin belirlendiği bölüm ise Schulz'un "Existence, Space and Architecture" kitabı, İnceoğlu'nun kentsel açık mekanların incelenmesine yönelik yeni bir yaklaşım ürettiği ve İstanbul meydanlarını incelediği doktora tezi ve Alexandre, Neis, Anninious ve King'in "A New Theory of Urban Design" kitabı etkili olmuştur.

Toplumsal yaşam ve kamusal alan ilişkisi bölümü, toplumun iktidar ve kamusal alan ile ilişkisi üzerine çeşitli yazarların fikirlerini tartışmaktadır. Bir sonraki bölümde ise toplumdaki farklı sınıfların kamusal alanı kullanma biçimleri irdelenirken yine Habermas'ın burjuva kamusal alanı kavramı ve Frazer'ın bu kavramı irdeledikten sonra ortaya attığı karşıt kamular kavramı tartışılmaktadır. Bu kısımda bir başka önemli referans ise Bartu ve Kuloğlu'nun varsıl ve yoksul kesimler arasında kentsel kamusal alanı kullanmaları açısından var olan farklılıkları ortaya koymak için yaptıkları çalışmanın sonuçlarıdır.

Dördüncü bölümde Taksim ve Ortaköy Meydanları üzerine yapılan analiz çalışmasında, meydanların üç boyutlu modelleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden alınan güncel halihazır haritalar kullanılarak yapılmıştır. Meydanların 1920'lerdeki ve bugünkü hallerinin karşılaştırıldığı kısım ise Pervitich haritalarına ve güncel halihazırlara dayanmaktadır.

1.3 Yöntem

Çalışma tanımlamalar ve literatür taraması ile başlamaktadır. Konuyla ilgili şimdiye kadar yapılmış çalışmaların taranması ilk izlenen yöntemdir.

Örnek çalışma bölümünde; meydanların 3DSMax programı kullanılarak modellenmesi ve incelemelerin bu modeller üzerinden yapılması bir yöntem olarak benimsenmiştir. Çalışmaya konu olan meydanlar görsel olarak –reklam panoları, otobüs durakları, taşıt trafiği gibi- birçok kalabalık ve yorucu unsur içermektedir. Bu görsel kalabalık, meydanın gerçek mekansal niteliğinin algılanma sürecini sekteye uğrattığından meydanların soyut modeller üzerinden incelenmesi uygun bir yöntem olarak görülmektedir. Meydan düzenlemeleri için getirilecek öneriler de yine bu soyut çalışmalar üzerinden olacaktır.

2. KAMUSAL KULLANIM ALANLARI

2.1 Amaç

Bu bölümde oldukça karmaşık bir kavram olan kamusal alanın ve kamusal alan olarak meydanların hem mekansal ve sosyal boyutlarını tanımlamak; hem de tarihsel gelişimine ışık tutmak amaçlanmaktadır. Ayrıca bölümün son kısmında kamusal alan olarak meydanın fiziksel düzenleniş biçimlerine yer verilmiştir.

2.2 Kamusal Alan Tanımı

Bugün oldukça farklı anlamlarda kullanılan *kamusal alan* teriminin iktidar – toplum ilişkisi irdelendiğinde çok önem kazandığı görülmektedir. Kamusal alan bir anlamda toplum ve toplumu yöneten sınıflar arasında kalan alan olarak görülebilir. Bu tanım hem mekansal hem de sosyal açıdan anlamlıdır. Mekansal açıdan baktığımızda meydan, sokak gibi kentsel kamusal alanlar toplumun bir araya geldiği yegane yerlerdir. Toplumun iktidara mesajlarını iletme yöntemlerinden en önemlisi kamusal alanda bir arada yaptıkları aktivitelerdir. Çoğu zaman toplumu oluşturan bireyler meydanlarda toplanıp isteklerini gökyüzüne haykırırlar. Hatta bazen gökyüzünde görünmez gözler onları izliyormuş gibi, haykırmak yerine, istediklerinin sembollerini resmederler. Macaristan’daki bir kent meydanında çekilmiş bu fotoğrafta da şehrin barış isteyen kalabalığı *bir aradalıklarıyla* bir resim yapmışlar. Hepsinin ortak isteği *dünya barışı*. Ne var ki bu istek *iktidardan, dünya düzeninden* tamamen bağımsız ve hatta ona tamamen zıt bir istek.

Şekil 2.1 : Macaristan şehir meydanı

Çünkü Habermas'ın da tespit ettiği gibi kamusal alanın en belirgin özelliği devlet otoritesinden muaf olması ve istisnasız tüm bireylerin kullanımına açık olmasıdır. Kamusal alan devlet otoritesi dışında biçimlenir ve bu otoriteden muaftır. Devlet otoritesi kamu otoritesinden farklıdır. (Habermas, 2005) Kentsel kamusal alan *kamu otoritesinin* söz alanıdır. Ancak mekansal açıdan bakıldığında kamusal alan *devlet otoritesi* tarafından şekillendirilir. Bu konuya “Kentsel Kamusal Alan ve Tarihsel Gelişimi” başlığı altında değinilecektir.

“Kamusal” kelimesi; halkla ilgili ve devlete ait olarak iki anlam taşımaktadır. Yani kamusal alan kullanımı herkese açık ve herkesin mülkiyetinde bir yer iken, diğer taraftan tahsis, düzenlenmesi ve yönetimi resmi kararlara bağlıdır (Gökgür, 2008).

Pelin Gökgür Kentsel Mekanda Kamusal Alanın Yeri kitabında kamusal alanı “hangi kültürden, hangi dinden ve hatta hangi sosyal statüden olursa olsun, her bireye sunulmuş veya açılmış alanlar” olarak tanımlar. “Kontrollü bir girişi olan veya bazı gruplara ayrılan alanlar kamusal alan niteliği taşımazlar.” (Gökgür, 2008, sf:15).

Habermas kamusal alandan fiziksel ve sembolik olmak üzere iki farklı anlamda bahsetmektedir. Fiziksel anlamıyla kamusal alanlar cadde, park ve meydanlarda oluşan, içinde toplumun şikayetlerini belirttiği, iktidara karşı muhalefet oluşturduğu ve yeni bir düzenin kurulması için çağrıda bulunduğu alanlardır. Kurumsal düşünce, kurumsal görüş yani bireysel yargılama oluşumunda gerekli bilgilerin dolaştığı ve basın özgürlüğünün garanti altına alındığı alanlar ise kamusal alanın sembolik anlamına tekabül etmektedir. Kamusal alan halkın özgürlüklerini kullanması için gereken araçları sağlamakla yükümlüdür. Habermas’a göre kamusal alan; basın özgürlüğü ve kamusal olarak düşüncelerini bildirme gibi kamusal özgürlük olarak tanımlanabilecek haklarının kullanıldığı alandır (Habermas, 1978).

Sennett’e göre ise kamusal alan toplumun içinde yer alan, meydan, cadde gibi somut alanlardır. Toplum bu alanları, kenti dönüştürmek veya yeniden biçimlendirmek için fiziki, sosyal ve sembolik olarak bir araç olarak kullanır. Yurttaşlık bilincinin oluştuğu, halkın tarihinin ve anılarının zemini ve kentin kalbi olan bu alan devinim işlevine indirgendiğinden beri anlamını yitirmiştir (Sennett, 1999).

Max Weber’e göre kamusal alan; farklı sosyal sınıflardan, ırklardan, etnik yapılardan insanların karşılaştığı yerdir. Yani kamusal alan karşılıklı ilişkilerin, zıtlıkların ve diyalogların, anlaşmaların yapıldığı alandır (Weber, 2000).

Jean Marc Ferry'ye göre ise kamusal alanı sanayi sonrası toplumlara özgü teknolojik ve kurumsal düzenlemeyi oluşturan medyatik ve kamuya sosyal yaşamın çeşitli görüntülerini sunmak için var olan bir çerçevedir. Ferry kamusal alanın en çok televizyon tarafından egemen olunan görsel işitsel yanıyla ilgilenmektedir (Ferry, 1994).

D. Wolton da kamusal alanı cadde, sokak, meydan, ticaret ve alışverişi barındıran fiziksel anlamıyla tanımlamaktadır. Ancak 16. ve 17. yüzyıllarda kamusal alan sembolik bir alana dönüşmüştür. Bu dönüşüm kutsal ve maddi olanın ayrılmasıyla başlamıştır (Wolton, 1998).

Arendt'e göre ise kamusal alanlar, tüm toplumun uyum içinde birlikte hareket edebildiği yerlerdir. Kamusal alan, politik alan ve yaşam alanından farklı olarak katılımı içinde barındırır. Kamusal alan, kişinin fiziksel olarak politik bir eylem içinde yer aldığı alandır (Arendt, 1961).

Alexandre Kluge Kamusal alanı politikanın kabı olarak niteler (Kluge, 1993).

Kamusal alan Ahmet Cevizci'nin Felsefe Sözlüğü'nde "liberal politik düzenin feodal düzenin yerini aldığı sırada oluşmuş olan, yurttaş ya da bireylerin toplulukla ilgili sorunları ve konular üzerinde tartışma, fikir beyan etme imkanı buldukları, sosyo-politik sorunların çözülmesinde kişilerin değerler, erek ve normlar üzerinde mutabakata varma ve katkı yapma şansına sahip oldukları estetik/edebi eleştiri veya politik muhalefet alanı" olarak tanımlanmaktadır. (Cevizci, 2005) Bu tanım kamusal alanın mekansal ve mekansal olmayan boyutlarını tariflemektedir. Benzer bir şekilde feodal düzenin yerini modern devlete bırakma sürecini göz önünde bulundurarak Habermas da *feodal devletten modern devlete geçişi, temsili kamudan kamu otoritesine* geçiş olarak anlatır. Ona göre feodal devlet düzeninde hükümdar toplumu değil, toplumun karşısında kendi otoritesini temsil etmekteydi. (Habermas, 2005) Tayfun Gürkaş'a göre "temsili kamusallık yerini kamu otoritesine bıraktı". Habermas'ın tarif ettiği "iktidarın sergileniş biçimlerinin Osmanlı için de geçerli olduğu kabul edilebilirdi ve hatta 1980'ler Türkiye'sine kadar bu durum devam etmekteydi. (Gürkaş, 2007)

Kentsel kamusal alanlar mimarı, şehir plancısı, mühendisi ve daha birçok farklı meslek insanından oluşan profesyoneller tarafından tasarlanır. Bu teknik ekipten toplum mühendisliği sıfatıyla toplumdaki bireyleri bir araya getirmesi beklenir.

Ancak ne var ki kamusal alan siyasal erk kararlarıyla şekillenir ve bu kamusal alanda herhangi bir kamu iradesinden bahsetme konusu tartışmalıdır. Tam da bu noktada kamusal alanın daha soyut olan anlamı devreye girmektedir. Ahmet Cevizci'nin tanımına dönülürse; kamusal alan “estetik/edebi eleştiri veya politik muhalefet alanı”dır. (Cevizci, 2005) Bu tanıma estetik mimari, sanatsal eserlerin tasarım ve icra şekilleri, meydanları biçimlendiren binalar, bir sanatçının eserlerinin sergilendiği yer, üretilen sinema eserleri ve her türlü görsel tasarım ürünü, edebi eserlerin oluşturulmuş içerikleri, akademide üretilmiş her türlü bilimsel yazılı doküman, günlük gazetelerden aylık ya da daha uzun süreli dergilere kadar süreli yayınlarda yazılı olarak yapılmış her türlü yorum, eleştiri, günümüzde önemli bir tartışma ve fikir paylaşım alanı olarak kullanılan sanal ortam, sanal veya gerçek hayatta oluşturulmuş her türlü örgütlülük ve bunların iktidara seslenişleri, toplumsal örgütlerin bir aradalıklarıyla çıkardıkları –ya da bastırılan- ses gibi ucu bucağı olmayan çeşitlilikte unsur dahildir. Tüm bu yelpazeye bakıldığında kamusal alandan sadece mekansal anlamıyla bahsetmek yeterli olmayacaktır. Kamusal alan toplumu etkileyen ya da toplumun bir araya gelerek ses çıkardığı her türlü ortam olarak algılanmalıdır.

Bir kamusal alanın en önemli özelliklerinden biri erişilebilir olmasıdır. Herhangi bir meydan, avlu, sokak veya park doğrudan ve *fiziksel olarak erişilebilir* olmalıdır. Kapılar, duvarlar ve kilitli geçitler fiziksel olarak mekanın erişilebilirliğini engeller. Erişilebilirliğin ikinci türü *sosyal erişilebilirlik*dir. Herhangi bir kamusal alan farklı sınıf ve grupların –örneğin yoksulların, ya da engellilerin, ya da çocukların- erişebileceği şekilde olmalıdır. Üçüncü erişilebilirlik şekli ise *görseldir*. Kentliler herhangi bir kamusal alanın içini görebiliyorsa o mekan görsel olarak erişilebilir demektir. Kamusal alanın sahip olması gereken diğer bir özelliği de güvenliğidir. Bu konu özellikle kadınların, yaşlıların ve çocukların kamusal alanı kullanımları üzerinde etkilidir (Francis, 1989).

2.3 Kentsel Kamusal Alan ve Tarihsel Gelişimi

Kentsel kamusal alan denildiğinde kamusal alanın mekansal tanımı üzerinden tartışma yürütmek doğru olacaktır. Tarih boyunca kent mekanının inşası iktidar unsurları tarafından, gerçekleştirilmektedir ve bu inşa faaliyeti modern iktidarların kullandığı araçlardan biri olmanın ötesinde, bizzat kurucu unsurlarından biridir.

Şekil 2.2 : Panoptikon planlı hapisane hücresi

Tıpkı Bentham'ın, bir cezaevi projesi olan Panoptikon Planındaki gibi; iktidar her zaman toplumu şekillendirmek için kent mekanını kullanır. Panoptikon Planı ile inşa edilmiş bir cezaevinde, hücresindeki mahkum her dakika planın merkezine yerleşmiş görevli tarafından izlendiğini ve yanlış davranışlarının cezalandırılacağını düşünerek bir süre sonra kendiliğinden yanlış yapmamaya başlar. Panoptikon Planı; iktidar kullanımı ile mekan tasarımı ve inşası arasında doğrudan bir ilişki olduğunu kanıtlamaktadır. Günümüz *gözetim toplumu* olgusunu düşündüğümüzde bu ütöpik plan ile günümüz neo-liberal düzeni arasında benzerlikler kurmak mümkündür. Bentham'ın Panoptikon tasarımından sonraki yüzyıllarda da Le Corbusier, F. L. Wright, E. Howard gibi ütöpik kent tasarımcılarının, mimarların yaptığı kapsamlı özel ve kamusal alan tasarımları, “mekanın tasarımı-üretimi ile iktidarın ve kültürel elitin toplumsal yaşamı kontrolü arasındaki bağlantıyı çok net biçimde ortaya koyacaktır.” “...bu planlar... modern kapitalizmin sosyo-mekansal inşasında farklı rolleri aynı anda üstlenecek biçimde güçlü kurucu aktörler olarak çalışacaktır.” (Kurtuluş, 2008)

Tüm bu ilişkiler göz önüne alındığında kamusal alanın tarih içindeki gelişimini gözden geçirirken “mekanı özerk tasarımlar olarak değil, iktidarın olağan sonucu olarak, onun sembollerini/mesajlarını ileten bir sahne olarak okumak daha verimli olacaktır”. Türkiye’de de durum farklı değildir. Aynı süreçler sonucu ülkemizde de “kamusalın tarihi iktidarın tarihidir”. (Gürkaş, 2007)

Tüm çağlar boyunca kentler içindeki en önemli kamusal alanlardan biri olan kent meydanları, çoğu zaman tanımlandığı şekliyle de agora, zaman içinde iktidar, iktidarın ideolojisi ve sosyal koşullar değiştikçe şekil değiştirmiştir.

Şekil 2.3 : Helenik dönem Agorası

Helenik Dönemde, (M.Ö. 8. ve 5. yy.larda) agora birkaç sokağın kesiştiği yerde ve kendiliğinden oluşmuş bir alan olarak görülmektedir. Tanımlanmış geometrik bir şekli yoktur. Bu alanlarda vatandaşlar kendiliğinden bir araya gelebilmektedirler. Kentin pazar yeri, sivil merkezi, kamu yapıları ve tapınakları aynı yerde konumlanmıştır. Atina agorası devrin en özgür ve demokratik ortamını meydana getirmektedir. Atina’da yollar agorayı tanımlayıp kısıtlamamakta, aksine ona dahil olmakta, içinden geçmektedir. Bu devirde her isteyen istediği zaman agoraya girebilmektedir.

Helenistik Dönem’de (4. yy. – 2. yy.) devletin yönetim şekli değişir ve vatandaşların politik kararlar üzerinde fazla bir etkisi kalmamıştır. Agora dönemin şehir planlama yöntemi olan ızgara sistem içine oturmuş, formelleşmiş, çok daha tanımlı ve uysal hale gelmiş ve dışa kapanmıştır. Dört tarafı stoalar ve diğer yapılarla çevrelenmiş, girişler birkaç noktayla sınırlanmıştır. Bu dönemde agoranın Helenik dönemdeki demokratik tartışma platformu özelliği kalkmış, şehir hayatının daha pragmatik ve günlük yönleriyle kısıtlı duruma gelmiştir. Ama hala sosyal yaşamın merkezidir.

Roma Döneminde ise agoranın gittikçe kapanan yapısı en sonunda bu dönemde, ancak kapılar ve geçitlerle girilebilen bir hal almıştır. İşlevi ise ticaretle sınırlanmıştır. Şehirde artık tek agora yoktur. Agora sayısı arttığından her agoranın kendine has işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Açıklıklar kapanmış, anıtsal

girişler eklenmiştir. Tüm bunlar Roma'daki devlet iktidarının güçlü otoritesinin ve keskin düzeninin göstergesidir.

Kentsel kamusal alanın Roma dönemi sonuna kadarki dönemlerde ne denli iktidar tarafından şekillendiği gözler önüne serilmiştir. Bu duruma başka bir örnek ise; Avrupa'daki faşist devlet yönetimleridir. İtalya'da Mussolini yönetiminin ve Almanya'da Nazi İktidarı Döneminin mekansal kararlarına bakıldığında Roma'nın büyüklüğünü taklit ettikleri görülmektedir. Bu iktidarların totaliter mimari üslubu, mekan anlayışı ve şehir planlamada kullandıkları yöntemler benzerdir. Benzer şekilde tüm totaliter rejimlerde –demokrasi adı altında olmasına rağmen- açık alan boyutları ve anıtsal akslar abartılmaktadır. Kentsel ve mimari mekanlar insan ölçeğinin çok üzerinde inşa edilmekte; saf ırkı gösteren dev ölçekte heykeller ve anıtlar ise bu devasa mekanların ortasına yerleştirilmekte, gerekiyorsa anıtları görünür kılmak için etrafındaki tarihi kent dokusu yok edilmektedir. Faşist dönemin en önemli fiziksel temsilleri bunlardır.

Bu noktada kentsel kamusal alanın Avrupa'daki gelişimini gözden geçirmek faydalı olacaktır. Kamusal yaşam 1600 lerden önce Avrupa'da sokağın, meydanın ve daha sonra da parkın ortak alanlarında oldukça etkileşimli ve canlıydı. Fakat 1600 lerden sonra güçlü ve giderek yaygınlaşan psikolojik ve ekonomik sebeplerle kamusal yaşam dönüşmeye başladı. Sokak ve meydanın kamusal yaşamı kucaklama yetisi giderek zayıflamaktaydı. Avrupa'da 1670 lerde çıkan büyük yangınlar yüzünden kentler bir yeniden yapılanma sürecine girdi. 1700 lerde ise Avrupa'nın önemli kentleri içe göçlerle hızlı bir büyüme içine girdi. Yeni güç, para ve sosyallik ağları gelişmekteydi ve artan nüfusla şehirler artık *yabancılar kenti* olmaktadır. Artık sokaklarda ve caddelerde yürümek, yabancıları görmek ve onlar tarafından görülmek başlıca sosyal aktivite olmuştu. Bu tip bir aktivite için sokak her zaman uygun zemin sağlamamaktaydı ve büyük kentsel kamusal parklar ihtiyacı böyle bir dönemde oluştu. Bu dönemde parklardaki, sokaklardaki, meydanlardaki ve kafelerdeki karakteristik davranışlara yabancıların birbirine kolayca yaklaşması, dolu ve uzun tartışmalara girmesi ve çok fazla politik ve sosyal paylaşımlarda bulunmaları da dahildi (Brill, 1989). Rönesans döneminde meydanlar planlı olarak çevresi kuşatılarak tanımlanan alanlardı. Roma'daki bina, heykel ve meydanların yaklaşık yüzde yetmişini tasarlayan G. L. Bernini ise meydanların bu tarzla çevresinin kuşatılmasına ve uysallaştırılmasına karşıydı. Aksine kent meydanlarının biçimsel

tasarımla boş yerlerin enginliğinin sergilenmesi yoluyla yaratılmasından yanaydı. Bu tarzdaki tasarım ilkeleri Rönesans mimarisine kafa tutmaktaydı. Bu yoğun kentsel yerleşim ortasında insan yapımı çok geniş boş alan fikri diğer Paris mimarlarınca 1680’lerde başlatıldı. İlk örnek ise Paris’teki Place des Victoires (1685-86) idi. (Sennett, 1996)

Şekil 2.4 : Roma, Bernini, St. Peter önü: Piazza Obliqua (a)

Şekil 2.5 : Roma, Bernini, St. Peter önü: Piazza Obliqua (b)

Şekil 2.6 : Places des Victoires (a)

Şekil 2.7 : Places des Victoires (b)

Bu çabalar Rönesans'taki “geniş kitlelerin ortasında geniş alanlar yanılması”nı yok ediyor ve yığinsal nüfus ile insanlığın buluşu olan sınırsız alan yanılması artık birleştirilmesi anlamını taşıyordu.

Şekil 2.8 : Place Vendome (a)

Şekil 2.9 : Place Vendome (b)

Şekil 2.10 : Place des Invalides

Şekil 2.11 : Place de la Concorde

1800 lerin ortalarında artık sokak, özellikle hali vakti yerinde olan kısım için cazibesini yitirdi ve sadece yoksul kesimin kamusal yaşam alanı olarak görülmeye başlandı. Orta ve üst sınıf için kesilip atılması gereken bir *kentsel hastalık* halini aldı (Brill, 1989). Artık geniş açıklıklar, etraftaki etkinlikleri bir araya toplamak için değildi. Sokak da artık meydan yaşamına giriş yeri olarak düşünülüyordu. Meydan yaşayan bir odak noktası ya da alanı olmaktan çok, ortasında sınırlı etkinliklerin, genellikle de gelip geçme, taşıma etkinliklerinin geçtiği kendi başına bir anıt olmalıydı. Özellikle de tasarlanırken ortalarda dolaşan, toplaşan bir kalabalık yoktu. Meydanı yaşanır kılan ve etraftaki aktiviteleri de buraya çeken tezgahlar, akrobasi tezgahları, sokak ticareti, postaneler meydanlardan uzaklaştırıldı. Kafeler meydana taşmıyor, meydanla organik mekansal bir bağ kurmuyordu artık. Sonuçta ortaçağ ve rönesansta var olan meydan yaşamı zayıfladı. “Şehrin kalabalık yaşamı artık parçalanmış ve dağılmıştı.” (Zucker, 1959)

Kalabalığın toplanması; toplumu oluşturan bireylerin bir araya gelmesi ancak kafe, park, tiyatro gibi yerlerde olabilecek özel bir etkinliğe dönüştü. Paris’te kendisi anıtlaşan meydan, Londra’da da bir doğa müzesi haline gelerek yok edilmişti. 17. yüzyıl ve 18. yüzyıl başlarında aileden kalma varlığı olmayıp girişimcilikleri sayesinde geçinen ve varlık kazanan yeni bir sınıf -merkantil sınıf- oluşmaya

başlamıştı. Bu yeni meçhul sınıf ve yeni oluşan burjuvazi açık bir sınıf kimliği yokluğu sorununu ortaya çıkardı. Tüm bu gelişmeler yabancıyı bir meçhul olarak kavramayı güçlendirdi. (Sennett, 1996) 18. yüzyıla kadar var olan kentli ilişkileri herkesin birbirini tanıdığı, tanımasa dahi giyiminden ve bulunduğu mekanlardan birbiri hakkında bir fikir edinebildiği şekildeydi. Kentliler ötekileri geldikleri yer, aile geçmişleri ya da mesleklerine göre rahatlıkla ve ‘doğal’ olarak etiketleyebilmekteydi. 18. yüzyılın büyük kentlerinde ise bu güven zayıflamıştı. Kent artık insanların yabancılarla ilişkilerini renklendirmek ve tanımlayabilmek için çok büyük çaba harcadıkları bir yer haline geldi. Yeni şehirlerde oluşan sınıf karmaşası ve kimsenin birbirine güvenememesi bu ilişkiyi bozuyordu.

Ulusal ve uluslararası ticaretin güçlendiği bu yıllarda “büyük miktarlarda malın satın alındığı açık hava pazarları kuruldu.” (Zucker, 1959)

2.4 Kentsel Kamusal Alan Olarak Meydanlar

Kentsel kamusal alanlar kamu kullanımı için düzenlenmiş açık ya da kapalı alanlardır. Caddeler, sokaklar, parklar, meydanlar kentsel kamusal alanlardır. Meydanlar tüm bu alanların arasında toplumsal bir araya gelişler için önemli bir yere sahiptir.

2.4.1 Kentsel Dış Mekanlar

Kentsel mekan Krier’e (1984) göre cephelerle sınırlandırılan çeşitli geometrik alanlardır ve bu alanların başarısı geometrik olarak okunabilir olup olmamasına bağlıdır. Kentsel mekan yapıların arasında kalan boşluklar olarak tanımlanabilir.

Norberg’e göre dış mekan soyut olarak yakınlık, kapalılık ve süreklilik duyguları içeren alanlardır. (Norberg, 1971)

Kentsel dış mekanlar *kamusal* ve *özel* olmak üzere iki sınıfa ayrılabilir. Kamusal dış mekanlar kendi içinde *kamusal* ve *yarı-kamusal* olarak ikiye ayrılır. Özel dış mekanlar da benzer biçimde *özel* ve *yarı-özel* dış mekanlar olarak ikiye ayrılır. (Newman, 1973)

Kentsel açık alanlara şehir ekolojisine ilişkin, şehrsel estetik, imgesel veya rekreasyonel fonksiyonlar yüklenebilir. Bu fonksiyonlar mekanın yapısına göre şekillenir ve birden fazla fonksiyon bir arada sürekli olabilir. (Atabay, 1991)

Gehl'e (1996) göre kentsel açık alanlarda yapılabilecek etkinlikler üç ana grupta toplanabilir. Alışveriş yapmak, otobüs beklemek, işe, okula gitmek gibi *zorunlu etkinlikler*, yürüyüşe çıkmak, gezinmek gibi *isteğe bağlı etkinlikler*, festival, tören, konser, gibi *planlı sosyal etkinlikler*.

2.4.2 Meydanlar

Meydan sınırlayıcılarının kentteki mimari yapılar ya da yeşil öğeler, kapılarının giriş yolları ve tavanının da gökyüzü olduğu kentsel mekandır. (Webb, 1990) meydan sınırları sadece binalar olmak zorunda değildir. Yeşil öğeler ya da daha alçak kentsel mobilya gibi elemanlar da olabilir. (Yıldız, 2007)

Meydanlar tarih boyunca kentlilerin buluşma yeri olarak hizmet etmiş kentsel mekanlardır. İdeal olarak, şehirde yaşayanların karmaşık kent yaşantısı içindeki koşturmacaya bir ara verip dinlenmeleri, soluklanmaları ve rahatlamaları, diğer kentli bireylerle bir araya gelip sosyalleşmeleri, kentte olup biten hakkında görüş paylaşımları için uygun zemin sağlayacak şekilde tasarlanmaları gerekmektedir.

Meydanlar kentsel yapının en belirgin ve göze çarpan unsurudur. (Schulz, 1971) Kentsel kamusal alan olarak meydan da sokak, cadde gibi kentsel alanlarla aynı şekilde tanımlanır. Aralarındaki fark meydanların binalar tarafından bir süreklilik oluşturacak ve meydanı tanımlayacak şekilde çevrelenmiş olması gerekliliğidir. (İnceoğlu, 2007) Bu çevrelenmişlik ne kadar sürekli ve oranlı olursa meydanın mekansal kalitesi de o kadar yüksek olur.

Meydanların insanları çekmesinin asıl nedeni insan faktörüdür. Alanı kullanan kişi sayısı ne kadar yüksek olursa diğer kullanıcılar için alanın çekiciliği o kadar artacaktır. Ayrıca görsel kalitenin de yüksek olması ve yürüme, dinlenme gibi etkinlikler için uygun düzenlemeler de kentliler için mekanı çekici kılacak diğer özelliklerdir. (Barnet, 1982)

Meydan kullanımında en yoğun saatlerin öğle ve öğleden sonra olduğu görülmektedir. Meydanların en fazla kullanılan noktaları ise hareketli manzaraya sahip noktalarıdır. (Gehl, 1996) kullanıcı miktarındaki kadın yoğunluğu ise mekanın ne kadar canlı bir alan olduğunu gösterir. (Randolph, 1984)

Kamusal mekanları kent dokusundaki binalardan ve diğer özel alanlardan arta kalan yerler olarak tanımlanmamalıdır. Binalarla birlikte tasarlanmış mekanlar olmalıdırlar. Alexandre, vd., (1987) bu tip kamusal mekanları “pozitif mekanlar” olarak tanımlar.

Herhangi bir kentteki bir meydanın “iyi” olarak nitelenebilmesi için bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Bu kriterler Bölüm 4.2’de açıklanmıştır.

2.5 Meydan Tipolojileri

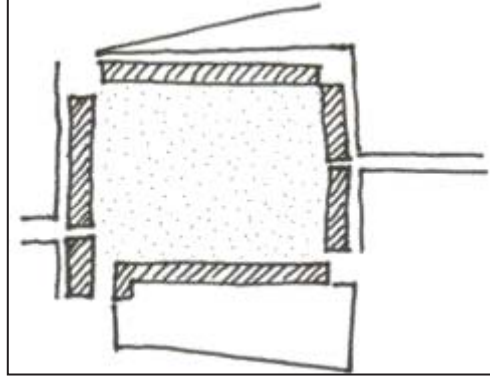
Şehir meydanları genellikle; kentin bazı karmaşık sorunları yüzünden profesyonel meslek insanlarının dikkatinden kaçmaktadır. Şehir planıyla uğraşan teknik kişiler; -plancılar, mimarlar, mühendisler- büyük şehirlerin arazi kullanımı, farklı kullanımlar arasında bölgeleme ve ilişkileri düzenleme, trafik akışını çözme ve benzeri oldukça küçük ölçekli büyük sorunlarla boğuşmaktadırlar. Şehir meydanlarının özellikle büyük kentler açısından ne denli önemli olduğu ve temel işlevleri ikinci plana atılmaktadır. Meydanların temel işlevi kentlileri bireyler yığını olmaktan çıkarıp toplum yapmaktır. Hangi ölçekte olursa olsun bir kent meydanının temel işlevi, insanlara bir araya gelmeleri, karşılıklı iletişim kurarak sosyalleşmeleri, çevredeki karmaşık trafik akışından korunarak yaya olarak özgür olmaları için kentsel bir açıklık ve güvenli bir mekan sağlamaktır. Bu temel görev geçmişte de günümüzde de böyledir ve gelecekte de böyle olacaktır. Kent meydanlarını kendisini tanımlayan bazı öğelerle şekillenir. Bunlar; çevredeki yapıların formlarıyla kurulan ilişki, bu yapıların düzenliliği veya çeşitliliği, yine bu yapıların açık alanın eni ve boyuyla olan üç boyutlu oransal dengesi, açık alana girişlerin açıları ve heykel ya da çeşme gibi üç boyutlu elemanların yerleri gibi faktörlerdir. Meydanın sadece bir boşluk mu yoksa insanların davranışlarını düzenleyecek bütüncül bir kentsel mekan mı olduğunu belirleyecek olan da meydanın bu özellikleri olacaktır.

Mekan sınırlarının görünür hale gelmesiyle algılanır ve mekan içindeki davranışları belirleyen de bu sınırlardır. Meydanlar için de mekanı sınırlandıran üç eleman vardır; meydanı kuşatan binalar dizisi, zeminin genişliği ve gökyüzü. Paul Zucker’in (1959) sınıflandırmasına göre bu elemanların niteliklerine göre meydanları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

2.5.1 Kapalı Meydan

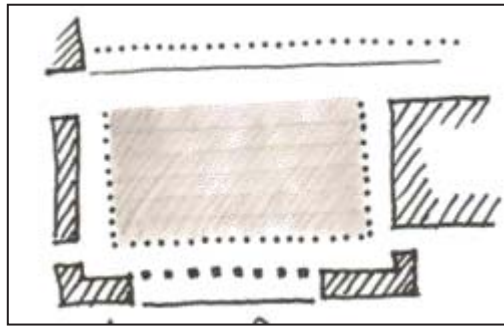
En belirgin olanları yoğunlukla Helenistik ve Roma çağlarında ve sonra tekrar 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa’da görülür. Meydan denince bir çocuğun bile ilk aklına gelecek sade biçimdedir. Hatları genellikle dikdörtgen, çember gibi düzenli şekillerden oluşur. Genellikle benzerlik gösteren konut yapılarıyla çevrelenmiştir.

Çevredeki yapıların ritmik tekrarı söz konusudur. Yapılar arasında monotonluk değil bir benzerlik ve uyum vardır.

Şekil 2.12 : Place des Vosges, Paris

Açık alanın köşeleri, kenarların orta noktaları ve etraftaki caddelerin alana katıldığı girişler önemlidir. Mekansal etki tekil yapıların ölçek farklılıkları, yüksek ve alçak yapıların karşıtlığı, heykel ve çeşmelerin yerleri ve mimari dekorasyondaki çeşitlilik ile sağlanır. Mekansal denge ise yatay ve düşey elemanların eşitliği ile sağlanır. Her cephenin iki işlevi vardır; biri tekil yapıların cephesi olmaları, diğeri ise bir kentsel mekansal düzenin bir parçasını oluşturmalarıdır. Helenistik agoradan Roma'nın kraliyet meydanlarına kadar eski çağlarda meydanı çevreleyen yapıların sürekliliği düşey doğrultudaki kolonların ritmik tekrarıyla sağlanır. Orta çağ bitimiyle 17. ve 18. yüzyıllar arasında ise bu süreklilik genellikle çevredeki evleri bağlayan sıra kemerler ile sağlanır.

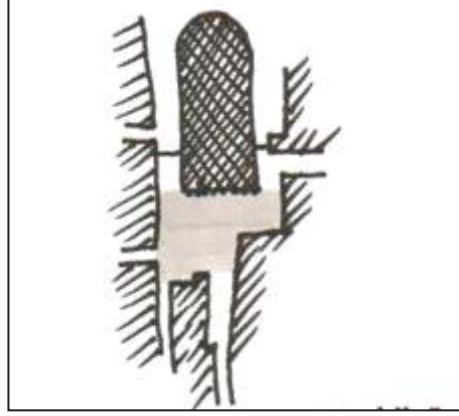

Şekil 2.13 : Agora, Priene

2.5.2 Tanımlanmış Meydan

En belirgin örnekleri ortaçağ sonlarında ve daha sonra tekrar Barok zamanında görülür. Tüm açık alan ve çevreleyen yapılar baskın bir yapı ya da yapılar grubuna göre şekillenir. Bu baskın yapı bir kilise, saray, mimari olarak gelişmiş bir çeşme ya

da bir tren istasyonu olabilir. Genellikle baskın binaya yönelmiş ana aksı temsil eden bir ana cadde meydana açılır. Baskın bina yönlendirici olarak dinamik bir hareket yaratır. Çevredeki binaların perspektifi ile baskın yapının çekimi arasında bir mekansal gerilim oluşur. (Notre Dame Katedrali parvisi)

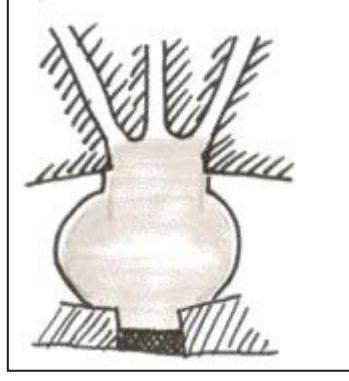
Şekil 2.14 : Notre Dame Katedrali önü

Ortaçağda kilise önlerindeki meydanlarda kısıtlı bir perspektif olduğundan kilise cephesi iki boyutlu bir duvar olarak algılanır. Sonraları daha büyük boyutlar ve uzak mesafeler kullanıldığından baskın yapı üç boyutlu olarak algılanabilmektedir. Rönesans ve Barok kiliselerinde ise derinlik önem kazanır, evler kolonlar ya da kemerler ise sadece çevreleyen elemanlardır. Böylece sahne etkisi yaratılmış olur. (St. Peter's)

Şekil 2.15 : St. Peter's Meydanı, Roma

Tanımlanmış meydanlarda baskın yapı bir geçit, kapı ya da kemer de olabilir. Bu durumda meydan ile dışardaki aks arasında hayali bir süreklilik kurulur. Çevreleyen binalar ise ikincil derecede önemlidir. (Piazza del Popolo, Rome)

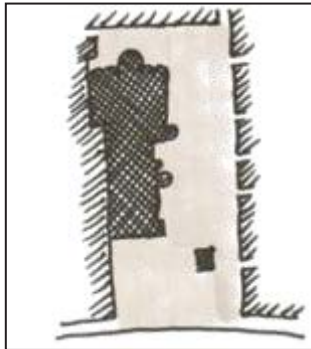
Şekil 2.16 : Piazza del Popolo, Roma

Tanımlanmış meydana baskın yapı bir çeşme de olabilir. Heykelsiliği, mimari özellikleri ve su elemanı olarak işlev görür ve su akışı düşey elemanları oluşturur. (Fontana di Trevi, Rome)

Bazı tanımlanmış meydanlarda baskın öge bir köprü de olabilir. Eski çağların heykelsi çözümlerinden sonra bu kentsel motif 17. ve 18. yüzyılların büyük akslarla düzenlenen tasarımları ile ortaya çıkmıştır. (the bridge over the Po River and Piazza Vittorio Veneto, Turin) Bazen de meydanın baskın ögesi uzaklarda bir manzara sunan ya da denize ya da bir nehre açılan bir boşluk olabilir. (Maria Theresienstrasse, Innsbruck; Praça Do Commercio, Lisbon; Piazzetta, Venice)

2.5.3 Çekirdek Meydan

En tipik örnekleri Rönesans zamanında yapılmıştır. Etrafindaki alanı etkileyebilecek ve düzenleyip mekansal akışı yönlendirebilecek denli güçlü bir çekirdek etrafında oluşan alanları tanımlar. Örneğin Mısır piramitlerinin uçsuz bucaksız dümdüz çöl üzerinde etraflarında yarattıkları çekimle ve dolayısıyla görünmez duvarlarla tanımladıkları alanlar etraflarında bu etkiyi yaratmaktadırlar (örn. the Piazza di SS. Giovanni E Paolo with Verocchio's Colleoni Monument, Venice).

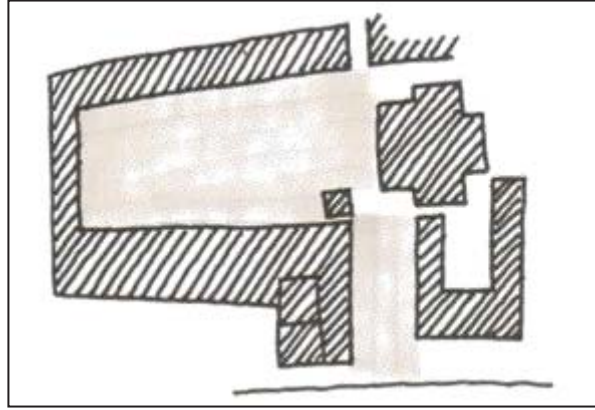
Şekil 2.17 : Piazza di Ss. Giovanni e Paolo, Venice

2.5.4 Gruplanmış Meydanlar

Birden çok tekil meydanın estetik ve organik olarak bir bütünün parçaları haline gelmeleriyle oluşur. Dört şekli vardır:

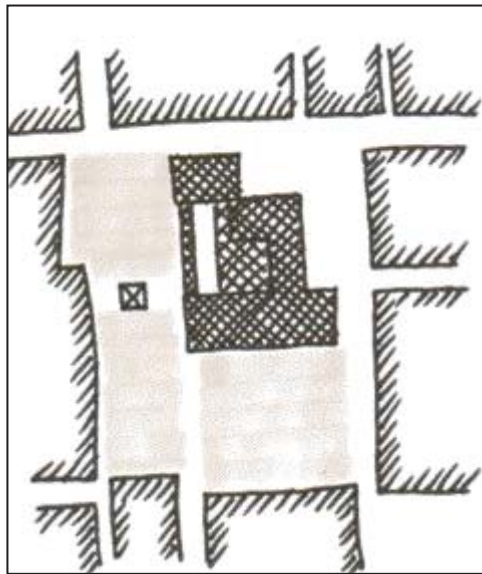
Birinci şekli, farklı boyut ve biçimlerdeki bir dizi meydanın tek bir doğrultuda birbiri ardına yerleşmesiyle oluşur (örn. the Imperial Fora, Rome).

İkinci şekli, biri diğerinden daha küçük iki meydanın aynı doğrultuda olmayan birbirinden bağımsız akslarının bir açığı yapacak şekilde kesişmesiyle oluşur (örn. Piazza and Piazzetta, Venice).

Şekil 2.18 : Piazza and Piazzetta, Venice

Üçüncü şekli, farklı şekil ve oranlarda üç ya da daha fazla meydanın baskın bir bina etrafında gruplaşmasıyla oluşur. (Palazzo Podesta etrafında gruplaşmış meydanlar, İtalya)

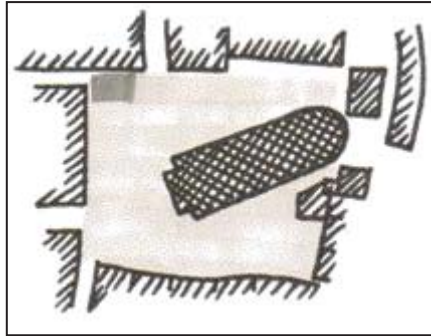

Şekil 2.19 : Palazzo Podesta, Bologna

Dördüncü şekli ise tekil iki meydanın birbirlerinden bina bloklarıyla ayrı olmalarına rağmen tutarlı bir kentsel doku içine yerleşmeleriyle oluşur. Bu tip gruplaşmış meydanların orta çağlarda görülenleri düzensiz ama güçlü bağlantılarla gruplaşmıştır (Johanniskirche and the Sand, Lüneburg). Bazılarında ise iki meydan arasında geçiş işlevi gören kısa sokak yada sokaklar vardır (Piazza d'Erbe and Piazza dei Signori, Verona). En ustalıkla kurulmuş bağlantılar ise elbette 18. yüzyılın tasarlanmış planlarında vardır.

2.5.5 Şekilsiz Meydan

Bu tip meydanlara genellikle üçüncü boyuttaki mekan kalitesine nerdeyse hiç özen gösterilmeyen 19. yüzyılda rastlanır. Zeminin büyüklüğü ile yapı arasındaki oranların tutarsızlığı ya da meydana yerleştirilmiş bir çeşme ya da heykel gibi öğelerin yer seçimindeki yanlışlıklar nedeniyle hiçbir estetik etki yaratmayan bazı meydanlar bu kategoride sayılabilir. (Washington Square, New York) Metropoliten alanlarda trafik akışının kesişiminden dolayı bir kentsel açıklık meydana getiren meydanlar da vardır ki bunlar sadece isimde meydan diye anılırlar, aslında hiçbir meydan işlevi yerine getirmemektedirler (Times Square, New York). 19. yüzyılın tipik bir konsept hatası yüzünden, yeniden canlandırılmak istenen kilise, tiyatro ve benzeri birçok önemli yapının, yapıyı izole ederek vurgulamak amacıyla etraflarının boşaltılması yoluyla etraflarında tanımsız, anlamsız boşluklar oluşması, bu boşlukları şekilsiz meydanlar haline getirmiştir (the Freiburg and Ulm Cathedrals).

Şekil 2.20 : Freindenburg Katedrali

3. KENTSEL KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ

3.1 Amaç

Bu bölümde kentsel kamusal alanın son dönem neoliberal politikalarla nasıl fiziki ve sosyal anlamda dönüştürüldüğünü kavramsal olarak ortaya koymak hedeflenmiştir.

Ayrıca mekanın şekillenmesiyle toplumun nasıl dönüştüğünü ortaya koymak ve toplumsal sınıf ilişkilerini ve kutuplaşmalarını kamusal alan bağlamında anlatmak bu bölümün bir diğer önemli amacıdır.

3.2 Toplumsal Yaşam ve Kamusal Alan İlişkisi

Kamusal alan üzerine yapılan bu değerlendirmelerden de çıkarılabilecek bir sonuçla; iktidar tarih boyunca toplumu şekillendirmek için mekanı, en çok da kamusal mekanı kullanmıştır. Günümüz modern iktidarı da “toplum üzerindeki kontrolünü, mekanın ve söylemin arkasına gizlenerek, sembollerin gücü ile” sağlamaktadır. (Kurtuluş, 2008, sf: 30) İktidar ile yönetilenler arasında da bireyler arasındaki gibi bir iletişim söz konusudur. Fakat iki birey arasındaki karşılıklı iletişimden farklı olarak “iktidar mesajını tek taraflı olarak gönderir.” Mimarlık ise bu iletişim için kullanılan araçlardan biridir. İktidar tasarladığı/tasarlattığı mekanı devletin ideolojik aygıtlarından birine dönüştürür. (Gürkaş, 2007) Böylelikle mekan üretimi, toplumu inşa ve kontrol etme konusunda kritik bir önem kazanır. Toplum tarafından “paylaşılmış bir tarih, bilgi, kolektif bellek kamusal alanın nötrleşmesiyle silinmeye başlanmıştır. Kentlerin yeniden yapılanmaya yönelmesi, kamusal alanların önemli ölçüde özelleşmesine neden olmuş ve mevcut kamusal alanların nitelikleri, işlevi ve kalitesi azalmıştır.” (Gökgür, 2008, sf: 16).

Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi; Panoptikon Planı tasarımının birey üstündeki etkisi bu kontrolü sağlamanın ilk denemesidir; sürekli izlendiğini ve yanlış davranışlarının cezalandırılacağını bilen mahkum, zamanla kendi kendini kontrol etmeye ve hata yapmamaya başlayacaktır. (Kurtuluş, 2008) Bu planın kontroldeki başarısının bir devamı olarak, sonraki yüzyıl içinde ise mekanın tasarımı-üretimi ile

iktidarın ve kültürel elitin toplumsal yaşamı kontrolü arasındaki bağlantı çok daha kapsamlı özel ve kamusal mekan tasarımlarıyla ortaya konulacaktır. Artık yapılan planlar “modern kapitalizmin sosyo-mekansal inşasında farklı rolleri aynı anda üstlenecek biçimde güçlü kurucu aktörler olarak çalışacaktır.” (Kurtuluş, 2008) Kamusal alan ideolojilerin boy gösterdiği bir alana dönüşür. “Tasarlayan için de kullanıcısı için de amaç bu sahneye çıkıp kendini iktidara onaylatmaktır. Çünkü mekanın sahibi iktidardır.” İktidarı paylaşmak ya da eleştirmek isteyen her şey ya – emekçi kesimlerin kentlerin en önemli meydanlarında kendilerini göstermesine izin verilmemesi gibi- bu alandan dışarı atılır, ya da –bugün antikapitalist muhalefetin ana akım medyada yer bulamaması gibi- görmezlikten gelinir. (Gürkaş, 2007)

İktidarın toplumu şekillendirmek için kullandığı mekansal araçlar, sanayi devrimi sonrası, 19. yüzyıldan bu yana yaşanan kapitalistleşme sürecinin toplumu etkileyen unsurlarından sadece biridir. Özellikle dünyanın tek kutuplu hale gelmesi ve kapitalizmin tek, yegane ve en iyi dünya düzeni olduğu, tarihin sonunun geldiği tezleriyle desteklenen neo-liberalizmin ortaya çıkışı, bu zamana kadarki toplumsal bir araya geliş dürtüsünü ortadan kaldırarak şekilde bireyi etkilemiştir. Seri üretimin yaygınlaşması, sevkiyat, ulaşım ve haberleşme teknolojilerinin gelişmesiyle, üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sahipleri pazar alanlarını coğrafi olarak ve ticaret kapasitelerini de niceliksel olarak giderek daha çok genişletme eğilimi göstermiştir. Aynı zamanda kamusal alanın haberleşme ve iletişim alanları da ulaşım ve elektronik haberleşme teknolojilerinin gelişmesiyle mekansal olmayan yeni bir karaktere bürünmektedir (Brill, 1989). Serbest piyasa koşullarında kendilerini her şeyi yapmaya muktedir gören ve kılan bu sınıf; yazılı, görsel, işitsel her türlü iletişim imkanını kullanarak, iktidarın da yardımıyla toplumu bireyler yığını haline getirmiştir. Yani David Harvey’in dediği gibi; burjuvazi kendi varlığını tehdit etme ihtimali olan kendi dışındaki toplumsal sınıfların dayanışmasını engellemek için “dağıtma, bölme ve yönetme, coğrafi olarak sekteye uğratma gibi kendi uzamsal stratejilerini” gerçekleştirecektir ve geliştirmiştir. (Harvey, 2006) Kapitalizm böl ve yönet taktiğiyle ve “tüketim seçeneklerini grup farklılıklarına dönüştürecek mekanizmalar yaratarak”, “eski zamanlardan beri var olan kültürel farkları, cinsiyet ilişkilerini, etnik eğilimleri ve dini inançları kullanarak” bireyler arasında farklılıklar yaratabilmektedir. Sermaye birikimi ve piyasa güçlerince, kent ile kır arasında,

değişik bölgeler ile uluslar arasında oluşan bu bölünmeler zamanla yok olmaz, sürekli yeniden üretilirler. (Harvey, 2006)

Bireylerin birbirini iyi tanıyamaması ve kentsel alandaki çeşitli güvenlik problemleri yüzünden 19. yüzyıl kapitalizmiyle insanlar kamusal yaşamı şekillendirmekten çok kendilerini korumak için mücadele etmeye başladılar. Bu noktada aile önem kazandı. Aile toplum yaşamı içinde bir sığınak haline geldi ve kamusal alanı anlamada bir kıstas olarak kullanılmaya başlandı. İnsanlar artık kamusal yaşamı aydınlanma çağındaki gibi “sınırlı bir toplumsal ilişkiler kümesi” olarak değil “sefil bir yaşam” olarak görmeye başladılar. Sanayi kapitalizmiyle toplum giderek tek tipleşirken kapitalizm ve kamusal coğrafya arasındaki etkileşim nedeniyle de kamudan aileye doğru bir geri çekilme gelişmeye başladı; artık insanlar yabancıların görünüşü ile onun kamusal kimliği arasında kesin bir bağ kuramıyordu ve bu da ciddi bir kafa karışıklığı ve geri çekilme dürtüsü yaratıyordu. 19. yüzyıl kent proletaryası içinde kamu; ahlak ihlallerinin ortaya çıktığı ve hoş görüldüğü yer haline geldi. Kadınlar ve erkekler için çok farklı şeyler ifade etmekteydi. (Sennet, 1996)

Kamusal yaşamdaki değişimi bireyler üzerindeki değişim üzerinden tarif etmek için Richard Sennet’in günümüz insanını tarif edişine bakmak faydalı olacaktır. Sennet’e göre “Günümüz insanının en belirgin yaşamsal ve ruhsal problemi “narsisizm”dir.” Tüketim psikolojisinin –medya aracılığı ile- dayatılması sonucu bireyler neyi yapmaktan zevk aldıkları üzerine öyle çok düşünmektedirler ki, artık bu arayış saplantı haline gelmekte ve hiçbir şeyden zevk alamamaya ve kendini toplumun diğer bireylerinden tamamen farklı görmeye neden olmaktadır. Bireyde derin bir tatminsizlik hüküm sürmektedir. Benlik sorunlarına duyulan ilgi giderek artmaktadır ve bu yüzden de belli toplumsal amaçlar için yabancılarla bir araya gelme hali azalmıştır, yani psikolojik sorunlar nedeniyle toplumsal katılım yolundan sapmıştır. (Sennet, 1996) Günümüz “mahrem toplumu” kamusal yaşamlarından uzaklaşmış, onu bir zorunluluk hali olarak görmeye başlamıştır. Oysa gerçek mahremiyet ilişkisinde benliği çevreleyen sınırlar gerçek anlamda yalıtıcı olmayıp tersine, onu başkalarıyla iletişim kurmaya teşvik edebilir.

Avrupa şehirlerinde bina cepheleri hem dış mekanı sarar hem de özel alanı belirler. Cephe kamusal alanın ve yaşamın arka planını oluşturur. Oysa çoğu Amerikan şehrinde bina cepheleri sadece özel mekanı tanımlar, kamusal alanı saran bir yanları yoktur. Amerika şehirlerinde zenginlik ve bolluk hali, mekansal olarak nüfusunu

bölmüş, toplumsal sınıflarına ayırmış ve dağıtmıştır. Bu süreç nüfusun herhangi bir yerde sokak, meydan veya parklardaki kamusal yaşam için gerekli bir bileşen olan yoğunluğunu ve çeşitliliğini azaltacak şekilde gerçekleşmiştir (Brill, 1989).

Tasarlanmış fiziksel çevre de özel alan ile kamusal alan ya da yarı kamusal alan arasında bir mahremiyet ilişkisi kurma ya da güçlü bir iletişim ve işlevsel bağlar sağlama konusunda başrolü oynamaktadır. Bu konuda iyi bir örnek New York'ta iş merkezi olarak kullanılan bir gökdelen olan Gordon Bunshaft tasarımı Lever House binasıdır; tasarım aşamasında mimarın minyatür bir kamusal alan canlandırmak istediği biçimden çıkarılabilecek bir yargıdır. Fakat sokak seviyesinin işlevi kamusal bir meydanın doğasına aykırıdır. Sokak seviyesi tamamen ölü bir alan olmakla kalmıştır ve yapıda bir biçim işlev uyumsuzluğu görülmektedir. Biçim kentsel kamusal alanın bir uzantısı olarak bina içindeki avluyu kullanıma açarken aslında bina kolonlarıyla çekilen kesin çizgi işlevsel bir ayrım yaratarak iç ve dış arasında geçirgenliği olmayan bir duvar örmektedir.

Şekil 3.1 : Lever House, dışardan görünüş

Şekil 3.2 : Lever House, avlu - sokak ilişkisi

Toplumdaki mahremiyete dair bir başka sorun ise son yüzyılda biçimlenen kamu içinde sessiz kalma hakkından doğmuş olan *görünürlük ve yalıtım paradoksudur*. Herkes birbirinin gözetimi altında olduğu sürece, sosyalleşme azalır ve sessizlik tek savunma tarzı haline gelir. İnsanlar biricik varlık nedeni onları bir araya getirmek olan kamu alanında nasıl kendilerine has yerlere ihtiyaç duyarlarsa, aynı şekilde aralarında maddi engeller çoğaldıkça da daha fazla sosyalleşirler. İnsan sosyalliğini hissedebilmek için başkalarının yakın gözlemlerinden uzak olmaya gerek duymaktadır. Yakın temas arttığında sosyallikte düşüş başlar. Bunun için modern çalışma mekanlarını ele alabiliriz. Açık ofis sistemlerinde insanlar her an başkaları tarafından açıkça görülebildiklerini hissettikçe denetleniyormuş gibi hissederler ve sosyalleşme ve toplumsal katılım nerdeyse tamamen ortadan kalkmış olur. (Sennet, 1996)

19. yüzyılda kamusal alana özeline dayatıldığı koşullar –bir sonraki bölümde de bahsedileceği gibi- Sınıf tahakkümü sağlayabilmek için burjuvazi toplumun alt tabakalarındakilere dayatılmaktaydı. Bu yüzyılda kamusal alana hakim olan kavramlar; özelleşme, meta fetişizmi ve sekülerizmdi. 19. yüzyıldaki kamusal yaşam krizinden söz etmek aynı zamanda kapitalizm ve sekülerlikten, karakterin irade dışı açığa vurulmasından, kamusal ve özel imgelemenin üst üste oturtulmasından, geri çekilerek savunma ve sessizlikten, benlik takıntısından ve mahremiyetten söz etmektir.

Alexis de Tocquville’in, 19. yüzyılda “*Amerika’da Demokrasi*” kitabında bahsettiği gibi; kaba eşitlik koşullarında yaşamın mahrem alanları giderek daha çok önem kazanır; kamu kişinin kendisi gibi olanlardan ibaret olduğundan, kamusal sorunlar eşitlik gibi ortak çıkarları gözetecek devlet görevlilerinin ve bürokratların eline bırakılabilir. Böylece yaşamda uğraş verilecek sorunlar daha psikolojik bir hale bürünür; çünkü devlete güven duyan yurttaş mahrem alan dışında olanlarla ilgisini kesecektir.

Toplumsal ilişkileri ve alışkanlıkları etkileyen başka bir değişim de yine yoğun sanayileşme sonrası oluşan aşırı üretim sonucu duyulan aşırı satış ihtiyacıdır. Daha önce olmadığı kadar yoğun satış yapılması gerekince şehrin geleneksel pazar yerleri ve küçük dükkanları yetersiz kalmıştır ve böylelikle mağazalar kurulmaya başlanmıştır. Mağazaların doğuşu Sennet’e göre aktif bir alışveriş alanı olarak

kamusal alanın yerini nasıl insan yaşamında daha yoğun fakat daha az sosyal bir kamusal deneyime bıraktığı paradigmasının özünü oluşturur.

Kurulan büyük mağazalardaki müşteri satıcı ilişkisi eskisine hiç benzememektedir. Küçük dükkanlarda alıcı ve satıcı arasında suni bir biçimde karşılıklı sergilenen oyun, -pazarlık-, alıcı ve satıcıyı sosyal olarak kaynaştırmaktaydı. Mağazaların büyümesiyle tezgahlar çalıştırmaya başlayan dükkan sahipleri, pazarlık konusunda çalışanlara güvenemeyeceğinden, *sabit fiyat* uygulamasına başladılar. Artık bir dükkana girer girmez üstlenilen bir şey satın almak zorunda olma durumu ortadan kalkmıştı. Dükkan sahipleri pazarlık yapmak, mallarını tanıtmak vb. dil dökmelerle zaman kaybetmeyeceğinden, müşteri de ona karşı böyle bir sorumluluk hissetmemekteydiler. Bu düşük fiyat, yüksek hacim mantığı bu teatral davranışı ortadan kaldırmıştır. Seri üretime geçen fabrikalar seri satış yapan mağazalarla tamamlanmıştı, fakat yine de seri alışveriş yapacak müşterilere ihtiyaç vardı. Bu yüzden çoğu eski kent dokusunun kıvrımlı sokakları kentin her kesiminden müşteri çekmesi mümkün olan büyük alışveriş bulvarlarıyla değiştirildi. Kent genelinden müşteri çekmek için ise genel ulaşım sistemleri düzenlendi.

Kentsel alanda toplumsal şekillendirme için kullanılan başka bir mekansal araç ise kentteki ulaşım sistemidir. Ulaşım politikaları hep işçileri çalışacakları yerlere ve şehir merkezindeki orta sınıf alışveriş alanlarına götürürken, üst gelir grubunu ise kentin elit muhitleri ve alışveriş merkezlerine götürmektedir. İzlenen bu politika da kentteki sınıf ayrımını daha da derinleştirmektedir. Yeni modernleşme hareketleriyle büyük yollar ve bulvarlar için önemli kent dokuları tek bir hamlede yok edilmekte, bu yolla da kent nüfusunun yeniden yerleşimi sağlanmaktadır. Böylece farklı ekonomik gelir grubundan insanların bir arada yaşaması mümkün olduğunca azaltılmaktadır.

Tüm bu ekonomik ve mekansal yeniden organize ve düzenleme işlemleri sonrasında kamusal alana çıkmak artık hem kişisel hem de pasif bir eylemdi; kişisel duygulara yatırım ve pasif gözlem birleşiyordu. Toplumdaki üreten ve tüketen kesimler arasındaki ilişki de tüm bu değişimlerden etkilenmektedir. Üretilen nesnelere yüklenen işlevi dışındaki anlamlar sayesinde o nesneyi üreten işçi ile sahiplenilen kişi arasındaki eşitsizlik gizlenebilmektedir. Mallar kullanımlarıyla hiç ilgisi olmayan bir dizi çağrışıma ve anlama sahip oldukça, insanların ilgisi onların üretildiği toplumsal koşullara değil nesnelerin kendisine yoğunlaşacaktır.

Sonuçta sosyal ve ekonomik koşullar kolektif kişiliği ortadan nerdeyse tamamen kaldırmış, yerine mahrem bir toplum oturtmuştur. Günümüzde de kişi dışı yaşantı anlamsız ve toplumsal karmaşıklık da baş edilemez bir tehdit gibi görünmektedir. Mahrem toplumlarda tüm toplumsal fenomenlerin bir anlam kazanabilmesi için kişilik sorunlarına dönüştürülmesi de bu süreci daha da körüklemektedir.

Richard Sennet'e göre (Sennet, 1996) *mahrem toplumun narsizm ve yıkıcı gemeinschaft* olmak üzere iki temeli vardır ve her ikisinin de öncül koşulları 19. yüzyılda kişiliğin kamusal alana girmesiyle oluşmuştur. Sosyolog Ferdinand Tönnies'in (1957) tanımlarına göre; *gemeinschaft*; "geç dönem ortaçağda kapitalizm ve kentleşme öncesi dünyada ya da geleneksel toplumlarda var olmuştur." Bu tip toplumsal ilişkide ötekilerle doğrudan ve açık duygusal ilişkiler esastı ve hiyerarşik toplumları tanımlamak için kullanılırdı. *Gesellschaft*; "sabit statülerden çok istikrarsız sınıfların ve işbölümünün olduğu modern topluma uygundur." "İnsanlar işbölümü ilkesini duygularına uygularlar, öteki insanlarla her karşılaşmaları kendilerini ancak kısmen verebildikleri bir olaydır." Tönnies *gemeinschaft* in yok olduğunu ve bir daha oluşmasına imkan olmadığını düşünüyordu.

Toplumsal bir arada hareket edebilme koşulları ya da cemaat kimliği en kolay haliyle savaş, doğal felaket gibi grubun yaşamını tehdit eden bir durum oluşursa ortaya çıkar. Kolektif eylem için insanların birbirlerine yakın hissetmeleri gerekmektedir ve birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmalarını sağlayacak imgeler ararlar. 18. yüzyıl kahvehaneleri ve tiyatrolarındaki karşılıklı konuşmalar insanlara bir araya gelerek bir *kamu* oluşturdukları hissini verir. Kamusal yaşamın silinmesi ortak eylem ve kolektif kimlik arasındaki ilişkinin sona ermesiyle aynı anlama gelmektedir.

Toplum artık kendini tanımlamak için fantezi ürünü bir şeyler aramaya başlar ve cemaat olmak için kolektif bir kişilik tanımlaması gerekmektedir. Kolektif bir kişiliği, ortak fanteziler tarafından üretilen kolektif bir kişiliği olan bir cemaat. Fantezileştirilmiş ortak bir kişilik bir grup yaşamına ne denli egemen olursa, o grup kendi kolektif çıkarlarını o ölçüde daha az geliştirebilir.

Cemaat içinde kişilik anti-sosyalleştikçe kolektif kişilik grup eylemine dönüşemeyen hatta ona düşman bir grup kimliği haline geldi. Yürütebildiği tek etkinlik tasfiyeydi; kendilerine benzemeyenlerin tasfiyesi. Her tür ittifak eylemi, işbirliği düşman oldu. Günümüzde insanlar dolaysız ve açık duygusal ilişkiler arayışına girdiklerinde, yapabildikleri tek şey birbirlerini yaralamaktır. Sennet'e göre bu, kişiliğin toplum

içinde kendini göstermesiyle ortaya çıkan ‘yıkıcı gemeinschaft’ın mantıksal sonucudur.

İnsanlar toplum içinde çıkarlarının peşine saldırganca düşebilmeyi öğrendikleri ölçüde kişi dışı hareket edebilmeyi de öğrenmiş olmaktadır. Şehir yaşamı, bu eylemin ve öteki kişilerle onların birer kişi olduklarını bilme zorunluluğu duymadan bir araya gelmenin anlamlı olduğu forumun öğretmeni olmak durumundadır. Şehir hemen tüm uygarlık tarihi sürecinde aktif toplumsal yaşamın, çıkar oyunları ve çelişkilerinin, insani imkan deneyiminin odağı olarak hizmet etmiştir. Ne yazık ki bu uygar imkan günümüzde ortalarda görünmemektedir.

Sonuç olarak günümüz toplumuna gelindiğinde gerçekten de toplu hareket, kolektif kişilik, kamusal insan ve benzeri kavramlardan bahsetmek pek mümkün değildir. Richard Sennett’in (1996) dediği gibi; sokak sahne olmaktan çıkmış, kendiliğinden davranışın sergilendiği bir yer olmuştur. İnsanların birbirlerine teatral davranışlarla yaklaştıkları ve böylelikle toplum yaşamını sağlıklı yürütebildikleri, kendi kişiliklerini ortaya koymadan ve karşıdakinin de gerçek kişiliğini çok merak etmeden sadece kamusal olanla ilgilendikleri eski zamanlar geride kalmış gibi görünmektedir.

Bu değişim sürecinde tarih boyunca insanları bir araya getirmiş, koca koca kentlerde tüm halkın toplanıp tartışmasını sağlamış olan kent meydanları da sürekli olarak değişmiştir. Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi bazen döneme hakim sanat akımı doğrultusunda, bazen zamanın erki ve hakim ideolojisi doğrultusunda ve anlaşılan o ki bazen de sadece tasarımcısının fikirleriyle şekillenmiş ve toplumsal yaşamı derinden etkilemiştir. Oldukça problemlili kentsel kullanımlar ortaya çıkmış, şehir meydanları genellikle Paul Zucker’in (1959) bahsettiği (insanlara bir araya gelmeleri, karşılıklı iletişim kurarak sosyalleşmeleri için bir beşik olmak gibi) temel görevlerini yerine getiremez olmuşlardır. Bugün birçok meydan bu temel görevleri hiç düşünülmeden tasarlandığından sonuç sadece gelip geçilen ya da öylece boş duran alanlar olmaktadır.

Bu sonucu hazırlayan koşullar ne olursa olsun sonuçta içinde yaşayanları belirleyen kent nasıl toplumu bu noktaya getirdiyse –bu süreci geri çeviremeye bile- toplumu yeniden ve daha anlamlı bir bütün oluşturabilecek şekilde tekrar şekillendirebilir. Mekan insanları, davranışlarını yönlendirebilen, bir toplumda ortak imgeler yaratarak insanların hayallerinde bir toplum olmanın gerekenlerini oluşturabilir.

3.3 Farklı Toplumsal Sınıfların Kentsel Kamusal Alanı Kullanma Biçimleri

Bu bölümde şimdiye kadarki bölümlerde bahsi geçen kamusal mekan ve toplum ilişkisine toplumsal sınıfların kamusal mekanı kullanma ve kamusal yaşama katılma düzeyleri ve farklılıkları açısından bakılacaktır.

Habermas'ın kamusal alan üzerine düşüncelerine bakıldığında “kamusal alan” fikri, toplumun ortak faydası konusunun “özel kişiler”den oluşan bir gövde tarafından tartışılmasına dayanır. Bu gövde devleti topluma karşı açık olmaya zorlayarak ve devlete bu konuda sorumluluk yükleyerek bir aracılık görevi üstlenir. Tarihsel süreç içinde bu görev, başlarda devletin işleyişi konusunda kamunun bilgilendirilmesi yoluyla, denetlenebilir ve topluma bağımlı bir iktidar yapısı temin edilmesi idi. Ancak daha sonra, “özel kişiler”den oluşan bu gövde, toplumun genel yararının “burjuva toplumu”na ait yararlardan ibaret olduğunu düşünerek, sadece bu yararları devlete iletir hale geldi. Bu süreç sonunda kamusal alan “burjuva kamusal alanı”na dönüşerek, devleti toplumun bir kesimine karşı sorumlu kılar oldu. Oysa ideal bir düzeyde “kamusal alan” kişisel hak ve özgürlükler yoluyla; herkese açık, herkesin kamusal meseleler üzerinde özgürce konuşabildiği ve statü eşitsizlikleri görmezden gelinerek, herkesin birbirine eşit olarak söz sahibi olduğu bir alan olacaktı. Böylelikle, bu alanda herkes için ortak ve uzlaşmış bir “iyi”nin söylemini üretebilen bir “kamuoyu” oluşacaktı. Ancak Habermas’a göre bu ideal, burjuva kamusal alanında hiçbir zaman gerçekleşmedi. Kamusal alana hakim burjuva anlayışı, eşit koşullarda ve herkesin kamusal alana katılma koşullarını oluşturamadığı gibi, kapitalizmin ilk evrelerinde özelleşmeye başlayan pazar ekonomisiyle devletin bağını koparma amacıyla hareket etmekteydi. Bu sürecin sonundaysa, kendini burjuva kamusal alanında ifade edemeyen kesimler olduğundan toplumda sınıf mücadelesi ve kutuplaşma meydana geldi. Akla dayalı ortak “iyi”yi bulma amacıyla yapılması gereken kamusal tartışma yerini sokak gösterilerine ve gizli çıkar sözleşmelerine bıraktı (Habermas, 1989).

Nancy Frazer’a göre kamusal alana katılımda eşitlik için ön koşul, toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasıdır. Burada bahsedilen herkesin eşit gelire sahip olduğu bir eşitlik değil; sistemin kurduğu tahakküm ve ezilme ilişkilerinden arınmış genel bir eşitliktir. Yani liberal politik kuramdan beslenen burjuva kamusal alan anlayışı, bu eşitlik sağlanmadığı sürece yetersizdir. Eşitsizliğin hüküm sürdüğü toplumlarda; kamusal alanı bu eşitsizliğin etkilerinden arındırmak imkansızdır.

Kamusal alanda “kamuoyu” oluşturulması için gerçekleşen her müzakere; hakim gruplar lehine, yani zayıf ve bağımlı gruplar aleyhine sonuçlanacaktır (Frazer, 1991).

Toplumsal tümünü kapsama iddiasındaki tek bir kamusal alan; güçsüz olan sınıfları, daha güçlü olan sınıfları yansıtan “sahte bir *biz* içinde eriterek” güçsüz sınıfların sözünü ve çıkarını yok sayacaktır. Frazer bu noktada “rakip kamular” kavramını ortaya atar. Ona göre eşitsizliğin hüküm sürdüğü tabakalı toplumlarda “rakip kamular” içindeki çoğul mücadeleyi mümkün kılan düzenlemeler; kamusal alana eşit katılımı; “tekil, kapsayıcı ve kuşatıcı bir kamuyu” mümkün kılan düzenlemelerden çok daha fazla teşvik edecektir. Zaten kamusal alan tarihi de, kadınlar, işçiler, zenciler, geyler, lezbiyenler gibi güçsüz sınıfların kendi çıkarları için alternatif kamular oluşturmayı ve içinde yer almayı tercih ettiklerini göstermektedir (Frazer, 1991).

Sınıf temelli bu tartışmaya kapitalist sistemin kent ve toplumla kurduğu ilişki şekli ile başlamak doğru olacaktır. Bu ilişkiyi; kapitalist sistemin doğal olarak modern kenti doğurduğu gibi bir söylemden yola çıkmak yerine tam tersi bir yaklaşım izleyerek açıklayabiliriz. Modern kent; egemen sınıf tarafından “sınıfsal eşitsizliğe dayalı kapitalist birikimin akışını, dayanıklılığını, dolayısıyla devamlılığını sağlamak üzerine tasarlanan ve mekana doğrudan radikal müdahalelerle inşa edilen sosyal fiziksel ölçeklerdir.” (Kurtuluş, 2008) Sınıfsal eşitsizliklerin de özellikle erken sanayi kentlerindeki gibi sınıfsal isyanları meydana getirme ihtimali yüksektir. Toplumu ayakta tutmak için bir ortak kimlik yaratmak gerekir. Ancak bu kimlik sınıf isyanlarına neden olacak şekilde sınıf temelli –özellikle de işçi sınıfı ya da ezilen kesimlerin bir arada durmasını sağlayacak şekilde- olmamalıdır. Yeni bir soyut ortak kimlik *vatandaş* tanımıyla yaratılır. (Kurtuluş, 2008)

Bahsedilen sınıfsal çatışma ve yıkıcı sınıfsal isyan potansiyelinin açığa çıkması, sınıfların kontrol edilebilecek şekilde mekanda yerleştirilmeleri sayesinde belli bir ölçüde engellenebilirdi. Hem bu kontrolü sağlamak hem de soyut ortak kimlik – vatandaş- için gerekli imgelerin kurulmasını sağlamak mimari tasarım ve kent planlaması ile mümkündü. Bu disiplinler hem bir müdahale aracı, hem kurucu bir aktör, hem de somut bir dil olarak işlev görmektedir.

Tüm bu düzenlemelerle kapitalist kent bir yeni-liberal dönüşüm ile çevrelenmiştir. Bu yeni-liberal dönüşüm derin bir kentsel ayrışma getirmekte, mekansal bütünlüğü parçalanmış kentlerde ise “kent hakları” sorunu ortaya çıkmaktadır. Aralarında

giderek daha derin farklılıklar açılan kentli toplumsal sınıflar ve özellikle alt sınıflar için kent hakları problemleri son derece eşitsiz koşulların göstergeleridir. Sosyal ilişkilerle birlikte kentsel arazi bağları da eşitsiz güç kullanılarak değişmekte, bu yolla biçimlenen kentsel dönüşüm şimdiden kentteki sınıfsal gerilimi ve çatışmayı yükseltmektedir. Bu dönüşümü sağlamak için yerel kent yönetimleri giderek otoriterleşme eğilimi göstermekte ve bu eğilimi yeni fiziksel ve sembolik şiddet araçları ile prova etmektedir. 2008 Mayısında İstanbul'da yaşananlar bunu somut şekilde gözler önüne sermektedir.

Bu arada farklı toplumsal sınıflara farklı yüzlerini gösterme huyu edinen yerel iktidar; üst ekonomik sınıfı güvence altına alacak şekilde düzenlemeler yapmakta, kapalı refah adacıkları oluşturmaktadır. Alt gelir grubu kentlilerin yaşadıkları yerler ise kontrol edilemeyen ve kendiliğinden oluşmuş konut yerleşimleri olarak görülmektedir. Kentsel dönüşüm projeleriyle bu sınıf daha kontrol edilebilir, polis kontrolü güçlü alt-orta sınıf toplu konut alanlarına taşınmaktadır. Bu yolla kentsel sınıflar mekanda yeniden yerleştirilmektedir. Üst gelir grubu kentliler için yaratılan güvenlik ya da güvensizlik ortak miti, kentte çalışmaya gelen “yoksul yabancılar”ı da ortak düşman ilan etmektedir. (Kurtuluş, 2008)

Üst ekonomik sınıf için hazırlanan kapalı güvenli siterin sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte giderek artmaktadır. Hemen hepsi şehir merkezi ve kamusal alanlarıyla tamamen kopuk şekilde ve konumda inşa edilmektedir ve hepsinin kendi içinde bağımsız bir yönetim şekli ve ilişkiler ağı vardır. Bu tip yerleşimlerde yaşayanlarda “öteki” hakkında oluşan önyargı; toplumsal bir korkuya dönüşmekte ve kentsel kamusal alana dahil olma konusunda ciddi çekinceler yaratmaktadır. Kentin kamusal alanını bu ekonomik gelir grubu kullanamamakta, yaratılan korku nedeniyle evlerine ya da güvenli siterine girip çıkarken bile ciddi korkular yaşamaktadırlar.

Alt ekonomik sınıf ise genellikle *gecekondu* olarak adlandırılan çöküntü alanlarında yaşamaktadır. Bu kentsel sınıf 1950’lerdeki ulusal gelişme stratejilerinin bir sonucu olarak şehirdeki işgücünü karşılamak için göçle gelenlerden oluşmaktadır. Orta ve üst sınıflarca ve ana akım medya söylemlerinde *varoş* olarak tabir edilen bu kesim büyük şehre geldiğinde hızlı sanayileşme sonucu açığa çıkan işçi ihtiyacını karşılamıştır. Ancak merkezi ve yerel yönetimce bu işgücünün barınma ihtiyacını karşılama veya buldukları ya da kaçak yollardan yaptıkları barınakların koşullarını iyileştirme, oralara gerekli kentsel altyapı hizmetini götürme gibi bir sorumluluk

duymamış ve karşılamamıştır. Günümüzde şehir merkezlerinde izlenen gelişim stratejileri sonucu üretimin tasfiye edilmesi bu sanayi işgücünü artık gereksiz kılmaktadır. Meselenin daha da vahim tarafı ise bu alanların, özellikle İstanbul'daki durumda, giderek daha çok değerlenen merkezi alanlarda kaldığı için arazi rantının artmasıdır. Hatice Kurtuluş'un (2008) değişimiyle "varoş damgası ve neo-liberalizm bir arada çalışarak bu alanlar üzerinden kentsel dönüşüm, yenileme, sağlıklaştırma söylemi üretti." Bu söylemlerle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri, daha doğru bir niteleme ile *soylulaştırma projeleri* olarak hayata geçmekte ve sürekli yeni yoksulluk formları üretmekte, yoksul nüfusun yer değiştirmesini sağlamaktan öte yaşam koşullarında bir iyileştirme sağlayamamaktadır. Yıkımlara ve çeşitli müdahalelere açık olan bu alanlar modernizasyonla birlikte yok olmamış, sürekli yeni gelen göç dalgasıyla çoğalmaya devam etmiştir. (Bartu Candan, Kuloğlu, 2009) Alt ekonomik sınıf da toplumun en üst tabakasına paralel bir şekilde fakat tamamen farklı nedenlerle kentsel kamusal alanla ilişki kuramamaktadır. Kendi içinde ilişkiler ağı kuran mahalleler, çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel sebeplerle modern kentin yaşam standartlarını yaşam şekillerine adapte edememekte, önceden yaşadıkları taşradaki yaşam tarzını sürdürmektedirler. Bu koşullarda kentin merkezi alanlarında zaman geçirme miktarları zamanla artmamaktadır. Aksine yeni göç dalgaları ve üretilen yeni yoksulluk şekilleriyle bu dışlanma sürekli kendini tazelemektedir.

Toplumun en alt ve en üst sınıfları kamusal alanı giderek daha az kullanırken, incelenmesi gereken bir üçüncü grup ta kentli orta sınıf olmalıdır.

Türkiye'de bu süreçleri incelemek için öncelikle İstanbul'a bakmak yeterli olacaktır. İstanbul için hazırlanan yeni İl Çevre Düzeni Planı'nda belirlenen temel hedefler; "İstanbul'un küresel sistemin dinamiklerine ve Avrupa Birliği katılım sürecine uyumunun sağlanması, İstanbul'a bir dünya kültür kenti standardında metropol statüsü kazandırılması, İstanbul'un dünya ve bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi, dünya metropolleri arasında yetkinliğini arttırması ve küresel ve bölgesel merkez olması" olarak sıralanmıştır. Bu amaçlar zaten dünya genelinde küresel yaşam standartlarının baskın olduğu bir şehir olan İstanbul'u daha da küreselleşmiş, dolayısıyla ekonomik olarak diğer dünya kentleriyle yarışır bir kent haline getirme yoluna gidildiğinin göstergesidir. Yine plandaki hedeflerden en önemlisi sanayinin desentralizasyonudur. Üretim kültüründen tüketim kültürüne geçmekte olan kent işsizliğin artmasıyla giderek daha derin sosyal uçurumlar

yaratmaktadır. (ÇDP Raporu) Yerel politikalara bir de üst düzey devlet politikalarında sosyal devlet ilkelerinden vazgeçilmesi, özellikle kent içindeki yoksul sınıfı daha da kırılan hale getirmektedir. Buna paralel olarak yine yerel politikalarla finans ve servis sektöründe çalışan yüksek maaşlı profesyonellerin artışıyla zengin sınıf giderek artmaktadır. Tüm bu uç sınıfların sayılarının ve aralarındaki farkın giderek artması koşullarını neo-liberalizmin sosyo-ekonomik ve politik süreçlerinin hazırladığı bir süreçtir. Yine aynı süreç “tüm bu konsantre zengin grupları, konsantre yoksulluğu ve ekonomik kırılabilirliği, bu grupları barındıran ve besleyen yeni kentsel mekanları” yaratmakta ve “tüm bunlar sosyal mimariyi yeniden üretmektedir.” (Bartu Candan, Kuloğlu, 2009)

Toplumsal sınıflar arasında hem mekansal hem de ekonomik olarak açılan bu denli derin uçurumlar, sağlıklı bir kentsel kamusal yaşam şeklini üretme noktasında yetersiz kalmaktadır. Sağlıklı bir kamusal yaşam için gerekli olan kamusal alanda çeşitlilik faktörü gerçekleşemediğinden kamusal alan aktörleri giderek tek tipleşmekte ve kendi gibi olmayanları ötekileştirme ve dışlama koşulları için zemin oluşmaktadır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde teorik olarak değinilen konuların gerçek yaşamda; İstanbul Metropolü içindeki farklı sınıfların yaşamlarında ne gibi iz düşümleri oluşturduğu üzerine olacaktır.

4. ÖRNEK ÇALIŞMA: TAKSİM VE ORTAKÖY MEYDANLARININ FİZİKSEL VE İŞLEVSEL DEĞERLENDİRMESİ

4.1. Çalışmanın Amacı ve Alan Seçim Kriterleri

Çalışmanın bu bölümünde teorik düzeyde tartışılan kentsel kamusal mekan olarak meydanın mekansal kalite değerlendirmesine somut bir örnek vermek ve İstanbul'daki iki meydanın mekansal değerlendirmesini yapmak amaçlanmıştır. Bu meydanlar Taksim Meydanı ve Ortaköy Meydanı olarak belirlenmiştir.

İnceleme altına alınacak meydanların yer alacağı şehrin İstanbul olarak belirlenmesinin nedeni, İstanbul'un ülkemizdeki en yoğun nüfusa sahip, kültür, sanat faaliyetleri açısından ve politik ve ekonomik olarak en hareketli şehir olmasıdır.

Şekil 4.1 : Alan çalışması yapılan meydanlar; Taksim ve Ortaköy

İstanbul tarihin çok eski zamanlarından beri birçok çeşitli medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Üzerinde kurulan her bir medeniyetin en önemli coğrafi noktasını ve dolayısıyla kültürel ve ekonomik anlamda en hareketli yerleşimini barındırmıştır.

Bugün de ülkemizin en önemli ekonomik merkezidir ve halen çok zengin bir etnik ve kültürel yapıya sahiptir. Çok köklü ve kimlikli kentsel kamusal alanları bünyesinde barındırmaktadır. Ancak ekonomik aktivitelerin yoğunluğu ve ulusal ve uluslar arası yatırımcıların kent üzerindeki yatırım istekleriyle beraber, kent toprakları özellikle son yıllarda yoğun bir dönüşüm içine girmiştir. Diğer dünya metropollerinde de gerçekleştiği şekliyle ve Jacobs ve Appleyard'ın (1987) da dediği gibi, İstanbul'daki kentsel mekanlar tüketim toplumunun bireysellik ve özel sektör üzerindeki vurgusu ile özelleşmiştir. Özel taşıt kullanımının artması düşük kalitedeki kentsel çevrelerin oluşması ile sonuçlanmaktadır. Kentsel kamusal alan ve özellikle de meydanlar da bu dönüşümden yoğun olarak etkilenmektedir. Meydanlardaki düzenlemelerin kullanıcılar açısından uygun olup olmadığı, araştırılması gereken bir konudur.

İstanbul'un en hareketli merkezlerinden biri kuşkusuz Taksim Meydanı ve çevresidir. Taksim Meydanı çevresindeki diğer kamusal alanlarla ve meydanlarla birlikte düşünüldüğünde kentli için oldukça geniş bir kullanım yelpazesi sunmaktadır. Taksim meydanı kentin çoğu yerinden toplu taşıma olanaklarıyla kolay ulaşılabilir bir yerdedir. Ortaköy Meydanı ise yine aynı bölgede fakat yapısı ve ölçeği çok farklı bir meydandır. Daha çok eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bu iki meydanın fiziksel ve işlevsel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

4.2 Değerlendirme Yöntemi

Belirlenen meydanlar, aşağıda belirlenen mekansal kalite kriterlerine göre analiz edilecektir. Bu kriterler ulaşılabilirlik, büyüklük ve kullanım yoğunluğu, sınırların ve girişlerin tanımlılığı, yükseklik - genişlik oranları, işlev çeşitliliği ve işlevlere uygun düzenlemelerdir. Tüm bu kriterler madde madde değerlendirilirken 2007 yılında yapılmış bir doktora çalışmasının verilerinden de yararlanılacaktır. Bu çalışma İstanbul'daki altı farklı meydanın kalitelerini ölçmek için yapılmış toplam 576 örneklem sayılı bir kullanıcı anketi içermektedir. Her bir meydan için 48 kadın 48 erkek olmak üzere 96 kullanıcı ile anket çalışması yapılmıştır. Bu tezin örnek çalışmasında yararlanılan kısım Ortaköy ve Taksim anketlerinden oluşan 192 kişilik anket çalışmasıdır. İnceoğlu'nun çalışmasında her meydan için 32 daimi, 64 geçici kullanıcı alt grupları belirlenmiştir. Yaş dağılımları da 32 kişi 18 – 29, 32 kişi 30 –

44, 32 kişi 45 üstü olacak şekilde belirlenmiş, örnekleme grupları mümkün olduğunca çeşitli tutulmuştur. (İnceoğlu, 2007)

Yararlanılan bir diğer alan çalışması ise 1999 yılında Ekim – Kasım aylarında yapılan bir yüksek lisans tezidir. Bu alışma Ortaköy ve Bakırköy Özgürlük Meydanlarının sosyo-psikolojik, fiziksel ve estetik açıdan değerlendirilmesine yönelik anket çalışmasıdır. Bu anket çalışması her bir meydan için 150 kişi ile, hafta içi ve haftasonu saat 11.00 – 20.00 arasında yapılmıştır. (Uçak, 1999)

Değerlendirmelerde güncel halihazır paftalar ve 1927 ve 1943-44 tarihli Pervititch haritalarından yararlanılarak çeşitli modellemeler ve şematik gösterimler kullanılmıştır.

Meydanların değerlendirmesi, çekici, kapsayıcı, güvenli, kullanışlı olmaları için sahip olmaları gereken bazı kriterler analiz edilerek yapılacaktır. Bu kriterler aşağıdaki gibidir.

4.2.1 Ulaşılabilirlik

Meydanlar kentlilerin kolaylıkla ulaşabilecekleri yerlerde konumlanmalı ve gerekli ulaşım ağları ile entegre olmalıdır. Kentliler meydana günün herhangi bir saatinde, yaya olarak ya da toplu taşıma olanaklarıyla kolaylıkla ulaşabilmelidirler. Günün herhangi bir saatinde ulaşılabilmesi için özellikle toplu taşıma sisteminin çalışma saatlerinin günün her saatini kapsaması ve kentin diğer ulaşım sistemleriyle entegre bir şekilde meydana ulaşması gerekmektedir.

4.2.2 Büyüklük, Kullanım Yoğunluğu ve eşitliliği

Bir meydanın büyüklüğü, potansiyel kullanıcı sayısı ile orantılı olmalıdır. Büyüklük kullanıcı sayısına oranla fazla ise fazlasıyla boş ve atıl görünen, dolayısıyla kullanıcıların içinde bulunmak istemeyecekleri bir kentsel mekan ortaya çıkacaktır. Büyüklük kullanıcı sayısına oranla az ise gereğinden fazla kalabalık, içinde rahatça ve güven içinde herhangi bir aktivite yapılamayacak bir kentsel mekan ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak yine kullanıcıların içinde bulunmak istemeyecekleri bir mekan meydana gelir.

Bireyin kullanımı açısından meydan büyüklüklerini 3 farklı maddede inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi eski konut alanlarında kullanılan; kentsel mekan içinde kişilerin birbirlerinin yüzlerini tanıyabilecekleri mesafe; 27 metredir; *yakınlık ölçeği*. İkincisi

büyük kentsel mekanlarda kullanılan 150 metredir; *kentsel ölçek*. Diğerisi ise insanların tek tek algılanamadığı bir büyüklük olan 1300 metredir; *anitsal ölçek*. (Spreiregen, 1965)

4.2.3 Sınırların ve Girişlerin Tanımlılığı

Meydanların çevreleri çeşitli fiziksel unsurlar ile sarılmış, tanımlanmış olmalıdır. Sınırların ve girişlerin belirgin olması, büyük bir kentsel açık alanda her zaman mekan hissini artıran ve kullanıcıya güven veren bir özelliktir. Bir kentsel mekan olarak meydan da geniş bir kentsel açıklık olduğundan, mekan hissini oluşturması için hem sınırlar hem de girişler açısından mümkün olduğunca tanımlı olmalıdır.

4.2.4 Yükseklik – Genişlik Oranları

Herhangi bir kentsel açıklığın meydan olarak iyi işlev gösterebilmesi için üçüncü boyuttaki kuşatılmışlık miktarı mekan hissi verecek düzeyde olmalıdır. Meydanları çevreleyen fiziksel unsurlar, meydan içinde yer alan heykel, çeşme gibi nesneler, hem meydanın büyüklüğüyle hem de insan ölçeğiyle orantılı olmalıdır. Çevredeki binaların meydana oranla fazla yüksek olması bireyde bir kuyunun içindeymiş hissi yaratacaktır, fazla alçak olması ise meydanı tanımlama açısından yetersiz kalma ihtimali taşımaktadır. Meydan içindeki nesnelerin de meydanı domine etmeyecek ya da içinde kaybolmayacak büyüklükte olması gerekmektedir.

Oranları sistematik bir biçimde açıklamak için Bakan ve Konuk'un (1987) çalışmasından yararlanmak faydalı olacaktır. Bu çalışmaya göre; meydana duran bir gözlemcinin meydanın sınırına olan uzaklığı ile sınırı oluşturan binanın yüksekliği arasındaki oran 1/1 olursa mekan tam bir kapalılık hissi yaratır. 1/2 oranı bu kapalılık hissini kaybolmaya başlama sınırındır. En az düzeyde kapalılık hissi veren oran 1/3 tür. 1/4 gibi bir oranda ise mekansal kapalılık hissi tamamiyle kaybolur.

4.2.5 İşlev Çeşitliliği ve İşlevlere Uygun Düzenlemeler

Bir meydanın şehirde yaşayanlar için çekim noktası oluşturması için çeşitli aktiviteleri bünyesinde barındırması gerekmektedir. Kentliler meydana çıktıklarında bir dizi aktivite alternatifi ile karşılaşmalıdır. Bu aktiviteler göstericileri izlemek, müzisyenleri dinlemek, bir köşede oturup kahve içmek, eğer varsa manzarayı izleyecek uygun ve rahat bir yer bulabilmek, satıcılardan bir şeyler alabilmek ve ya sadece diğer kentlilerle oturup sohbet edebilmek olabileceği gibi, meydanları çevreleyen binalarda gerçekleşecek sinema, tiyatro, konser, alışveriş şeklinde de

Meydanda gezinmek de önemli bir aktivite olduğundan; yaya kullanımına yönelik düzenlemeler de bu kategoride incelenmelidir.

4.3 Taksim Meydanı

Taksim Meydanı uzun yıllardır İstanbul'un en önemli meydanıdır. Taksim Beyoğlu bölgesi şehrin en önemli kültür sanat aksını oluşturmaktadır. Bölgede sinemalar, tiyatrolar, sergiler, alışveriş alanları, antikacılar, sokak çalgıcıları, sokak tiyatrocuları, politik gösteriler, basın açıklamaları, resmi törenler, kutlamalar çoklukla yer almaktadır.

Şekil 4.2 : Taksim Meydanı Uydu Görüntüsü

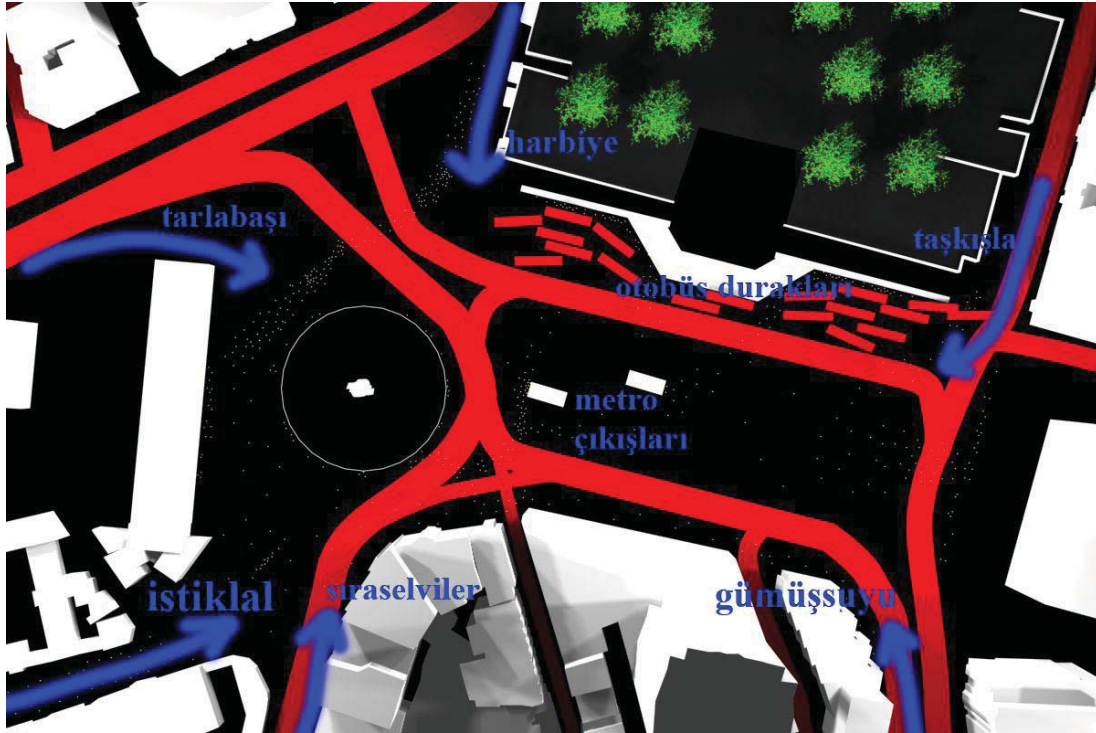
Meydanın çıkışları; İstiklal Caddesi, Tarla başı, Gümüşsuyu üzerinden Beşiktaş, Harbiye üzerinden Şişli, Cihangir taraflarındadır. Dolayısıyla dört bir yanı çeşitli tarihi, kültürel, doğal güzelliklerle çevrelenmiştir tanımlaması yanlış olmayacaktır.

4.3.1 Taksim Meydanı'nda Ulaşılabilirlik

Taksim Meydanı Beyoğlu ile Beşiktaş Belediye sınırları arasında, İstanbul Boğazı'na, Tarihi Yarımada'ya ve Haliç'e oldukça yakın bir noktada bulunmaktadır.

Bu konumu sayesinde hem karşı yakadan hem de Avrupa Yakası'ndaki birçok yerden kolaylıkla ulaşım sağlanabilecek bir noktadır. Kriterlerin belirlendiği önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi burada bahsedilen ulaşım şekli toplu ulaşımır.

Toplu ulaşım sistemleri Taksim Meydanı'na ulaşım için iyi fakat yetersiz bir ağ örmektedir. Trafik yoğunluğu hesaba katılmazsa, meydana otobüs ile ulaşım kolaydır. Çok fazla sayıda otobüs meydan ile bağlantı kurmaktadır. Ancak trafik yoğunluğu ve meydana konumlanmış otobüs duraklarının yarattığı kirlilik düşünüldüğünde otobüsün tek başına iyi bir çözüm olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kent genelinde diğer ulaşım sistemleriyle entegre olarak çalışabilecek bir metro sistemine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın karşılığı bugün Taksim – 4. Levent hattında çalışan metro sistemidir. Fakat şehrin büyüklüğü ve karmaşık ulaşım sistemi ile kıyaslandığında bu sistemin yetersiz kaldığı açıktır. Metro sisteminin direk meydana çıkış vermesi meydanı hareketlendiren bir unsurdur.

Şekil 4.3 : Taksim Meydanı ve Çevre İlişkileri

Ulaşılabilirlik açısından dikkat edilmesi gereken başka bir nokta da ulaşım sisteminin saatleridir. Gün içinde şehrin neredeyse her noktasına ulaşım sağlanırken gece 12'den sonra yok denecek kadar azalmaktadır. (<http://www.iett.gov.tr/saat/>) Metro hattı ise geceleri hiç çalışmamaktadır. Meydanların günün her saatinde yaşaması gerekirken günün bazı saatlerinde toplu ulaşımın tamamen durması, Taksim

Meydanı'nın canlılığını azaltmakta, geceleri daha az yoğun ve güvensiz bir yer haline getirmektedir.

4.3.2 Taksim Meydanı'nda Büyüklük, Kullanım Yoğunluğu ve Çeşitliliği

Meydanı oluşturan açıklık (bkz. Şekil 4.4) araç trafiği hesaba katılmadığında oldukça tanımlı ve büyük (yaklaşık 30500 metrekare) bir kentsel mekan teşkil etmektedir. Meydan her türlü etkinlik için yeterli büyüklüktedir. (İnceoğlu, 2007) Çeşitli yerlerde daralıp genişleyen bu açıklık belli oranda bir mekansal zenginliği de içinde barındırmaktadır. Giriş çıkışlarının genişlik ve açılarının hepsinin birbirinden farklı olması da bu mekansal zenginliği destekleyen bir özelliktir. Fakat bu yekpare geniş kentsel açıklık, araç trafiğinin alana dahil olmasıyla bölünüp parçalanmaktadır (bkz Şekil 4.5).

Şekil 4.4 : Taksim Meydanı'nda Tanımlanmış Kentsel Açık Alan

Kuzey güney doğrultusundaki temel bölünmeyi yaratan araç geçişi meydanı iki ana parçaya ayırmaktadır. Bunlardan birincisi İstiklal Caddesi girişinin ve Cumhuriyet Anıtı'nın bulunduğu alan, ikincisi ise Atatürk Kültür Merkezi'nin önünde kalan alandır. Böylelikle meydan iki parçalı hale gelir. Meydanda yapılan gözlemler sonucu günlük kullanımlarda anıt tarafındaki alanın daha yoğunlukla kullanıldığı gözlenmektedir. Atatürk Kültür Merkezi önünde kalan alan ise dört bir tarafı araç trafiğiyle çevrelenmiş niteliktedir. Bu bölünmüşlük alanın kullanılabilir kısmının

küçülmesine, kullanılabilen kısmın ise yapılaşmış kent dokusundan ve kendi içindeki parçaların birbirinden kopmasına neden olmaktadır. Alanın kullanıcılarının büyük çoğunluğu meydanı kalabalık ve tehlikeli bulmaktadır. Ancak buna rağmen kullanıcılar meydanı eğlenceli ve gece aydınlatması açısından yeterli bulmaktadırlar. (İnceoğlu, 2007)

Yoğun kullanılmasına karşın, meydan sıradan günlerde büyüklüğünden dolayı az yoğun görünmektedir. Atatürk Kültür Merkezi önündeki kısımda, metro çıkışlarından dolayı belirli bir yoğunluk her zaman bulunmaktadır. Anıt tarafında ise İstiklal Caddesi'ne girip çıkan veya tramvay durağında bekleyen kentlilerin oluşturduğu bir yoğunluk vardır. Ancak her iki yoğunluk da kullanımı zorlaştıracak bir durum meydana getirmemektedir. Aksine Atatürk Kültür Merkezi önündeki alan genellikle az yoğundur. Bu durum kullanılması için herhangi bir fonksiyon yüklenmediğinden ve bir düzenleme yapılmadığından ortaya çıkmaktadır.

Şekil 4.5 : Taksim Meydanı'nda Araç Trafik

Taksim Meydanı gündüz saatlerinde araç trafiği nedeniyle tehlikeli bir kentsel açık alan oluşturmaktadır. Karşıdan karşıya geçişlerde yürüme, görme, duyma ve benzeri engelliler için düzenlemeler olmadığı gibi çoğu yerde yaya geçidi düzenlemesi bile yoktur. Gün boyunca genellikle polislerin gezindiği bir yer olmasına karşın, büyüklüğü nedeniyle kontrol edilmesi güç bir alan oluşturmaktadır. Meydanın daimi

kullanıcılarının büyük çoğunluğu, alandaki en büyük eksikliğin güvenlik olduğunu söylemektedir. Buna ek olarak meydanın biçimlenişi sebebiyle görülemeyen kör noktalar oluşmaktadır. (İnceoğlu, 2007) Beyoğlu bölgesi itibariyle de düşünüldüğünde suç oranlarının yüksek olduğu bir çevresi vardır. Tüm bu sebeplerle çocuk, yaşlı ve engellilerin kullanımı için çok uygun değildir. Ayrıca kullanıcıların büyük çoğunluğu alandaki sigara ve egzoz kokusundan rahatsızlık duymaktadır. (İnceoğlu, 2007) Bu durum kullanıcı profili çeşitliliğini azaltmaktadır.

Gelir seviyesine göre düşünüldüğünde ise meydanın oldukça geniş bir kullanıcı profili yelpazesi olduğu söylenebilir. Kullanıcıların tümü meydanın her tür insan tarafından kullanıldığını söylemektedir. (İnceoğlu, 2007) Alt, orta ve üst gelir grubu Taksim Meydanı'nı mutlaka kullanmaktadır. Bunun sebebi Taksim civarında çok fazla sosyal aktivite ve resmi kurum olmasıdır. Hemen hemen tüm kentlilerin buraya yolu düşmektedir. Bu durum birçok farklı toplumsal sınıfın bir arada bulunduğu bir kentsel açık alan meydana getirmektedir.

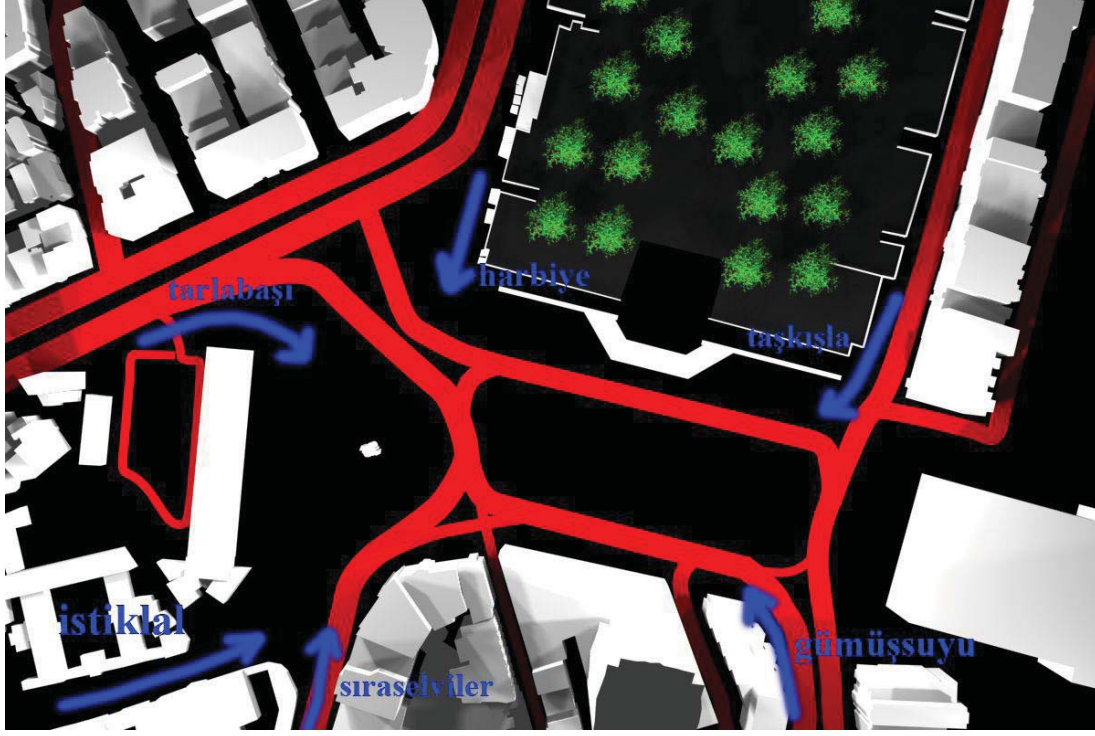
4.3.3 Taksim Meydanı'nda Sınırların ve Girişlerin Tanımlılığı

Meydanların çevreleri çeşitli fiziksel unsurlar ile sarılmış, tanımlanmış olmalıdır. Sınırların ve girişlerin belirgin olması, büyük bir kentsel açık alanda her zaman mekan hissini artıran ve kullanıcıya güven veren bir özelliktir. Bir kentsel mekan olarak meydan da geniş bir kentsel açıklık olduğundan, mekan hissini oluşturması için hem sınırlar hem de girişler açısından mümkün olduğunca tanımlı olmalıdır.

Taksim Meydanı'nın etrafı büyük ölçüde binalarla çevrelenmiştir. Çevresini %75'i mimari yapılarla tanımlanmıştır. Geri kalan %25'lik kısımda ise Gezi Parkı'nın bulunduğu bir açık alan mevcuttur. Ancak park meydandan bir üst kotta (iki metre daha yukarda) bulunduğundan ve meydan ile park arasına geniş merdivenler, duvarlar ve rampa giridiğinden, Gezi Parkı da meydanın açıkta kalan kısmını çevreler ve tanımlar. Meydanı çevreleyen yapıların görünüşleri genel olarak, kullanıcılar tarafından birbiriyle uyumlu bulunmaktadır. (İnceoğlu, 2007)

Ana hatlarıyla bakıldığında meydana altı giriş olduğu ortaya çıkar (bkz. Şekil 4.5). Bunlar; İstiklal Caddesi, Sıraselviler , Gümüşsuyu, Taşkışla, Harbiye ve Tarlabası girişleridir. Bu girişlerden sadece yaya girişi olarak işlev gösteren sadece İstiklal caddesi girişidir. Diğer girişlerin tümü baskın olarak taşıtlarla kullanıldığından, yaya kullanımı ikinci planda kalmaktadır. İstanbul'un kalabalık nüfusu, özel taşıt

kullanımındaki yüksek oranlar, Taksim bölgesinin taşıt trafiği açısından yoğun kullanımı ve otopark ve yaya tahsis düzenlemelerinden yoksun sokak ve cadde düzenlemeleri göz önünde bulundurulduğunda, bu yolların yaya kullanımı açısından ne kadar elverişsiz olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 4.6 : Taksim Meydanı'na Girişler

Yaya yoğunluğunun yüksek olduğu Sıraselviler Caddesi'ndeki kaldırımlar fazlasıyla dar olduğundan, buradaki yaya akışı taşıt yoluna taşmakta, taşıt trafiğiyle karışmaktadır. Bu da meydana giriş çıkış sağlayan yolun son derece güvensiz olmasına yol açmaktadır. Tehlikeli bir yoldan meydana girmekte olan kişi mekanda kendini rahat hissetmeyecek, bu rahatsızlık güven ve rahatlık içinde olması gereken meydan kullanımını kötü yönde etkileyecektir.

Gümüşsuyu tarafından meydana dahil olan yol ise nispeten daha geniş kaldırımlarıyla yaya kullanımı açısından daha rahat ve güvenli bir giriş sağlamaktadır. Ancak burada da trafik ışıkları ve yaya geçitleri gibi düzenlemeler bulunmadığından, düzenlenmemiş ve kendiliğinden gelişen bir yaya akışı söz konusudur.

Taşkışla girişi daha az yoğun bir kullanımla bir diğer önemli girişi oluşturmaktadır. Gezi Parkı önündeki ve karşısındaki kaldırımların genişliği buradaki yoğunluğu rahatlıkla kaldıracak düzeydedir. Buradaki sıkıntı da yine taşıt trafiğinden

kaynaklanmaktadır. Gezi Parkı tarafındaki kaldırımdan meydana girmekte olan kişi, henüz meydana ulaşmadan, park önündeki duraklardan kaynaklanan yoğun bir otobüs trafiğiyle karşılaşmaktadır. Otobüslerin büyüklükleri girişteki meydan algısına engel olmakta ve kontrollü yaya geçiş düzenlemelerinin yokluğu nedeniyle yine tehlikeli ve güvensiz bir yaya girişi oluşmasına yol açmaktadır.

Harbiye ve Tarlabası tarafından gelen girişler karşılıklı olarak aynı taraftadır ve aynı cadde üzerindedir. Şişli'den gelip Unkapanı Köprüsü'ne bağlanan bu yol şehir içi önemli yollardan biridir ve hızlı akmaktadır. Doğal olarak bu iki girişteki yaya kaldırımlarının genişliği diğer girişlere göre daha geniştir. Kontrollü yaya geçişleri konusunda trafik ışıkları ve yaya geçidi gibi düzenlemeler burada mevcuttur.

Yaya aksı olarak kuşkusuz girişlerden en önemlisi İstiklal Caddesi girişidir. Günün her saati yaya trafiğinin yoğun olduğu bu cadde araç trafiğine, (çöp toplama, mal girişi gibi işlevler için) belli saatler dışında tamamen kapalıdır. Bu özelliğiyle meydana en rahat şekilde giriş sağlayan yol İstiklal Caddesi'dir. Genişliği en daraldığı yerde 13 metredir. Bu genişlik, yaya yoğunluğunu kaldırabilecek bir genişliktir ve meydana çıkarken yavaş yavaş genişlemektedir. Caddeden ilk çıkışta meydanın genelinden daha küçük bir açıklık ile karşılaşmakta, daha sonra meydanın büyüklüğü kademeli olarak algılanmaktadır. Bu kademeli geçiş mekan algısını kuvvetlendirmektedir. Caddenin kendisi ve ilk çıkışta algılanan çevre, etraf binalarla çevrili olduğundan yüksek bir çevrelenmişlik hissi yaratmakta ve tanımlı bir mekan oluşturmaktadır. Caddenin üzerinde barındırdığı işlevler, kültür-sanat yoğunluğu da bu girişin kullanım oranını arttırmaktadır. Bu girişte araç trafiği gibi olumsuz bir etken olmadığından yaya olarak en kolay kullanılabilen giriş İstiklal Caddesi girişidir.

4.3.4 Taksim Meydanı'nın Tipolojik Analizi

Taksim Meydanı, Bölüm 2.5'te sıralanan meydan tipolojilerine göre değerlendirildiğinde, kesin net bir geometrik şekli olmadığından ve çevreleyen yapılar arasından uyumlu ve sürekli bir benzerlik olmadığından, kapalı meydan tipine uymamaktadır.

Tanımlanmış meydan tipi ile Taksim Meydanı arasında bazı benzerlikler kurmak mümkündür. Atatürk Kültür Merkezi meydanın kısa kenarındaki baskın duruşu ve etkileyici modern mimarisi ile önündeki hareketi şekillendiren ve meydandaki

dolaşımı etkileyen bir öğedir. Ancak meydanın tamamını etkilememektedir. Meydanı tanımlayan bir diğer unsur da Gezi Parkı duvar ve merdivenleridir. Meydanın uzun kenarı boyunca devam eden bir sınırı tanımlayan bu yapının büyüklüğü ve biçimi oldukça davetkardır. Meydandaki hareketi parka çekecek şekilde tasarlanmıştır. Üzerinde basın açıklamaları, konser ve çeşitli gösteriler yapılabilen bir sahne oluşturmakta, tüm meydana hakim konumu ve yükseltisiyle kullanışlı bir oturma ve seyir imkanı sunmaktadır. Meydanın büyük açıklığındaki hareketi yönlendirebilecek nitelikleri olmasına karşın, önündeki alanı tümüyle kaplayan otobüs durakları bu yapının meydanla olan işlevsel ve görsel bağını koparmakta ve tanımlayıcılığını ve baskınlığını zayıflatmaktadır. Fiziksel yapısı tanımlanmış meydan tipine uyan Taksim Meydanı, elverişsiz kullanımlar sonucu bu niteliği taşımamaktadır.

Taksim Meydanı ortada durup hareketi yönlendirebilecek güçlü bir öğe çevresinde oluşmadığından çekirdek meydan tipine uymamaktadır.

Taksim Meydanı tanımsız ve anlamsız mekanlar bulundurmamaktadır ve alanı ile çevresindeki yapılar arasında aşırı bir oransızlık görülmemektedir. Bu yüzden şekilsiz meydan tipinde de değildir.

Kuzey – güney doğrultusunda uzanan ana yol ile doğu ve batı kısmı olmak üzere ikiye bölünen meydan işlevsel olarak iki ayrı meydan gibi kullanılmaktadır. Bu yüzden bugünkü haliyle en çok gruplanmış meydan tipine uymaktadır. Bu şekilde incenirse, batı kısmı Cumhuriyet Anıtı ile tanımlanmış, doğu kısmı ise Gezi Parkı ile tanımlanmış iki ayrı meydan ortaya çıkmaktadır.

4.3.5 Taksim Meydanı'nda Yükseklik – Genişlik Oranları

Perspektiflerin alındığı noktaların ve bakış noktalarının şematik gösterimi şekil 4.7'deki gibidir.

Birinci bakış noktası meydanın ortasından Gezi Parkı girişi ve Tarlabası Caddesi tarafına doğrudur. Toplamda iki metre kot farkı yaratan Gezi Parkı girişindeki merdivenler (birinci perspektif ve kesit AA'da da görüldüğü gibi) kapalılık hissi yaratması için gereken minimum değer olan yükseklik / uzaklık = 1/3 oranını tek başına karşılamamaktadır. Fakat parkın içinde yükselen ağaçlar bir binanın sağlayacağı düzeyde bir kuşatılmışlık hissi yaratmaktadır. Tarlabası Caddesi'nin genişinde kalan binalar da bu kentsel açık alanı tanımlayan ve kuşatan diğer unsurlardır. Meydan bu noktadan bakıldığında yeterince tanımlı görünmektedir.

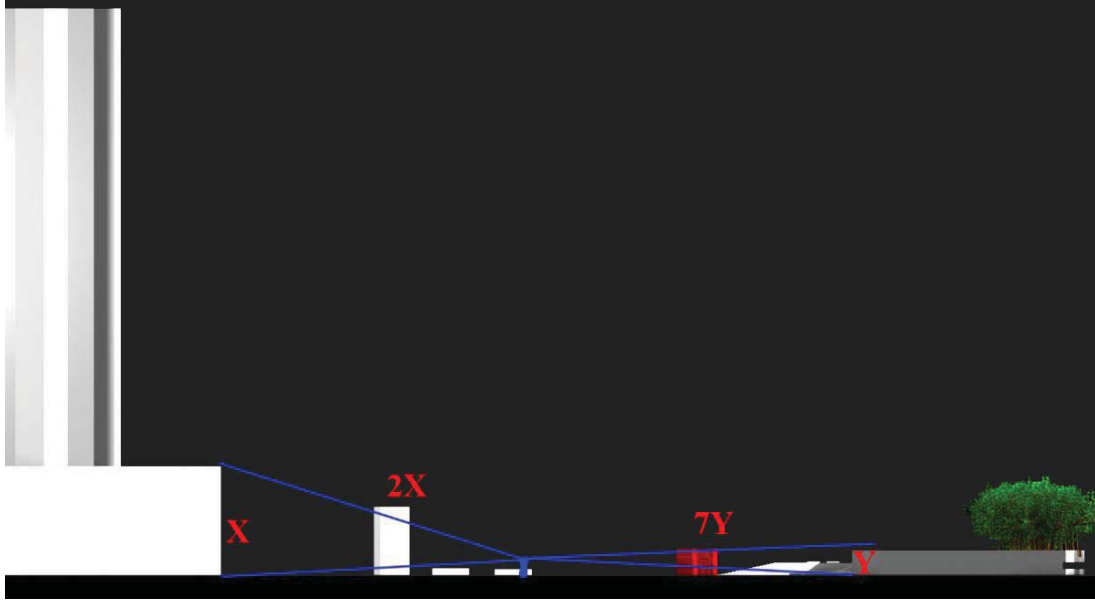
Ancak perspektifte kırmızı renkle gösterilen bölge araç trafiğinin yoğunlukla sürdüğü yerlerdir ve meydanı hem binalardan hem de parktan koparmaktadır.

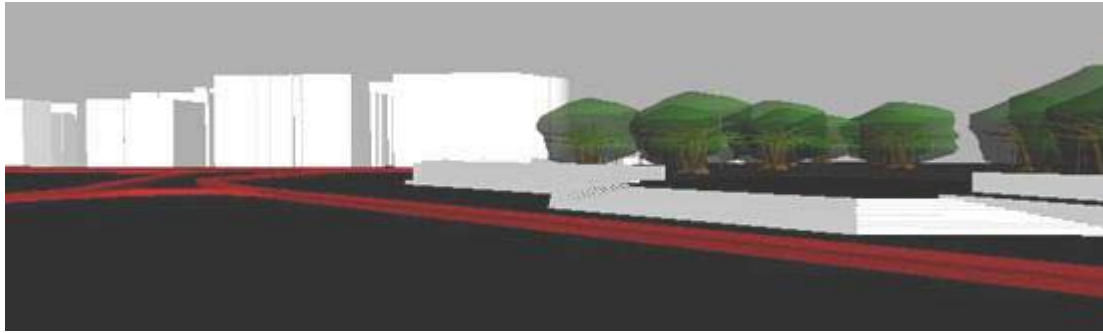
Şekil 4.7 : Taksim Meydanı, İncelenen Bakış Noktaları

İncelenecek ikinci bakış noktası yine meydanın içinden Cumhuriyet Anıtı tarafına doğrudur (bkz. Şekil 4.8). Anıtın ardında kalan su maksemi, yatayda ince uzun olarak süreklilik sağlayan bir cephe ile meydanın bu bölümünü sınırlamakta ve tanımlamaktadır. Anıt ile su maksemi arasında kalan gözlemci için de (bkz Şekil 4.9 - kesit BB'de görüldüğü gibi) 1/2 oranında bir kapalılık sağlar. Yine bu bölgede bulunan gözlemci için 11 metre yüksekliğindeki anıt 1/1 oranı ile tam kapalılık sağlar. Anıt meydan ile orantılı büyüklüktedir; ne meydana baskın gelmekte, ne de içinde kaybolmaktadır.

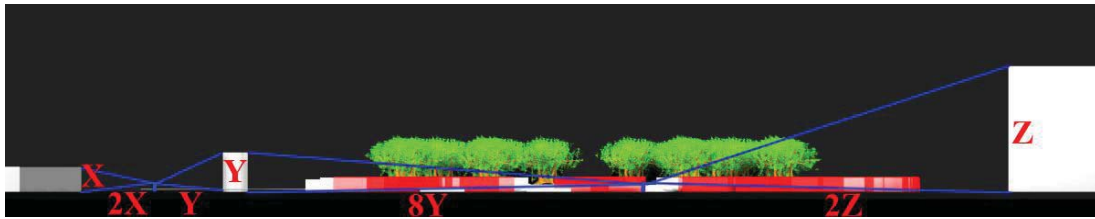
Meydanın diğer tarafında duran bir gözlemci için ise anıt bir kapalılık hissi yaratacak yükseklikte değildir. Fakat noktasal bir yükseklik sergilediğinden bir odak noktası oluşturmakta, büyük açık alan içinde bir çekim noktası yaratmaktadır. Yer tariflerinde, buluşma yeri belirlemede, törensel kutlamalarda, basın açıklamaları ve mitinglerde daima bir yönelme yaratmakta, hareketi şekillendirmektedir.

Şekil 4.8 : Taksim Meydanı, Kesit A-A

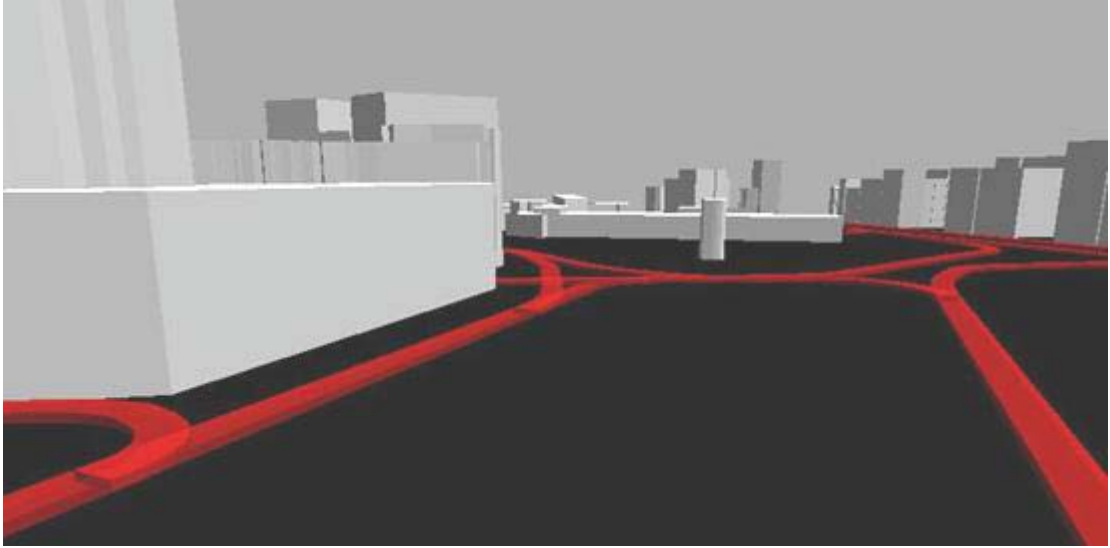

Şekil 4.9 : Taksim Meydanı, 1. Perspektif, Gezi Parkı ve Tarlabası

Şekil 4.10 : Taksim Meydanı, Kesit B-B

İkinci perspektifte solda kalan otel (The Marmara Oteli) yapısı da meydana kuşatan diğer bir önemli cepheyi oluşturmaktadır. İki kademeli olan bu yapının ilk kademesi meydan büyüklüğü ile orantılıdır ve sağladığı süreklilik ile tanımlama etkisini pekiştirir. 1/2 oranında bir kapalılık sağlar (bkz Şekil 4.8, Kesit AA). Fakat kesitte de görüldüğü gibi yapının ikinci kademesi meydanda duran bir gözlemsi için algılanması zor bir yüksekliktir. Yapının bu ikinci kademesi çok daha uaklardan algılanabilir. Yer yön belirlemek için çoğu kentlinin yada turistin kullandığı ögedir.

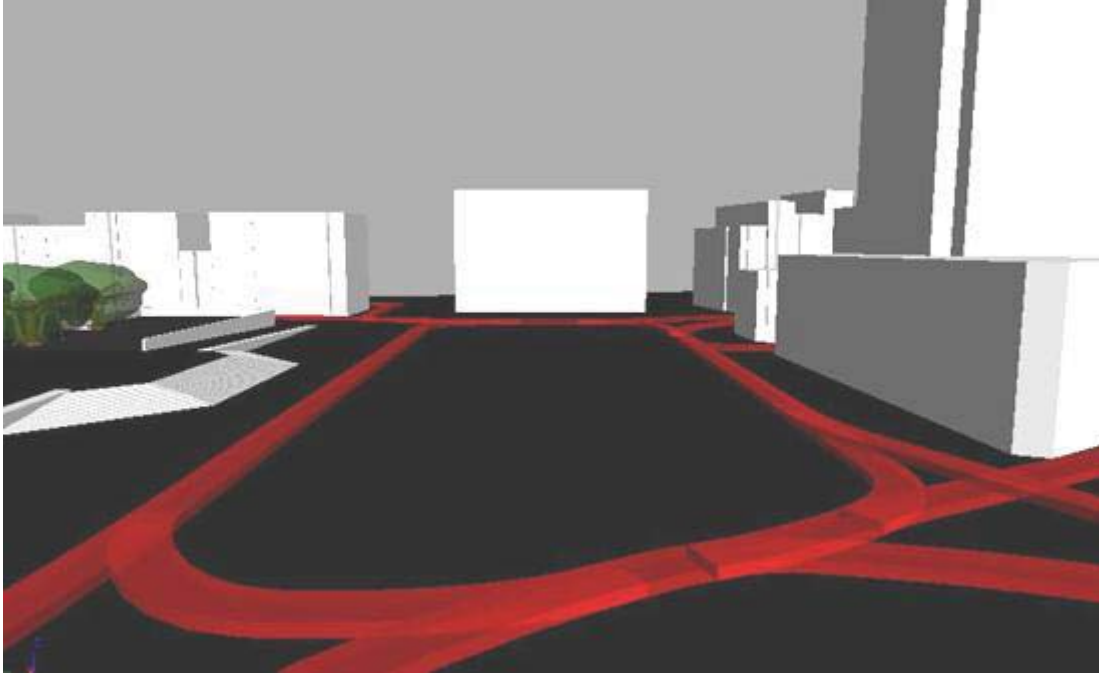

Şekil 4.11 : Taksim Meydanı, 2. Perspektif, Anıt ve Su Maksemi

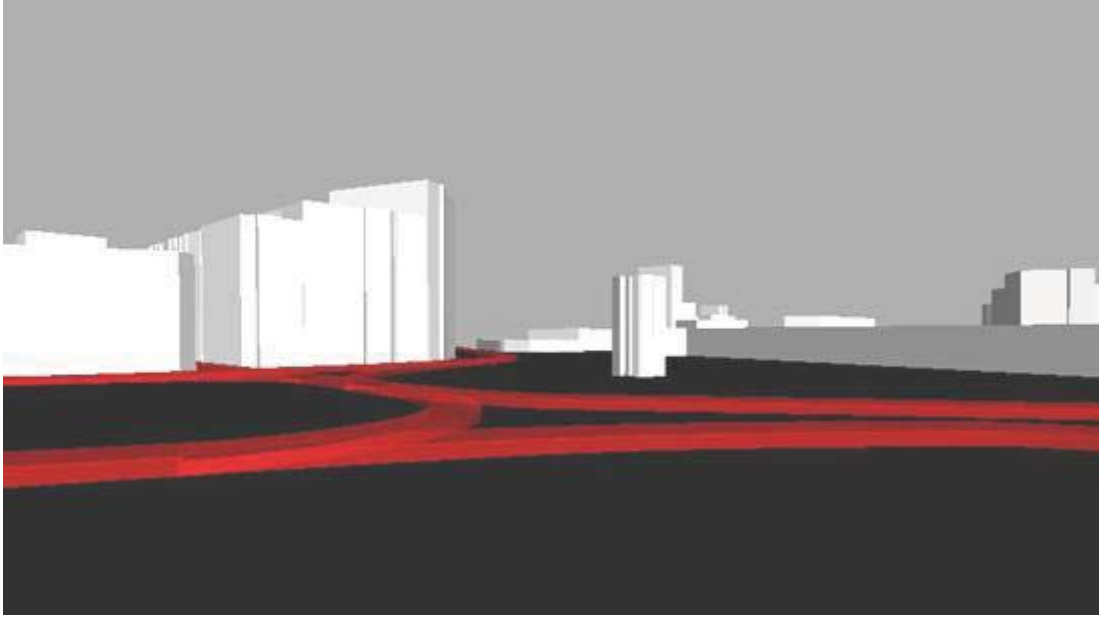
Üçüncü bakış noktası Cumhuriyet Anıtı tarafından Atatürk Kültür Merkezi tarafına doğru alınmıştır. Kuşkusuz modern mimari yapısı ile AKM binası meydanın en baskın öğelerinden biridir. Meydanın kısa kenarındaki duruşu ile de meydanın her noktasından görülebilecek konumdadır. İki yanında devam eden cephelerle arasında kalan boşluklar da binayı daha çok ortaya çıkarmakta, vurgulamaktadır. Bina büyük ve kimlikli cephesiyle meydan için vazgeçilmez bir öğedir. Ayrıca meydanın ortasındaki kullanıcı için 1/2 oranında bir kapalılık sağlamaktadır.

Bu noktadan bakıldığında, AKM binasının iki yanında devam eden yapılar bitişik nizam olarak inşaa edilmiştir ve oluşturdukları süreklilik, boşluklara rağmen kültür merkezi ile bütünlük sağlamak ve iki önemli giriş tanımlamaktadır. Park ve otel binası da karşılıklı olarak meydanı çevrelemektedir. Ancak yine taşıt trafiğinin meydan içinde ne kadar etkili bir rolü olduğu bu noktadan da görülmektedir. Kentsel açıklığın her yanı araç trafiğine tahsis edilmiştir.

Park önünden İstiklal Caddesi tarafına doğru alınan dördüncü bakışta (bkz. Şekil 4.11) Cumhuriyet Anıtı önemli bir görsel öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Sıraselviler Caddesine doğru devam eden cepheler birbiriyle orantılı bir süreklilik içindedir. İstiklal Caddesi ve Sıraselviler Caddesi girişlerine doğru meydanın daraldığı görülmektedir. Bu daralma kullanıcı açısından bir çekim noktası oluşturmakta ve İstiklal Caddesi'nin de aktivite ve etkinlik zenginliği ile yaya akışı bu tarafa doğru yoğunlaşmaktadır.

Şekil 4.12 : Taksim Meydanı, 3. Perspektif, AKM

Şekil 4.13 : Taksim Meydanı, 4. Perspektif, Anıt ve İstiklal Caddesi

4.3.6 Taksim Meydanı'nda İşlev Çeşitliliği ve İşlevlere Uygun Düzenlemeler

Taksim Meydanı'nın işlevsel kalitesini değerlendirmek için öncelikle yayaların mevcut durumda en çok nereleri kullandıklarını ve nerelerde vakit geçirdiklerini tespit etmek gerekmektedir. Bu amaçla yapılan gözlemler sonucu ortaya çıkan yoğunluklar şematik olarak Şekil 4.14'deki gibi olmaktadır.

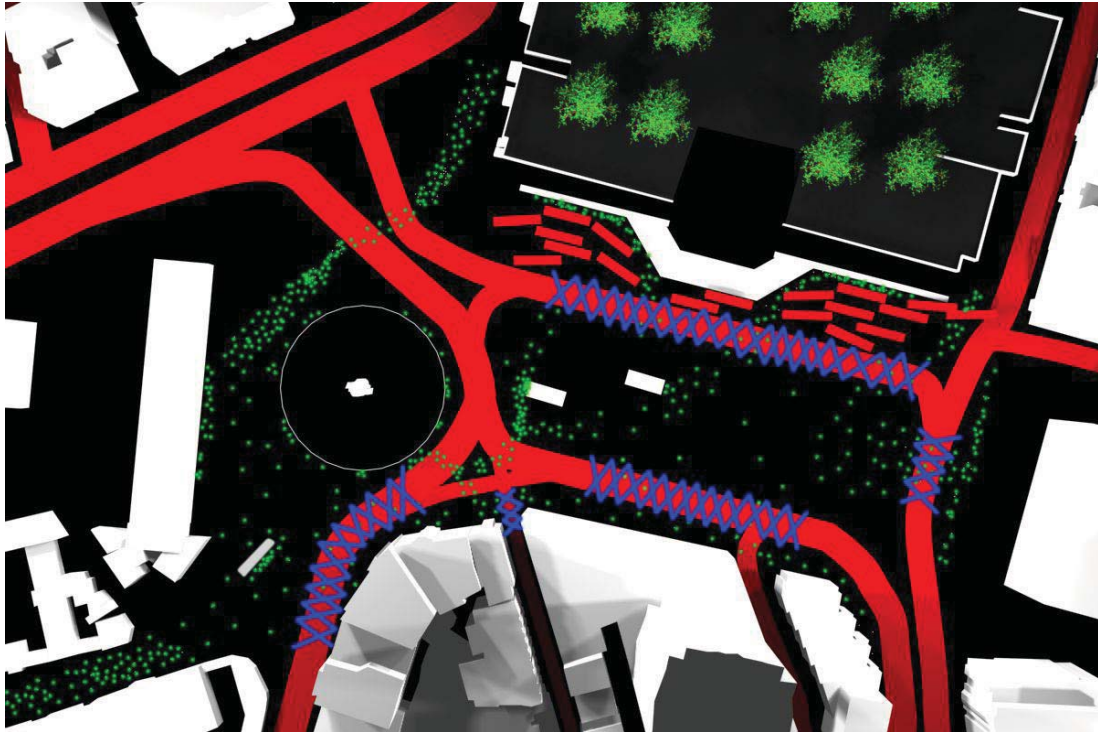

Şekil 4.14 : Taksim Meydanı, Davranış haritası ve işlevsel yoğunluk noktaları

Meydanın AKM önünde kalan kısmı (bkz. Şekil 4.14, 1 no.lu lokasyon) genellikle gelip geçme dışında kullanılmamaktadır. Bu alanın kullanım miktarını artıran metro giriş-çıkışlarının burada konumlanmasıdır. Bir diğer etken de Gezi Parkı önünde yer alan otobüs duraklarının, anıt ve İstiklal Caddesi bölgesi ile bağlantısının mutlaka bu alandan geçmesidir. Bu büyük alan; ortasında ya da diğer herhangi bir yerinde toplanma, dinlenme, zaman geçirme gibi faaliyetlere elverişli olarak düzenlenmemiştir. Bu eksikliklerle zaten baştan “gelip geçme yeri” olarak tasarlanmış gibi gözükmektedir. Ayrıca yaya geçişleri için uygun düzenlemeler de olmadığından (bkz. Şekil 4.13), dört bir yanı araç trafiği ile çevrili bu alana giriş çıkış da son derece tehlikeli bir hal almaktadır. Bazı resmi kutlamalarda, yılbaşı kutlamalarında, büyük mitinglerde, konserlerde ve benzeri çeşitli zamanlarda alan trafiğe kapatılmaktadır. Ancak içinde herhangi bir oturma veya gölgelik düzenlemesi bulunmamaktadır. Kullanıcıların büyük çoğunluğu yeşillik düzenlemelerin ve çöp kutularının eksik olduğunu söylemektedir. Meydan için “pis” sıfatını kullananlar da çoğunluktadır. (İnceoğlu, 2007)

Gezi Parkı önündeki otobüs durakları (bkz. Şekil 4.14, 2 no.lu lokasyon) İstanbul’un çoğu yerinden gelen otobüslerin ilk ve son durakları olarak çalışmaktadır. Bu yüzden bu alanda her zaman çok sayıda otobüs durmakta, yolcu indirip bindirmekte ya da

hareket etmektedir. Bu da büyük işlevsel etkileri olan bir görsel kirlilik yaratmaktadır. Kesit A-A'da görüldüğü gibi (Şekil 4.8), otobüsler yükseklikleri itibariyle Gezi Parkı merdivenlerinin ve duvarlarının görülmesini engellemektedir. Kesit B-B'de ise (Şekil 4.10), otobüslerin genişlik itibariyle de parkın büyük kısmını kapattıkları görülmektedir. Meydanın bir tarafı, Gezi Parkı'nın son derece kimlikli taş duvarları ve mermer merdivenleri ile kuşatılmış olmasına karşın, otobüsler yüzünden bu hissedilememektedir. Ayrıca otobüs durakları, bu taraftan giriş çıkışlarda hareket özgürlüğünü azaltmakta, mekan algısını zayıflatmaktadır. Otobüs durakları kesin olarak meydana dışarı çıkarılması gereken bir unsurdur. Bu alan otobüs duraklarından arındırılarak meydan Gezi Parkı ile bütünleştirilirse Taksim Meydanı'nın mekansal kalitesi yükselecektir.

Şekil 4.15 : Taksim Meydanı, Yaya geçişi düzenlemesi olmayan yollar

İşlev açısından diğer bir önemli konu ise (bkz. Şekil 4.14, 3 no.lu lokasyon) AKM önünde toplanma ve buradan karşıya geçmedeki yoğunluktur. AKM binası geri çekilerek önünde ağaçlık, gölgelik bir alan yaratır ve burada Taksim Meydanı ile ilişki içinde bir başka kamusal alan ortaya çıkar. Bu alan buluşma yeri olarak sıkça kullanılmaktadır. Taksim Meydanı ile arasında doğrudan sıkı bir ilişki olmasına karşın, burada da araya araç trafiği girmekte ve hiçbir yaya düzenlemesi

görülmemektedir. Bu bölgede de ya araç trafiği tamamen kaldırılmalı ya da geçişler yaya öncelikli olacak şekilde düzenlemeler yapılmalıdır.

Meydanda beklemeler ve buluşmalar için yoğunlukla kullanılan bir başka alan ise tarihi Su Maksemi yapısının önüdür(bkz. Şekil 4.14, 4 no.lu lokasyon). Bu yapı devamlılığı olan tek parça bir sınır oluşturmaktadır. Tarihi dokusu ve çeşmesiyle önünde tanımladığı mekan oldukça kimliktir. Ancak kentlilerin bu mekanı kullanmaları için de yine herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu alana dinlenme, bekleme, toplanma, vakit geçirme amaçlı çeşitli gölgelik oturma yerleri ve benzeri düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Meydanda buluşmak ya da fotoğraf çekirmek gibi aktiviteler için kullanılan Cumhuriyet Anıtı çevresindeki bölge (bkz. Şekil 4.14, 5 no.lu lokasyon) dairesel bir peyzaj düzenlemesiyle çevrelenmiştir. Çimlerle kaplanmış bu dairesel düzenleme anıtı vurgulaması açısından başarılıdır. Ancak çim olan alanların etrafı 40 cm yüksekliğinde korkuluklarla çevrili olduğundan, kentli tarafından kullanılması engellenmiş durumdadır. Bu düzenlemenin çevresinde tek başına bekleyen, oturan, birkaç kişi sohbet ederek vakit geçiren kullanıcılar olduğu gözlenmektedir. Ancak bu kişiler 40 cm yüksekliğinde, 4 cm derinliğinde olan korkuluk üzerinde oturmak zorunda kalmaktadır. Oturma, dinlenme, bekleme, buluşma, sohbet etme, fotoğraf çekme gibi birçok etkinliğin yoğunlaştığı bu bölgeye de yağmur ve güneş koruması sağlayacak oturma düzenlemeleri yapılmalıdır.

Meydanda güneş, yağmur ve rüzgar gibi iklimsel etkenlerden kullanıcıları koruyacak ve oturup dinlenmelerini sağlayacak tek düzenleme tramvay durağındadır (bkz. Şekil 4.14, 6 no.lu lokasyon).

4.3.7 Taksim Meydanı'nın Tarihsel Gelişimi

Bugün Taksim Meydanı'nın bulunduğu alan zaman içinde birçok değişim geçirmiştir. 16. yüzyılda Taksim'den Pangaltı'ya uzanan yolun iki tarafında Galata ve diğer çevre semtlerin mezarlıkları bulunmaktadır. Zamanla Beyoğlu semti, Pera bölgesi yoğun nüfus artışı nedeniyle, Galata tarafından İstiklal Caddesi boyunca ileri doğru gelişmiş, böylelikle Taksim Meydanı'nın bulunduğu alan önem kazanmaya başlamıştır. (Karaman ve İçözen, 1987) Bu döneme kadar Kasımpaşa ve Ayaspaşa-Gümüşsuyu bölgesinde Müslüman mezarlığı, Pera Bölgesi'nin sonundaki Aya Triada Kilisesi ile başlayan bölgede Rum mezarlığı, Taksim Ayaspaşa tarafında Latin-

Katolük ve Protestanların mezarlığı, Taksim'den Pangaltıya doğru ise Ermeniler'in mezarlıkları bulunmaktaydı. (Kömürçüyan, 1988)

17. yüzyılda caddenin Galatasaray'dan Taksim'e doğru uzaması, Galata bölgesindeki yoğun yerleşimden kaçan kentlilerin Taksim ve çevresinde, bağlar ve bahçeler arasına yerleşmeleri sonucu olmuştur. (Kömürçüyan, 1988)

Pera'nın Taksim'e doğru gelişim süreci Latin Veba Hastanesi yanında caddenin sonunda I. Mahmut tarafından 1731-1732 yıllarında yaptırılan Taksim Maksemi'dir. 1839'a kadar bu yapıya çeşitli ilaveler yapılmıştır. Bu dönemde Maksem birkaç farklı yönden gelen suyu toplayarak Tophane-Fındıklı, Beyoğlu-Galata ve Kasımpaşa'ya dağıtmaktadır. 17. Yüzyılda maksem çevresi önemli bir gezinti alanı olarak işlev göstermeye başlamıştır. (de Carbognano, 1993) 1802 senesinde Taksim ile mezarlıklar arasında kalan bölgeye Rumeli ve Bursa'dan İstanbul'a sığınan Ermeniler yerleştirilmiştir. (İnciciyan, 1976)

19. yüzyılda özellikle Dolmabahçe Sarayı ve vadinin gözetilmesi ve güvenliğinin sağlanması amacıyla bölgeye askeri amaçlı birçok yapı yapılmıştır. Bu yapıların çoğu batılılaşma ile yeniden şekillenen kışla mimarisi özellikleri taşımaktadır. Bu yapıların en eskilerinden olan Taksim Kışlası, sınırları Taksim Maksemi önünden başlayan ve eski Surpagop Mezarlığı'na (daha sonra divan Oteli olacak alan) kadar devam eden büyük bir alanda bulunmaktaydı. (Tuğlacı, 1990) Kışla yapısının Pera'ya bakan tarafında Ahırlar bulunmaktaydı. (Kuruyazıcı, 1998) Mıgırdıç Balyan Tarafından 1803 – 1806 yıllarında inşaa edilmiş kışla 1811'de başmimar, Hafız Mehmet Efendi tarafından planda bazı değişiklikler yapılarak onarılmıştır. (Cezar, 1991, Arslan, 1992)

31 Mart olayına şahit olan kışla binası çıkan çatışmalarda zarar görmüştür. I. Dünya Savaşı'na kadar Topçu Kışlası olarak kullanılmaya devam eden bina, savaş süresinde ve sonrasında artık askeri amaçla kullanılmamıştır. 1923 yılında avlusu stadyuma çevrilmiş ve bina yıkılana kadar bu şekilde kullanılmıştır. (Kuruyazıcı, 1998)

1913 yılında Beyoğlu ile Şişli arasına elektrikli tramvay sistemi kurulmasıyla Taksim ulaşım açısından daha önemli bir noktaya gelmiştir. (Dökmeci ve Çıracı, 1990) 1920'lerde alandaki mezarlıkların taşınmasıyla Ayia Trias Kilisesi ve yine aynı taraftaki konaklar meydanın bir tarafını çevreleyen unsurlar olarak öne çıkmışlardır (bkz. Şekil 4.16, 4.17, 4.18, 4.19). 1925'ten sonra Taksim ve Pera bölgesinde

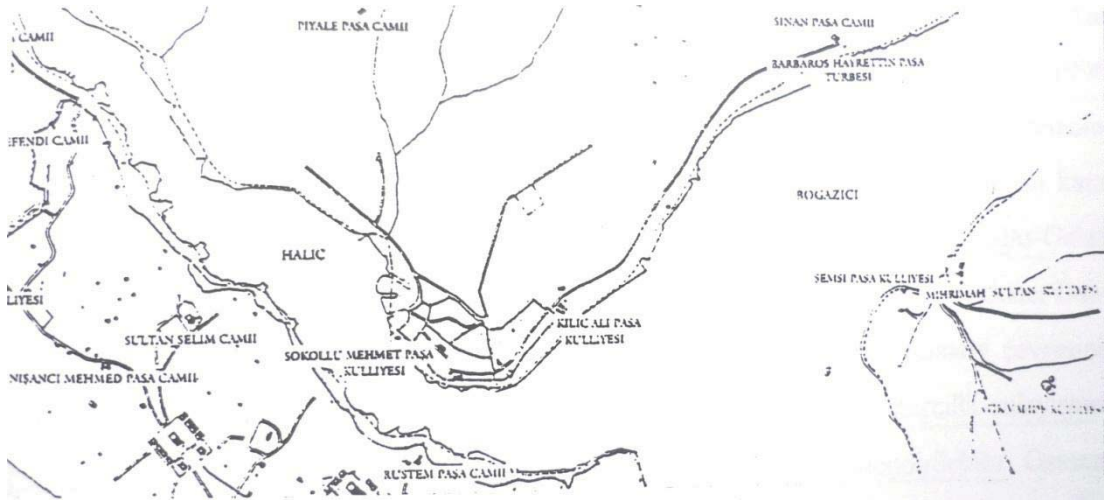
Maksem sınırını aşan apartmanlar, Taksim, Talimhane ve Ayaspaşaya doğru uzanmaya başlamıştır.

Cumhuriyet yıllarında 1928’de yapılan Cumhuriyet Anıtı, anıt çevresindeki törensel genişlik ve bu genişliğin dış çeperinde ring şeklinde trafik düzenlemesi meydanı özgün bir kimliğe kavuşturmuştur (bkz. Şekil 4.17). (Dökmeci ve Çıracı, 1990) Ayrıca anıtın yapımından sonra bölgedeki yapılanma mimari üslup olarak yeni bir yön kazanmıştır. Bu binalarda Art-Deco stili cephe biçimlenmesinin ve plan kurgusunun, batılılaşma ile gelen öğelerle birlikte ele alındığı görülmektedir. (Batur, 1998)

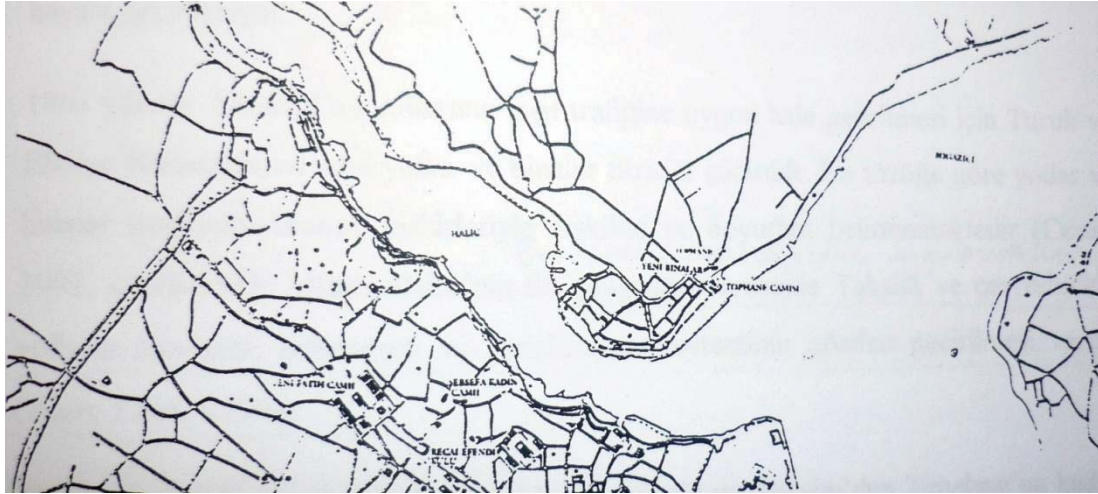
İstanbul’da ilk imar planı yapımı zorunluluğu getiren Beyoğlu Belediye Yasası Cumhuriyet döneminde konmuştur. 1936’ya kadar İstanbul geneli kapsamında bir şehircilik uygulaması olmamıştır fakat, batılılaşma ile değişen yönetim mekanizması ve toplumsal değerler 19. yüzyıl başından itibaren planlamanın ilk adımlarını oluşturmuştur. (Sezgin, 1996)

1939 yılında Taksim kışlası’nın yıkımına başlanmıştır. Yıkım ilk olarak ahırlar ve önlerindeki ters kahvelerden, yani bugünkü Taksim Meydanı alanından başlamıştır. Ardından 1940’ta Topçu Kışlası (Taksim Gezi Parkının olduğu alandaki yapı) yıkılmıştır. (Yenileşen İstanbul, 1947)

Yıkılan alanın 26000 metrekarelik kısmı sonradan Taksim Gezi parkı olarak anılacak İnönü Gezisine ayrıldı. Park ile cadde arasındaki kot farkı Geziyi caddeden izole ediyordu.

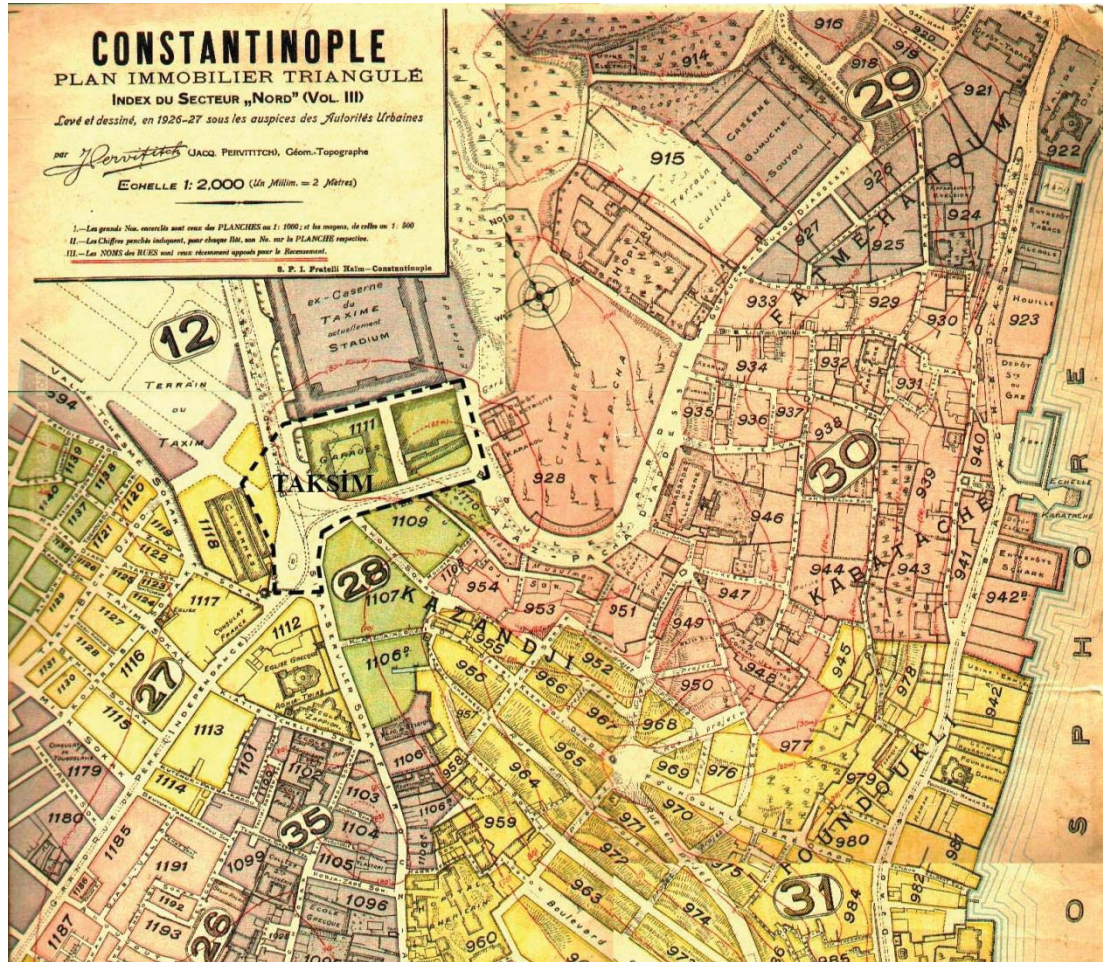

Şekil 4.16 : İstanbul Kent Planı (1520-1603) (Kuban, 1996)

Taksim ve çevresine yapılan 1930-50 arasındaki müdahaleler sadece karar vericilerin devrede olması yüzünden eleştirilmiştir. Hem vali hem belediye başkanı olarak görev yapan Lütü Kırdar alandaki tüm değişimleri kontrol eden kişidir. 1930'dan 1950'ye kadar İstanbul'un yönetimi tek elden yapıldığından şehrin gelişimini planlayan tek bir örgüt oluşmuştur. (Boysan, 1999)

1969'da tiyatro, sergi ve diğer ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeniden düzenlenen opera binası ise kültür merkezi olarak kullanılmaya başlanmış, 1977'den itibaren de Atatürk Kültür Merkezi olarak isimlendirilmiştir. 1972 yılında ise sonradan Etap Marmara ve The Marmara Otelı olacak Intercontinental Otelı, Osmanlı Bankası binası yıkılarak yapılmıştır. (Karaman ve İçözen, 1987)

Şekil 4.19 : Taksim Meydanı ve Çevresi, 1926-27, Pervititch

Yapılaşmaların yanısıra alanı etkileyen diğer iki değişiklik de 1986'da Tarkabaşı Bulvarı'nın genişletilmesi ve 1989 yılında İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılması olmuştur. (Özsavaşçı, 1999)

Meydandaki bir diğerk önemli değişiklik metro sistemidir. 1992 yılında ihalesi yapılan İstanbul Metrosu'nun ana durağı Taksim olarak belirlenmiştir. Sistemin ilk bölümü 1995 yılında Metro Tanıtım Merkezi olarak açılmıştır. (İstanbul'un Altın yılları, 94/98, 1998)

1990'lı yıllarda İstanbul'un küresel kapitalist dünya tarafından fark edilmesini sağlayacak yönde girişimler başlamıştır. 1993 yılında İstiklal Caddesi'nin trafiğe kapatılması, tramvayın tekrar çalışmaya başlaması Beyoğlu kavramını yeniden üretir. (Keyder, 2000) Türkiye'deki ilk Mc Donald's'ın Taksim'de açılması zamanın ayak üstü yemek alışkanlığı ve hızlı tüketim kültürünün toplumda yerleşmeye başladığı dönemlerdir. (Can Korta, 2003) 1990'lı yıllarda İstanbul Türkiye'nin küresel sahnedeki vitrini konumundadır. (Öncü, 1997) Taksim ise bu vitrinin en önemli parçası olmuştur.

Şekil 4.20 : Taksim Meydanı ve Çevresi, 1943-44, Pervititch

Sonuç olarak Taksim Meydanı bugünkü durumu hem plan düzleminde hem de üçüncü boyutta bakıldığında iyi kuşatılmış ve dolayısıyla da iyi tanımlanmış, mekan hissi yüksek bir kentsel açıklık olarak mekansal kalitesi yüksek bir meydandır. Meydanı çevreleyen yapılar süreklilik sağlamaktadır. Cumhuriyet Anıtı meydan için önemli bir unsurdur. Oransal olarak da bir çelişki teşkil etmemektedir. Meydan girişleri oldukça tanımlıdır.

Araç trafiği meydan kullanımındaki en büyük sıkıntıyı oluşturmaktadır. Önemli kutlama ve törensel aktivitelerde araç trafiğine kapatılan meydanın, her gün ve günün her saati sağlıklı yaşayan bir mekan olabilmesi için sürekli olarak araç trafiğinden arındırılması gerekmektedir. Trafiğe kapatılamayan yerlerde ise mutlaka yaya öncelikli düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca otobüs durakları mutlaka meydandan taşınmalıdır.

4.4 Ortaköy Meydanı

Ortaköy Meydanı Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri kullanılan bir kentsel açık alandır. Günümüzde yerli ve yabancı çok sayıda turist çekmekte olan meydan, semt sakinlerince ve kentlilerce de bir buluşma yeri olarak kullanılmaktadır. Meydan ile ana cadde arasında bulunan tarihi doku birçok eğlence merkezine, açık sokak tezgahlarına, alışveriş imkanına, yeme içme yerlerine evsahipliği yapmakta, bu geniş aktivite yelpazesıyla meydanın kent genelindeki çekim gücünü artırmaktadır. Hergün yüzlerce kişinin gelip gezdiği, vakit geçirdiği kentsel açık alan doğu ve batı olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bu çalışmada değerlendirilecek olan kısım meydanın batı kısmıdır.

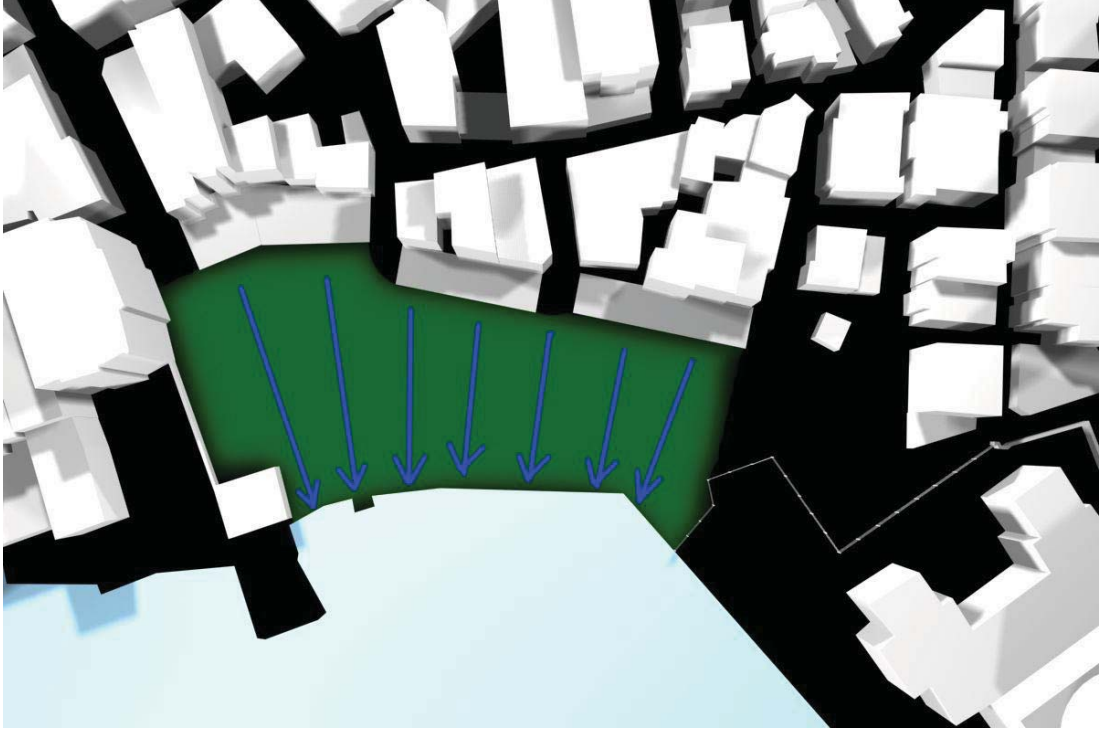
4.4.1 Ortaköy Meydanı'nda Ulaşılabilirlik

Ortaköy Meydanı Beşiktaş merkezinden Ortaköy yönüne gelirken Çırağan Caddesi'nin bitip Muallim Naci Caddesi'nin başladığı yerin sahil kısmına denk gelmektedir. Bu caddenin devamı da Kuruçeşme - Arnavutköy yönüne gitmektedir.

Meydana özel araç kullanımı dışında; Çırağan Caddesi üzerinden otobüslerle ve Ortaköy İskelesi'ne yanaşan vapurlar ile ulaşım mümkündür. Çırağan Caddesi'nden oldukça sıklıkla –sabah, gündüz ve akşam saatlerinde yaklaşık 2 dakikada bir- otobüs geçmektedir. Geceleri ise sadece saatbaşı bir otobüs geçmektedir. Ancak bu durum gece yoğunluğunu azaltmamaktadır.

Meydanda bulunan vapur iskelesine ise bir sabah bir akşam olmak üzere günde sadece iki kez vapur uğramaktadır. Sabahları Beykoz – Paşabahçe'den kalkıp Eminönü'ne doğru hareket eden bu vapur konut yerleşimlerinde çalışanları toplayarak çalışma alanlarına götürmektedir. Akşam ise bu rotanın tam tersini izleyerek dönüşe geçmekte ve yine aynı kesimi bu kez konut alanlarına taşımaktadır. Meydana ulaşım açısından bu vapurların herhangi bir etkisi yoktur.

manzarasıdır. (Uçak, 2000) Hem mimari yapılar hem de kent mobilyaları konumlanışı açısından, alanın tüm yönlendirmesinin boğaza doğru olduğu gözlenmektedir. Bunlara ek olarak içinde dolaşan ya da oturan kentlilerin de daima boğaza yöneldiği gözlemlenmektedir.

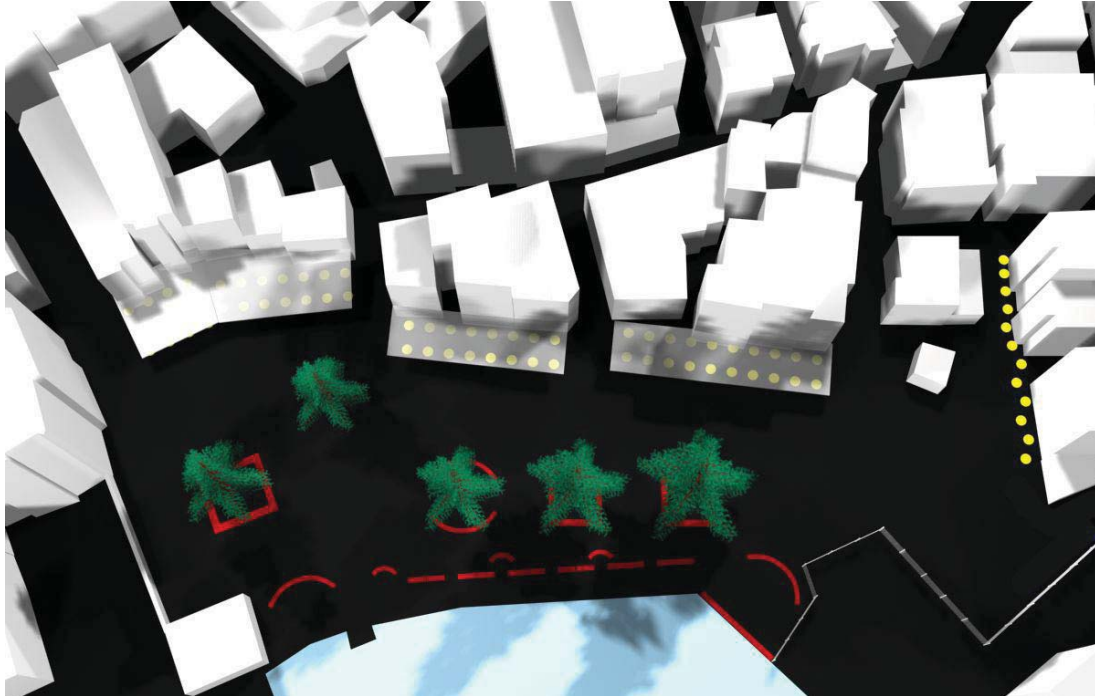
Şekil 4.22 : Ortaköy Meydanı; Tanımlanmış Kentsel Açık Alan ve boğaza yönelme

Meydan gün içinde %38 12-17; %37 17-20; %14 20 sonrası; %11 de sabah 8-12 saatleri arasında kullanılmaktadır. (Uçak, 2000) Günün her saati kullanımının devam etmesi mekansal kalitenin yüksek olduğunun bir göstergesidir. Meydanın kullanıcı sayısı toplu taşıma imkanının olmadığı gece saatlerinde de azalmamaktadır. Bu durum meydanın kullanıcı profili ile ilgili ipuçları barındırmaktadır. Ortaköy Meydanı, en çok semt içinden yaya olarak gelen ve diğer semtlerden özel araçlarıyla gelen kentlilerce kullanılmaktadır. Ortaköy Mahallesi orta ve orta-üst gelir grubunun yaşadığı bir yerleşim olduğundan ve özel araç kullanıcılarının orta ve orta-üst gelir grubu kentliler olduğundan, Ortaköy Meydanı kullanıcı profili orta ve orta-üst gelir grubudur. Meydanın daimi kullanıcıları, çok yüksek oranda, meydana gelen insanların kültürlü, kaliteli ve hoş olduğunu söylemektedir. (İnceoğlu, 2007)

Meydanda araç – yaya trafiği birbirine karışmadığından, basamak ve zorlu rampalar bulunmadığından, büyüklük açısından herkesin birbirini görebileceği bir kentsel açık alan olduğundan, yeterli miktarda gölgelik ve oturma yeri bulunduğu (bkz. Şekil

4.23), çocuk, yaşlı ve engelli kullanıcılar alanı rahatlıkla kullanabilmektedir. (İnceoğlu, 2007) Meydanı kullanan yaş grupları %71 15-30 yaş grubu, %18 31-45 yaş grubu, %11 46-60 yaş grubudur. Kadın – erkek oranları ise anket çalışmaları sonucu %55 kadın, %45 erkek olarak ortaya çıkmıştır. (Uçak, 2000) Bu durum meydanın güvenli olduğunun bir göstergesidir. Bunlara ek olarak hırsızlık, kapkaç, yankesicilik, taciz gibi vakalar kentin diğer yerlerine göre burada daha az görülmektedir. Ancak yine de kullanıcıların büyük çoğunluğu için meydandaki en büyük eksiklik güvenliktir. (İnceoğlu, 2007)

Kullanıcı profilinde ekonomik ve kültürel çeşitliliğin bir göstergesi olarak kullanıcıların eğitim durumlarına bakılabilir. 2000’de yapılan araştırma sonucu kullanıcıların %64 oranında lise, %31 oranında üniversite mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Ortaokul mezunları ise kullanıcıların sadece %5’ini oluşturmaktadır. (Uçak, 2000)

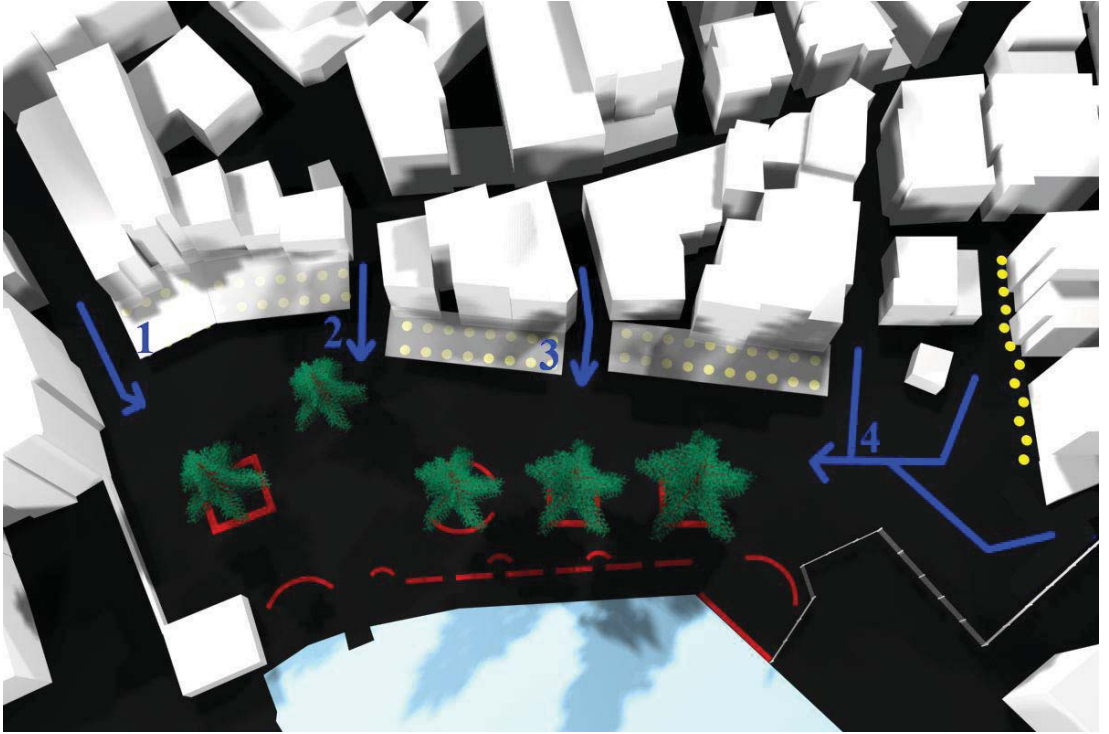
Şekil 4.23 : Ortaköy Meydanı; Açık Alandaki Düzenlemeler

4.4.3 Ortaköy Meydanı’nda Sınırların ve Girişlerin Tanımlılığı

Ortaköy Meydanı’nın etrafı da Taksim Meydanı gibi büyük ölçüde binalarla çevrelenmiştir. Çevresini %75’i mimari yapılarla tanımlanmıştır. Geri kalan %25’lik kısımda ise İstanbul Boğazı vardır. Boğaz üçüncü boyutta bir kapalılık sağlamamakla

birlikte açıklığın bu kısmını tanımlamak için yeterli bir unsurdur. Hatta Ortaköy Meydanı'na kimliğini veren en önemli ögeyi oluşturmaktadır.

Meydana girmek üzere geçilmesi gereken kent dokusu organik bir düzendedir. Binalar genellikle az katlıdır ve küçük parseller üzerine kurulu eski yapılardır. Bu kent dokusu daha meydana çıkmadan kullanıcıda farklı bir his yaratmaya başlar. Sokak tezgahları, küçük antikacı dükkanları, sokaklara taşan kafe, bar ve restoranların masaları ile bu dar sokaklar sürekli kalabalık ve canlıdır. Bu durum meydanın kullanıcı miktarını arttıran bir etkidir.

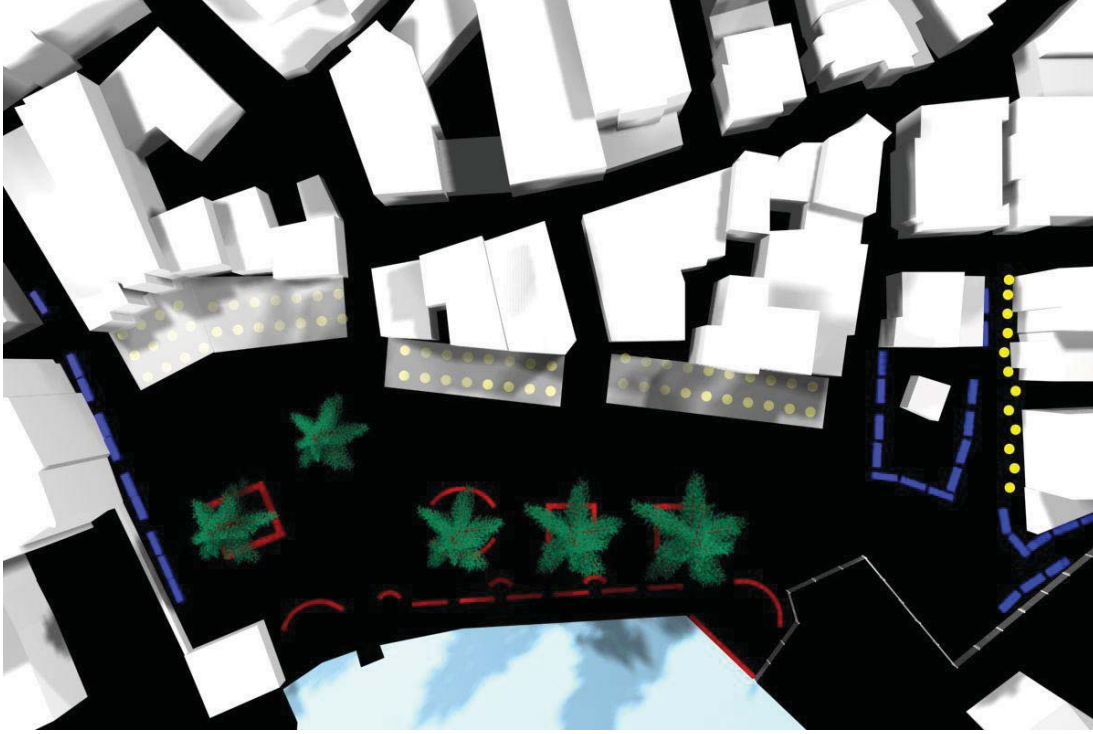

Şekil 4.24 : Ortaköy Meydanı'na Girişler

Soyut düzeyde bakıldığında meydana dört giriş olduğu ortaya çıkar. Bu girişlerin hepsi yaya yolu olarak işlev göstermektedir. Çöp toplama, mal giriş çıkışı gibi durumlar dışında bütün sokaklar araç trafiğine kapalıdır. Bu durum meydana girişlerin son derece rahat ve güvenli olmasını sağlamaktadır. Yapılan bu düzenleme yetişkinler kadar çocuklar, gençler ve yaşlılar için de güven içinde kullanılacak sokaklar ve bir meydan oluşmasını sağlamıştır.

Harita üzerinde gösterilen birinci giriş (bkz. Şekil 4.24) dik olarak doğrudan ana caddeye bağlanmaktadır. Genişliği diğer girişlere göre daha fazla olan bu yol direk meydana çıkmak isteyenlerin kullandığı bir giriş oluşturmaktadır. Şekil 4.23'de görülen sokak tezgahları tatil günlerinde bu yolun başından sonuna kadar iki yana

dizilir. Bu durum erdeki ana caddeden meydanın içine doğru bir çekim alanı meydana getirmektedir. ırağan Caddesi'nden geçen kentliler, tezgahlara bakmak için girdikleri bu yolun sonunda meydana çıkmaktadırlar.

Şekil 4.25 : Ortaköy Meydanı'nda sokak tezgahları (mavi ile gösterilenler)

İki ve üç numaralı girişler (bkz. Şekil 4.24) Ortaköy'e kimliğini veren Ortaköy arşısı içinden geçerek gelmektedir. Bu iki giriş oldukça dar sokaklardan oluşmaktadır. arşayı gezmek isteyen kullanıcıların çoklukla kullandıkları girişler bunlardır.

Dördüncü giriş ise (bkz. Şekil 4.24) hem meydanın doğu kısmından hem de çarşının dar sokaklarından gelen kentlilerin kullanacakları bir giriştir. Burada Büyük Mecidiye Camii girişinde meydana gelen açıklık meydana çıkmadan önce bir geçiş alanı oluşturmaktadır. Caminin girişinin karşısına yerleştirilen Damat İbrahim Paşa eşmesi ile bu geçiş alanı özel kimliğine kavuşmuştur. Araç trafiğinden tamamen arındırılmış bu alan da yine kullanıcıya rahatlık ve güven vermektedir. (İnceoğlu, 2007)

4.4.4 Ortaköy Meydanı'nın Tipolojik Analizi

Ortaköy Meydanı Bölüm 2.5'te bahsedilen meydan tipolojilerine göre değerlendirildiğinde, dikdörtgen ya da daire gibi net bir geometrik şekli ve

çevresinde sürekli bir ritim içinde dizilmiş yapılar olmadığından kapalı meydan tipine uymamaktadır. Ortadaki baskın ve yönlendirici bir çekirdek etrafında şekillenmemiştir. Bu yüzden çekirdek veya şekilsiz meydan tiplerine uymamaktadır.

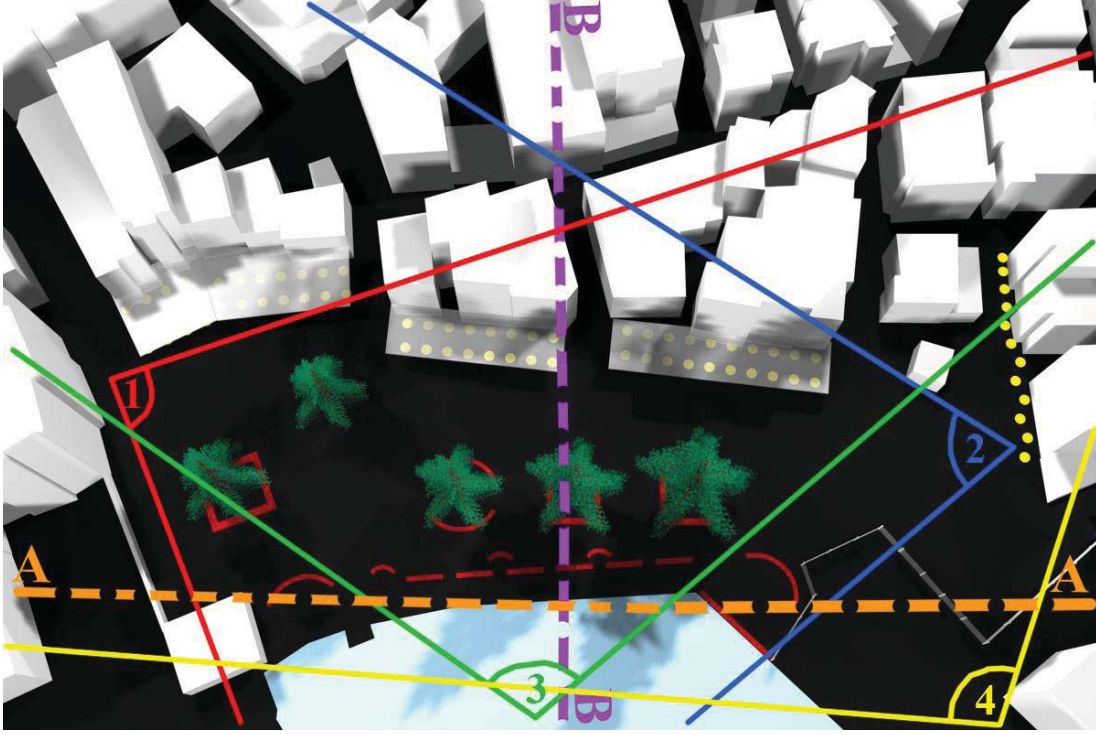
Meydanın bu tezde incelenen kısmı batı kısmıdır. Doğu kısmı ile birlikte düşünüldüğünde ise Ortaköy Meydanı gruplanmış meydan tipine dahil olmaktadır. Ortaköy meydanı doğu ve batı kısmı tekil iki meydandır ve birbirlerinden bina bloklarıyla ayrılmıştır. Ancak buna rağmen tutarlı bir kent dokusu içinde yer almaktadırlar ve aralarında düzenli olmasa da güçlü bir bağlantı vardır. İki kentsel açıklığı birbirinden ayıran Büyük Mecidiye Camisi'dir. Caminin etkileyici mimarisi her iki kısım için de önemli bir sınırlayıcı ve tanımlayıcıdır. Her iki açıklığa da aynı organik kent dokusundan geçerek çıkılır.

Meydanın bir tarafını tanımlayan İstanbul Boğazı birçok yerli ve yabancı turist veya kent sakini için özel manzarası ile meydanın en ilgi çeken ögesidir. Üçüncü boyutta bir etkisi olmamasına karşın oldukça güçlü bir tanımlayıcı ve mutlak bir sınırlayıcıdır. Meydanın yönlenmesi ve dolaşımı denize göre şekillenmektedir. Kent mobilyaları denize doğru konumlandırılmıştır. Girişler denize dik gelecek şekildedir. Bu sebeplerle Ortaköy Meydanı tanımlanmış meydan tipine uymaktadır.

4.4.5 Ortaköy Meydanı'nda Yükseklik – Genişlik Oranları

Perspektiflerin alındığı açıların, noktalarının ve kesit hatlarının şematik gösterimi aşağıdaki gibidir (bkz. Şekil 4.26).

Birinci bakış noktası (bkz. Şekil 4.27) meydanın ilk girişinden Büyük Mecidiye Camisi tarafına doğrudur. Büyük Mecidiye Camisi meydanın en baskın unsurudur. Büyüklüğü ve mimari güzelliği ile meydanın simgesi haline gelmiştir. Meydanın bir tarafını sınırlandırmakta ve tanımlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında solda kalan, boğaza karşı dizilmiş yapılar da diğer sınırı oluşturmaktadır. Bu yapılar yanyana aynı hizada oluşları, birbirleri ile orantılı yükseklikleri ve aralarındaki sokakların dar oluşu nedeniyle sürekliliği ve güçlü bir tanımlama etkisi olan bir cephe oluşturmaktadır.

Şekil 4.26 : Ortaköy Meydanı; İncelenen Bakış Noktaları ve Kesitler

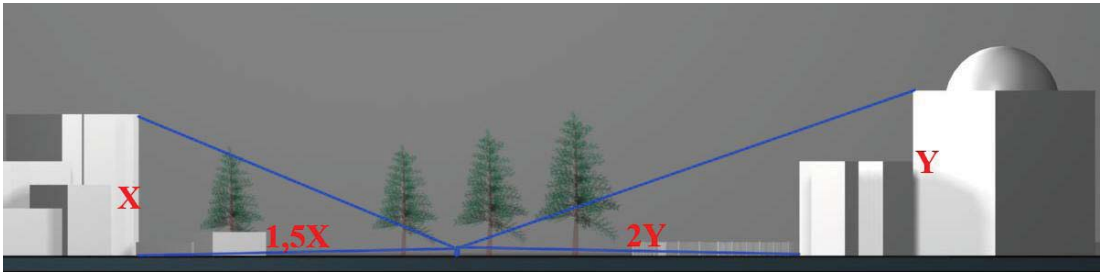
Şekil 4.27 : Ortaköy Meydanı, 1. Perspektif

İncelenecek ikinci bakış noktası (bkz. Şekil 4.28) cami önünden meydana doğru alınmıştır. Burada ilk göze çarpan karşıda duran büyük yapıdır. Otel ve restoran olarak kullanılan bu yapı, giriş çıkışları arka taraftan olduğu için meydanla hiçbir işlevsel ilişki kurmamaktadır. Meydan tarafına örülmüş bir duvarla bahçesini meydana ayırmış, hem görsel hem de işlevsel ilişkiyi kesmiştir. Ancak bu niteliği ile meydanın bir tarafını tanımlamaktadır. Şekil 4.29, Kesit A-A'da da görüldüğü gibi yüksekliğinin meydanın merkezinde duran gözlemcinin uzaklığına oranı 1/1,5

olduğundan tama yakın bir kapalılık ve mekan hissi yaratmaktadır. Göze çarpan bir diğer unsur ise yine boğaza karşı konumlanmış binalardır. Bu binalar restoran, kafe, bar olarak kullanılmaktadır ve Ortaköy Meydanı'nın karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Bu bakış noktasında solda kalan cami korkulukları da yine bir diğer sınırı oluşturmaktadır.

Şekil 4.28 : Ortaköy Meydanı, 2. Perspektif

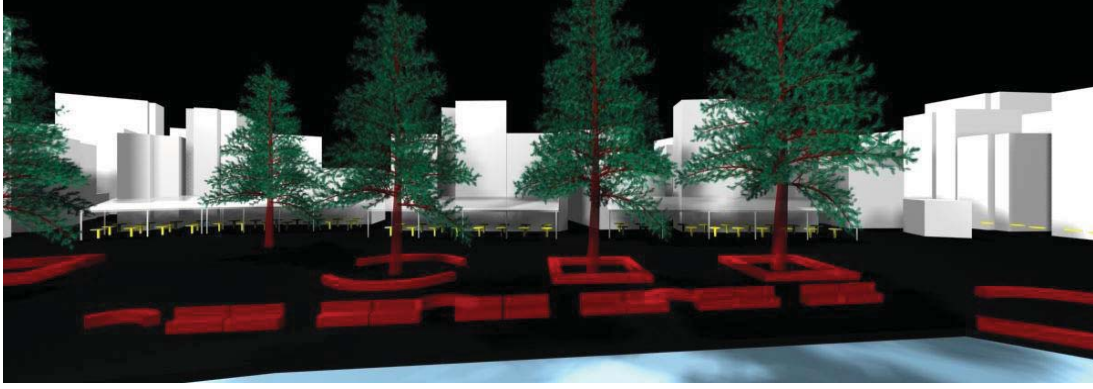

Şekil 4.29 : Ortaköy Meydanı, Kesit A-A

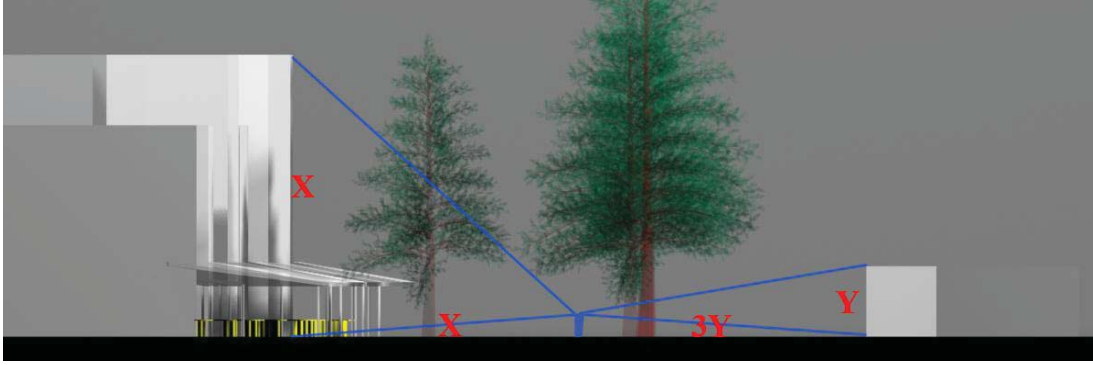
Üçüncü bakış noktası (bkz. Şekil 4.30) boğaz tarafından içeriye doğru bakıştır. Boğaza yönelmiş binaların cepheleri sadece dar sokaklar ile bölündüğünden görsel bir süreklilik sağladıkları açıktır. Şekil 4.31, Kesit B-B'de görüldüğü gibi buradaki binaların yüksekliklerinin, meydanın merkezinde duran bir gözlemcinin uzaklığına oranı 1/1'dir yni binalar tam kapalılık ve mekan hissi sağlarlar.

Son olarak genel durumunu değerlendirmek için meydana daha uzaktan ve yukardan bir bakış (bkz. Şekil 4.32) alınmıştır. Bu açıdan Ortaköy Meydanı batı kısmı oldukça iyi çevrelenmiş ve tanımlanmış, ideal büyüklükte, araç trafiğinden arındırıldığı için güvenli bir kentsel açık alan olarak görülmektedir. Bunlara bir de meydan içindeki

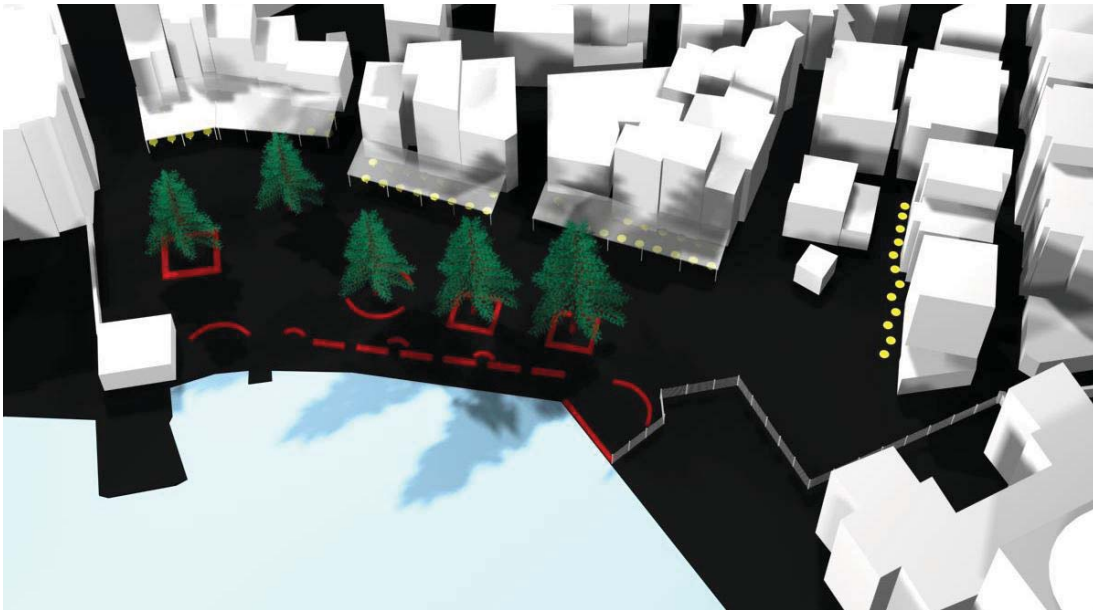
büyük ağaçların sağladığı gölge alanlar ve oturma düzenlemeleri eklendiğinde meydan hem yerli ve yabancı turistlerin hem de yerel halkın kullanımı için ideal bir kentsel açık alan; toplanma, dinlenme ve sosyalleşme mekanı oluşturmaktadır.

Şekil 4.30 : Ortaköy Meydanı, 3. Perspektif

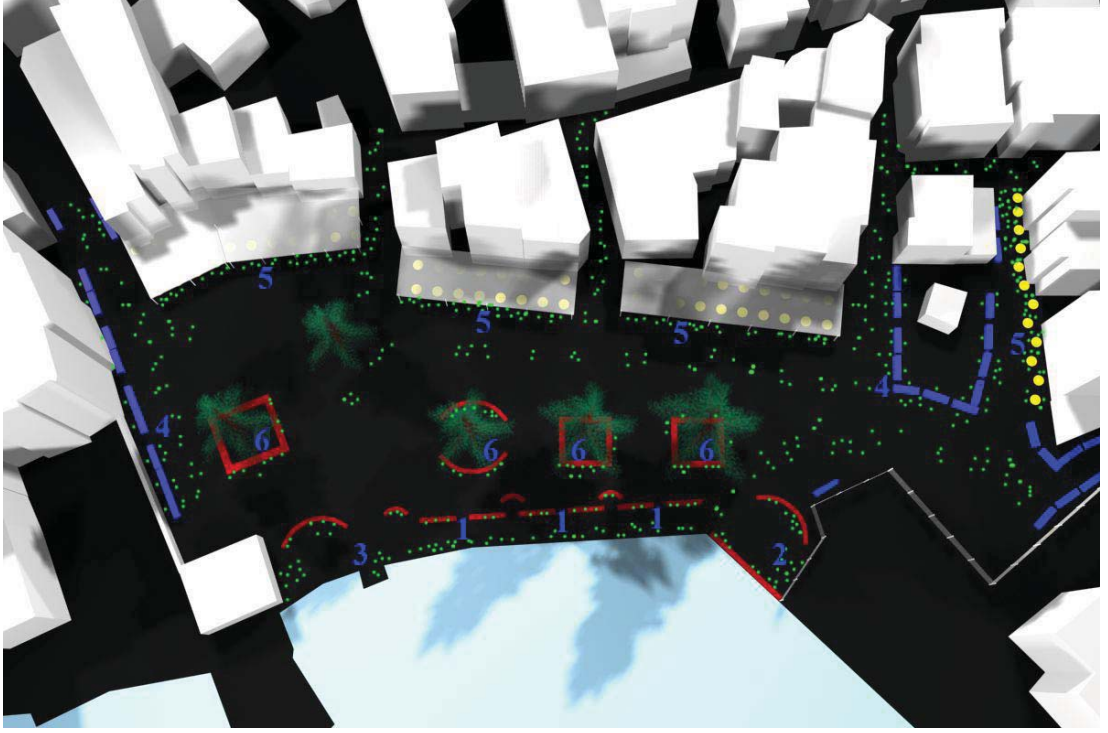
Şekil 4.31 : Ortaköy Meydanı, Kesit B-B

Şekil 4.32 : Ortaköy Meydanı, 4. Perspektif

4.4.6 Ortaköy Meydanı'nda İşlev Çeşitliliği ve İşlevlere Uygun Düzenlemeler

Ortaköy Meydanı'nın işleyişini incelemek için kullanıcıların nerelerde yoğunlaştığını gösteren bir davranış haritasından faydalanmak gerekmektedir (bkz. Şekil 4.33).

Şekil 4.33 : Ortaköy Meydanı, 4. Perspektif

Meydanın sahil kenarında kalan kısım (bkz. Şekil 4.33, 1 no.lu lokasyon) denize yönelmiş olarak yerleştirilmiş banklarla meydanın ana mekanından ayrılmaktadır. Bu kısım kentlilerin deniz kıyısı boyunca yürüdükleri kısa bir koridor oluşturmaktadır. Burada ayrıca genellikle boğazı, boğaz köprüsünü ve camiyi gören hatıra fotoğrafları çekilmektedir.

Boğaz kenarında, cami duvarı önünde kalan alan (bkz. Şekil 4.33, 2 no.lu lokasyon) ise oltalarıyla balık tutan semt sakinlerinin yerleştiği yerdir. Burada deniz dibindeki yarım duvarı ve arkasındaki yarım daire oturma elemanını, malzemelerini koymak ve oturmak için kullanan kentliler genellikle bir ya da iki kişi olarak meydana gelip burada diğerleriyle sohbet etmektedirler. Meydanın bu küçük kısmı kentlilerin birbirleri ile tanışıp sohbet ettikleri bir ortam yaratmaktadır.

Yanaşan teknelere biniş ve iniş için yapılmış küçük iskele nin olduğu alan (bkz. Şekil 4.33, 3 no.lu lokasyon) teknelerle uğraşan kişilerin ve boğazda yüzmek üzere denize girip çıkan çocuk ve gençlerin mekanıdır. Bu kişiler birbirlerini tanısalar da

tanımasalar da birbirleriyle sürekli iletişim halindedir. Küçük iskele kentlileri burada bir araya getirip sosyalleştirmektedir.

Tatil günleri kurulan sokak tezgahları da (bkz. Şekil 4.33, 4 no.lu lokasyon) meydanın mekansal işleyişini etkileyen bir diğer önemli unsurdur. Özellikle yağmur ve aşırı rüzgar olmadığında meydana canlılık veren tezgahlar iskelenin arkasındaki alanda bir kalabalık oluşmasına, normalde kullanılmayan duvar dibinin canlı bir mekan haline gelmesine neden olmaktadır. Caminin karşısında Damat İbrahim Paşa Çeşmesi çevresinde de benzer şekilde tezgahlar kurulmaktadır. Bu alan da normal zamanlarda gelip geçme dışında pek kullanılmayan bir mekan olmasına karşın, sokak tezgahları ile canlanmaktadır.

Meydanda denizin karşısındaki binalar (bkz. Şekil 4.33, 5 no.lu lokasyon) genellikle restoran, kafe ve bar olarak kullanılmaktadırlar. Bu restoran, kafe ve barlar, binaların önlerinde, üstünü tente veya geçici üst örtülerle kapadıkları mekanlara masalar çıkarmışlardır. Bina önlerinde yaratılan yarı açık mekanlar bina kütleleri ile kentsel açık alan arasında yumuşak bir geçiş sağlamaktadır.

Meydandaki ağaçların çevrelerine yerleştirilmiş sabit oturma elemanları da (bkz. Şekil 4.33, 6 no.lu lokasyon) meydanın işleyişi üzerinde etkilidir. Ağaçların çevresinde çok kişinin oturabileceği kare şeklindeki oturma düzenekleri birden fazla kentli grubunun kullanabileceği şekildedir. Burada da balık tutulan alanda ya da denize girilen alanda olduğu gibi birbirini tanımayan kişilerin birbiriyle sohbet ettiklerine sıklıkla rastlamak mümkündür.

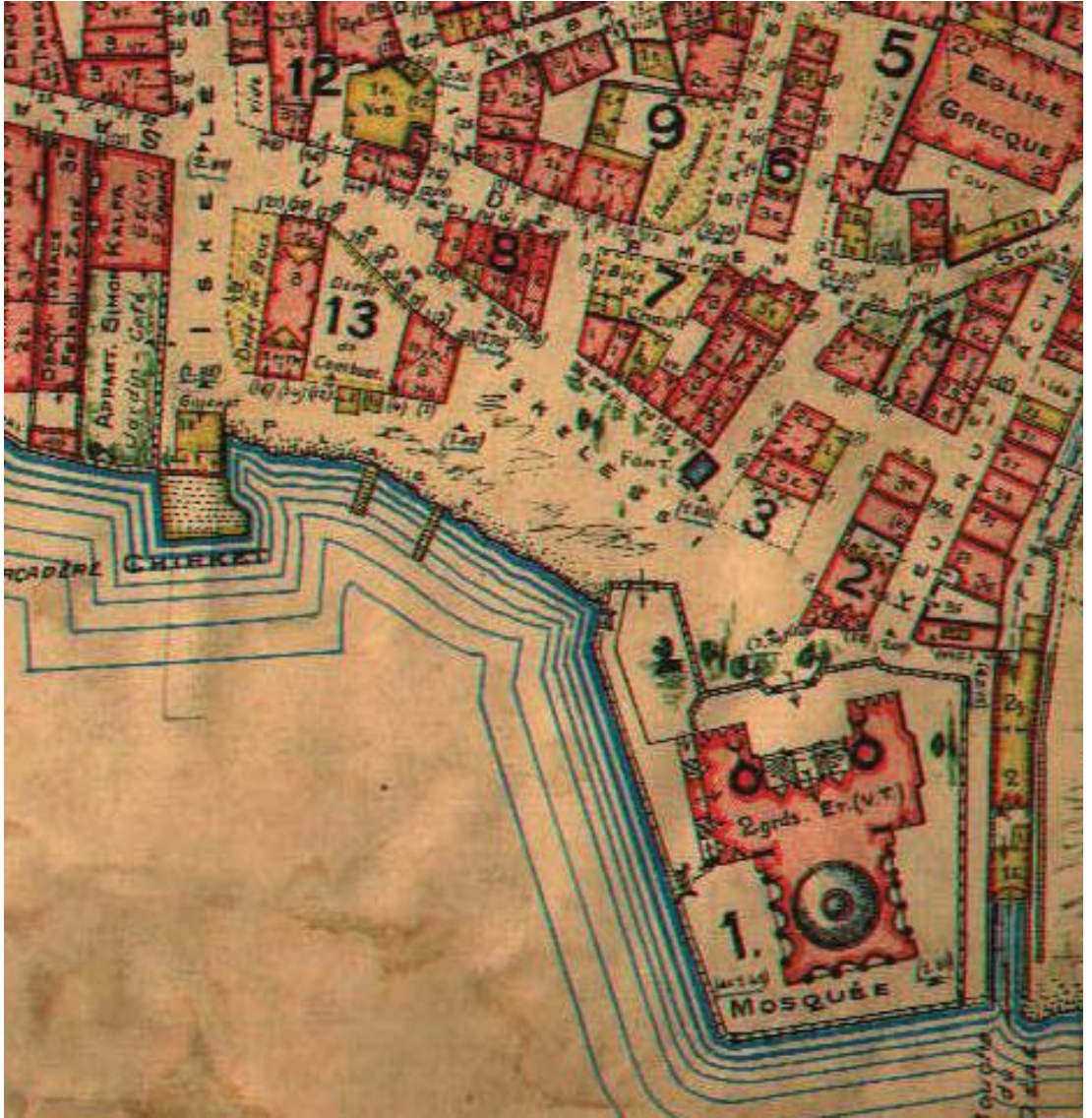
Ortaköy Meydanı düzenlemeler açısından oldukça zengin bir meydandır. Kullanıcıların da büyük çoğunluğu alanda herhangi bir düzenleme eksikliği olmadığını söylemekte, bank, sandalye gibi oturma elemanlarının sayısını yeterli bulmaktadır. Zemin malzemesinin rengi ve görünüşü de iyi bir his vermektedir. (İnceoğlu, 2007)

4.4.7 Ortaköy Meydanı'nın Tarihsel Gelişimi

Ortaköy Bizans İmparatorluğu döneminden beri kullanılan bir boğaz köyüdür. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde küçük balıkçı köyleri olan boğaz köylerinden biridir. Semtin en önemli özelliği Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi toplulukların bir arada yaşamasıdır. Ortaköy Meydanı çevresinde cami, sinagog ve kilise yakın

mesafelerde birlikte bulunmaktadır. Bu durum meydanın kullanıcı profilinin genişlemesini sağlamaktadır.

Meydandaki en belirgin ve egemen mimari öge olan Büyük Mecidiye Camii 1854 – 1855 yılları arasında Sultan Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır. (İşözen, 1991) Meydandaki cami kadar önemli bir diğer yapı da 1723’de yapılan Damat İbrahim Paşa Çeşmesi’dir. Sahilde ahşap temeller üzerinde oturan çeşme zamanla dolgu ve zemin oturmasından dolayı çökmüş, toprak seviyesinin 1,5 metre altında kalmıştır. (İstanbul Ansiklopedisi, cilt:6, 1994)

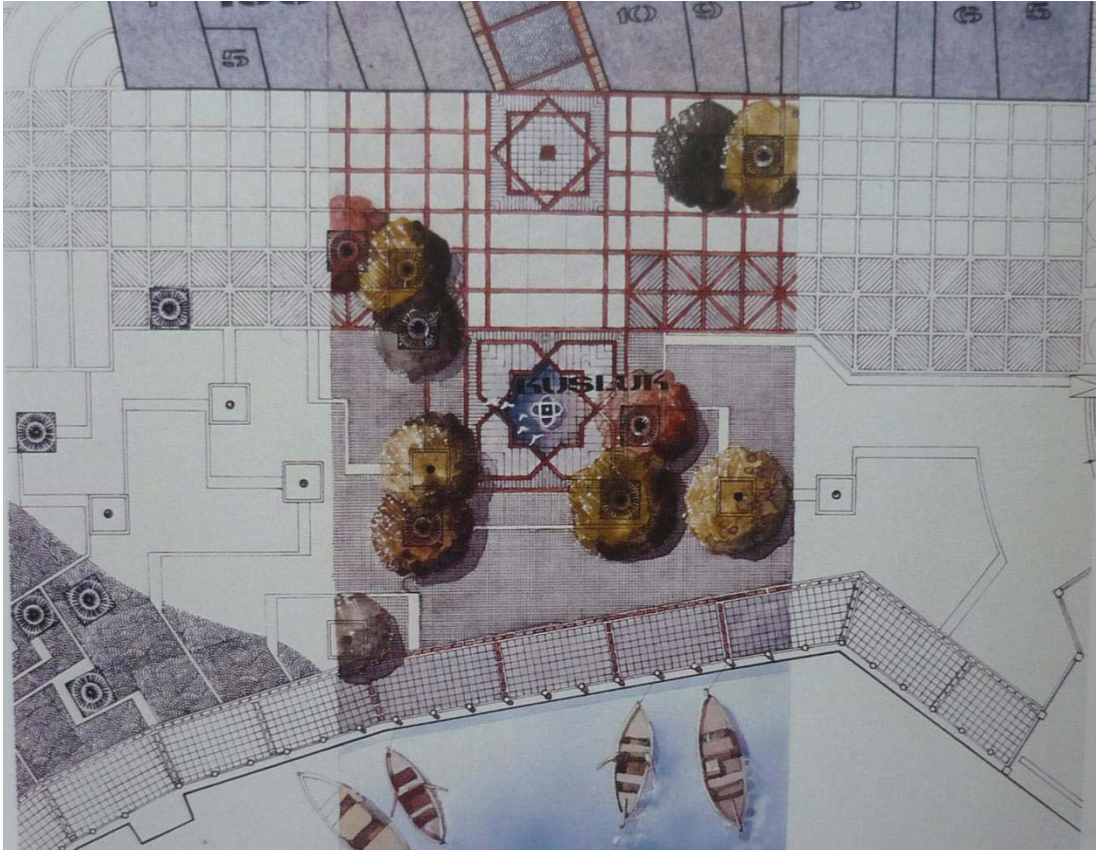

Şekil 4.34 : Ortaköy Meydanı, 1927, Pervititch

Meydanı çevreleyen yapılar 19. yüzyıl Osmanlı sivil mimarisine ait yapılardır. Bahçesiz ve bitişik düzendeki bu yapılarda genellikle taş, tuğla gibi yapı

malzemelerinin seçilmiş olması, demirin taşıyıcı ve konsollarda etkin kullanımı, cumba ve cephe hareketliliği mimari kimliği oluşturmaktadır. (Gökhan, 1992)

Meydan bugünkü haline 1992 yılında Beşiktaş Belediyesi tarafından uygulanan proje ile kavuşmuştur (bkz. Şekil 4.35). Bu kentsel tasarım projesi Beşiktaş Belediyesi tarafından alanın kullanıcıları ile yapılan anketler sonucu geliştirilmiştir. Bu proje ile alanın tamamı araç trafiğinden arındırılmış, senelerce bir kısmı yerin altında kalmış Damat İbrahim Paşa Çeşmesi caminin karşısına taşınmış ve zemin seviyesi üstüne çıkarılmıştır. Zemin kaplamaları, oturma ve peyzaj düzenlemeleri ile oldukça değişen meydan diğer boğaz köylerinden daha çok kullanılan bir yer haline gelmiştir. (İşözen, 1993)

Şekil 4.35 : Ortaköy Meydanı, 1992, Yenileme projesi, Beşiktaş Belediye Başkanlığı

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kamusal alan toplum ve toplumu yöneten sınıflar arasında kalan alan olarak görülebilir. Kentsel kamusal alan toplumun kullandığı yer iken düzenlemesi yerel ve kısmen merkezi devlet erklerince alınan kararlarla gerçekleştirilir. Oysa kamusal alan, içinde devlet otoritesi barındırmamalı ve toplumdaki her bireye açık olmalıdır. Toplum kentlerde bu mekanları kullanarak iktidara sesini ulaştırır.

Kentsel kamusal alan meydan, cadde, sokak gibi somut mekanlardan oluşur. Kentli gruplar ya da bireyler kenti biçimlendirmek için bu alanları bir araç olarak kullanır. Bu nedenle, sağlıklı bir toplumsal yaşam için kentsel kamusal alanların düzenleniş biçimi kritik bir öneme sahiptir.

Kentsel kamusal alanlar içinde en önemli toplanma ve etkinlik alanını oluşturan meydanların ideal olarak, kentliler için çekici olacak ve rahat hissettirecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Meydanların çekici, kapsayıcı, güvenli, kullanışlı olmaları için sahip olmaları gereken bazı kriterler vardır. Bu kriterler Bölüm 4.2’de sıralanmıştır. Bu kriterler doğrultusunda Taksim ve Ortaköy Meydanları’na ilişkin değerlendirme tablosu (bkz. Tablo 5.1) sayfa 77’deki gibidir.

Tabloda özetlendiği gibi; Taksim Meydanı toplu ulaşım yönünden iyi beslenmektedir. Bu durum alanın ulaşılabilirliğini artırır. Ancak otobüs ağı açısından toplu ulaşım sistemi alan çevresindeki yoğun trafikten etkilenmekte ve bu nedenle verimini kaybetmektedir. Çevredeki trafik düzenlemelerinin toplu ulaşım sistemi ayrıcalıklı şekilde tasarlanması gerekmektedir. Metro ve füniküler sistemleri meydanın ulaşılabilirliğini artıran diğer önemli unsurlardır. Ancak tek bir yöne doğru giden sistem, meydana şehrin dört bir yanından gelen kullanıcıların ihtiyaçlarını düşününce, yetersiz olmaktadır. Metro sisteminin de geliştirilmesi gerekmektedir. Saatler açısından bakıldığında gece saatlerinde özellikle metro ve füniküler sistemin çalışmıyor oluşu gece

ve gündüz kullanımı arasındaki farkı büyötmektedir. Gece saatlerinde daha az kullanılan alan, daha az güvenli bir hale gelmektedir.

Alanın büyüklüğü ile kullanım yoğunluğu arasında bir oransızlık gözlenmemektedir. Tören ve kutlamaların yapıldığı, çok yoğun katılımlı etkinlikler sırasında bile Taksim Meydanı'nın büyüklük açısından yeterli olduğu görölmektedir. Meydanı tüm ekonomik gelir grupları kullanabilmektedir. Ancak benzer bir çeşitliliğin yaş ve cinsiyet grupları açısından da sağlanabilmesi için; yaya-trafik ayrıştırılmalı, dinlenme ve gölgelikler gibi düzenlemeler tamamlanmalı, meydanın güvenliği artırılmalıdır. Alanda 4 noktada araç – yaya kesişimi gözlenmektedir. Bu yollar yaya öncelikli düzenlemelerle güvenli hale getirilmeli ya da alan araç trafiğinden arındırılmalıdır. Taksim Meydanı kent içi ulaşım ağında bir düğüm noktası olduğundan burada yapılacak düzenlemeler tüm kentlileri etkileyecektir. Burada yapılacak tüm değişiklikler uzun, detaylı ve kapsamlı analizler sonucunda karar verilerek yapılmalıdır.

Ortaköy Meydanı'nda ise toplu ulaşım tek bir cadde üzerinden sağlanmaktadır. Bu cadde Sarıyer'den Beşiktaş'a kadar devam eden sahil yoludur. Yolun Ortaköy'deki kısmı günün hemen her saati tıkalıdır. Bu durum kara yoluyla meydana ulaşımın verimini düşürmektedir. Ortaköy Meydanı bir tarafı İstanbul Boğazı ile sınırlanmış bir boğaz köyü meydanıdır ve deniz ulaşımının rahatlıkla kullanılabileceği bir konumdadır. Meydanda şehir içi hatlarında kullanılan her tip vapurun yanaşabileceği bir iskele bulunmaktadır. Fakat buraya günde 2 kez ve sadece hafta içi vapur yanaşmaktadır. Bu vapurlar kentli tarafında yoğun olarak kullanılmaktadır. Vapur sayısının artırılması kara ulaşımındaki sıkıntıların hafiflemesini sağlayacağı gibi Ortaköy Meydanı'nın ulaşılabilirliğini de yükseltecektir.

Ortaköy Meydanı'nı kullanan kentliler genellikle orta ve üst gelir grubundan oluşmaktadır. Bu durum kullanıcı profili açısından çeşitliliği azaltmaktadır. Ancak farklı yaş ve cinsiyet gruplarının dağılımına bakıldığında kullanıcı çeşitliliğinin yüksek olduğu görölmektedir. Bunu sağlayan en önemli etken alanın araç trafiğinden arındırılmış olmasıdır. Diğer bir etken ise meydanda işlevlere uygun düzenlemeler bulunmasıdır.

Taksim ve Ortaköy Meydanları birbirlerine yakın konumda bulunmaktadır. Her ikisi de kentlilerin ve yerli, yabancı turistlerin yoğunlukla kullandıkları alanlardır. Fakat nitelik ve nicelik bakımından oldukça farklı yapılaradadırlar.

Taksim Meydanı çok daha büyük ve anıtsaldır. Kentin ve hatta ülkenin belleğinde toplumsal dönüm noktalarını çağrıştıracak denli önemli olaylara sahne olmuştur. Hem fiziksel hem de sosyal anlamda kimlikli bir mekandır. Halen kentin kalbi sayılabilecek kadar hareketli bir noktadır.

Ortaköy Meydanı ise 1992'deki yenilemeyle karakter değiştirmiştir. Önceleri daha sakin bir boğaz semti olan Ortaköy, bu yenilemeden sonra canlılık kazanmıştır. Semtte ilk yerleşim başladığı dönemlerde Ortaköy sayfiye yeri olarak kullanılmaktaydı. Şimdi ise semt kentin büyüyüp genişlemesiyle şehir merkezinde kalmıştır. Ancak meydanın kullanım şekli sayfiye yeri niteliğini sürdürmekte, kullanıcılar bu alana dinlenmek ve eğlenmek için gelmektedir.

Meydanlar bir dönüşüm geçirerek bugün geçmişteki anlamını yitirmiştir. Bu anlam kaybının en önemli sebebi ticaretteki değişim sürecidir. Artık sınırsız bir ağ olarak tanımlanabilecek dünya ekonomik sistemi ticaretin içeriğini ve biçimini değiştirmiş, alanını genişletmiştir. Artık kent meydanları, pazar fonksiyonu ile metropoliten ekonominin merkezi değildir. Kentlilerin bütün ihtiyaçlarını bir defada giderebilecekleri yerler olarak, dünyanın çeşitli yerlerinden ürünlerin sergilendiği ve birbiriyle rekabet içindeki markaların bulunduğu büyük alışveriş merkezleri ortaya çıkmıştır ve meydanlar anlamını yitirmektedir.

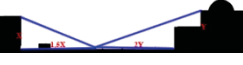
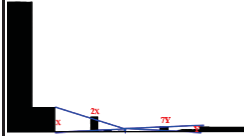
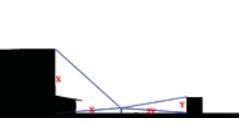
Ancak kentsel kamusal alan; özelde de meydanlar, halen toplumun bir araya gelebildiği, etkileşim sağlayabildiği yegane yerdir. Sağlıklı bir toplumsal yaşamın anahtarı meydanlardadır. Toplumun kendi geleceğini tayin edebilmek için kullanacağı en önemli araç kamusal alandır. Günün ekonomik koşulları ve küresel değişimler ne yönde olursa olsun, kent meydanlarının tasarımı ve düzenlenmesi kamusal işlevler öncelikli olarak düşünülerek yapılmalıdır.

Meydanların düzenlenmesi sırasında öncelikle mevcut durumun değerlendirilmesi, mekansal potansiyel ve risklerin ortaya konması gerekmektedir. Kentsel açıklığın mekansal kalitesi, büyüklüğü, kuşatılmışlığı, ulaşılabilirliği, kullanım kapasitesi bu

değerlendirmenin çeşitli aşamalarını oluşturmaktadır. Öncelikle üst ölçek analizler yapılmalı, kararlar verilmeli ve düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin Taksim Meydanı'nın kent ağı içindeki konumu değerlendirilmeli, sonra bu ağın meydana ulaşım için nasıl kullanılması gerektiği belirlenmelidir. Sonraki aşama ise meydanın çevreleyen unsurlarla olan ilişkisinin analizi olmalıdır. Örneğin Ortaköy Meydanı'ndaki gibi çevredeki yapıların yüksekliklerinin meydanın genişliği ile orantılı olup olmadığı, meydanla organik bir bağ kurup kurmadığı ya da tamamen kapalı bir duvar gibi net bir sınırla meydana izole olup olmadığı gibi kriterler ölçülmeli ve gerekli müdahaleler yapılmalıdır. Son ve en önemli aşamada ise kentlilerin o kentsel kamusal alanı nasıl kullandıkları ve aslında nasıl kullanmak istedikleri araştırılmalı, meydan içindeki düzenlemeler bu araştırmanın sonucuna göre yapılmalıdır. Bu araştırmanın mevcut durum analizinin gözlem yoluyla, gelecekle ilgili istek ve tercihler kısmının ise anket yoluyla yapılması en uygun yöntemdir. Örneğin Ortaköy Meydanı'nın 1992 yılında yapılan düzenlenmesi öncesinde meydanı kullanan kentlilerle bir anket çalışması yapılması sonucu ortaya iyi tasarlanmış, kentlilerin rahatlıkla ve keyif alarak kullanabildiği bir meydan örneği çıkmıştır. 2007'de kaliteleri analiz edilen altı İstanbul meydanı (Beşiktaş, Ortaköy, Çengelköy, Taksim, Kadıköy ve Beyazıt Meydanları) arasında, Ortaköy Meydanı, özellikle işlevsel ve estetik kalite açısından en yüksek değerlere sahiptir.

Meydanların daha sağlıklı kullanılması için nasıl tasarlanmaları gerektiğine dair, mimarlık, kentsel tasarım ve şehir planlama disiplinlerinde şimdiye kadar birçok çalışma üretilmiştir ve üretilmeye devam etmektedir. Üretilen bu bilgi meydan tasarımı konusunda tüm meslek insanlarının kullanabileceği bir birikim oluşturmaktadır. Mesleki gelişimine önem veren ve araştırmacı mimarlar, plancılar ve tasarımcılar meydan tasarımı konusunda yeterlilik sağlamaktadırlar. Ancak kent mekanının düzenlenmesi, bugünün neoliberal dünyasında genellikle teknik uzmanların görüşleri doğrultusunda değil, sermayenin rant sağlaması için siyasi erkin kararları doğrultusunda yapılmaktadır. Kentsel kamusal yaşam için bu denli önemli olan mekanların tasarımı ve düzenlenişi ile ilgili kararlar teknik uzmanlar ve mekanı kullananlar dışında kalan yönetici kesim tarafından alınmamalıdır. Kamusal alanlar mimar, plancı, kentsel tasarımcı uzmanlar tarafından, kamu için, kamu yararı güderek tasarlanmalıdır.

Kent meydanları bugün birçok açıdan kamusal kullanımdan uzaklaşmış mekanlardır. Birçok dünya metropolünde, araç ve yayalar için sadece gelip geçilecek bir yer olmaktan öte bir anlamı kalmamış birçok meydan örneğine rastlamak mümkündür. Büyük şehirlerin en merkezi yerlerinde, geçmişte canlı bir kamusal kent yaşamına sahne olmuş birçok meydan, tasarım ve düzenleme eksikliği nedeniyle eski canlılığını kaybetmiş durumdadır. Yapılması gereken tasarım ve düzenlemelerin kamusal kullanımı kolaylaştıracak ve özendirecek biçimde, ticari kullanımı geride tutacak biçimde olması gerekmektedir. Kentli bireylerin kendilerini aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak görebilmeleri, kent meydanlarında kendilerini var etmeleriyle mümkün olabilir. Bunun için de meydanlar rahat, güvenli ve keyifle kullanılabilen mekanlar olmalıdır. Meydanlarda araç- yaya trafiği ayrıştırılmalı, yayaların kullanımını kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmalıdır. Örnek çalışmalarda görüldüğü gibi, araç yaya trafiği ayrıştırılmamış ve neredeyse hiçbir yaya kullanımı düzenlemesi yapılmamış Taksim Meydanı ile araç trafiğinden arındırılmış ve birçok yaya kullanımı düzenlemesi yapılmış Ortaköy Meydanı arasında kamusal kullanım niceliği ve niteliği açısından önemli farklar vardır. Taksim Meydanı mecburen gelinip geçilen bir yere dönüşürken, Ortaköy Meydanı özellikle zaman geçirmek amacıyla gelinen bir yer haline gelmiştir. Meydanın nasıl kullanıldığına dair yapılması gereken araştırmalar ve sonrasında bu araştırmanın sonuçlarına göre yapılacak olan düzenlemeler kamusal kullanımın nitelik ve niceliğini arttıracaktır.

KRİTERLER		TAKSİM		ORTAKÖY
Ulaşılabilirlik	Toplu ulaşım sistemi çeşitliliği		 Çok yönlü otobüs, Tek yönlü metro, Füniküler aktarmalı Vapur.	 Tek yönlü otobüs, Çok seyrek vapur.
	Toplu ulaşım sistemi saatleri		Gündüz çok sık, Gece seyrekleşme.	Gündüz çok sık, Gece çok nadir.
Büyüklik, kullanım yoğunluğu ve çeşitliliği	Büyüklik / kullanım yoğunluğu oranı		Orantılı.	Orantılı.
	Kullanıcı çeşitliliği	Yaş, cinsiyet, engellilik	Kadın, çocuk, yaşlı ve engelliler için tehlikeli.	Kadın, çocuk, yaşlı, engelli bireyler için güvenli.
		Ekonomik durum	Tüm ekonomik gelir grupları kullanmakta.	Orta ve üst gelir grubu ağırlıkta.
Tanımlılık	Sınırların tanımlılığı		 %75 yapılarla tanımlı, %25 Gezi Parkı ile sınırlı.	 %75 yapılarla tanımlı, %25 boğaz ile tanımlı.
Yükseklik / genişlik oranları	Kesit 1		 $x/2x, y/y$ $y/8y, z/2z$	 $x/1,5x$ $y/2y$
	Kesit 2		 $x/2x$ $y/7y$	 x/x $y/3y$
İşlev düzenlemeleri	Yaya - trafik düzenlemeleri		 Alanda araç trafiği ile yaya trafiği birçok yerde kesişmektedir.	Alanın tümü araç trafiğinden arındırılmış.
	Gizli aktivite mekanları düzenlemeleri		 5 temel noktada düzenleme eksikliği var.	Düzenlemelerin tümü aktivitelere uygun.
Meydan tipolojisi	Tipoloji		Tanımlanmış meydan	Tanımlanmış ve gruplanmış meydan

KAYNAKLAR

- Alexander, C., Neis, H., Anninious, A., King, I.,** 1987: A New Theory of Urban Design, Oxford Uni. Press., Oxford, UK.
- Arendt, H.,** 1961: Between Past and Future (“Geçmişle Gelecek Arasında”), çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arslan, N.,** 1992: Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18 yy. sonu ve 19. Yy.), İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı, Yayın no: 9, İstanbul.
- Atabay, S.,** 1991: Kamu Mekanları Tasarımı ve İstanbul Örneği, Kamu Mekanları ve Kentsel Tasarım Sempozyumu, M.S.Ü., İstanbul.
- Bakan, K., ve Konuk, G.,** 1987: Türkiye’de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü.
- Bartu Candan, A., and Kuloğlu, B.,** 2008: Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in İstanbul, New Perspectives on Turkey, no. 39, pp. 5-46.
- Batur, A.,** 1998: “1925-50 Döneminde Türkiye Mimarlığı”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, Ed: Y. Sey, Bilanço 98 Yayın Dizisi, İstanbul.
- Barnet, J.,** 1982: An Introduction to Urban Design, U.S.A.
- Boysan, B.,** 1999: “Aron angel ile İstanbul, Prost ve Planları Üzerine Söyleşi”, Mimarlık Dergisi, T.M.M.O.B. Mimarlar Odası Yayınları, S:285, sf: 30-39, İstanbul.
- Brill, M.,** 1989: “Transformation, Nostalgia, and Illusion in Public Life and Public Space, Public Places and Spaces” Editörler: Irwin Altman, Ervin H. Zube, Bölüm 1, Public Places and Spaces, Pelenum Press, New York, USA.
- Can Kortan, A. S.,** 2003: 90’lı Yıllarda Mekanın Değişen Yönlerini Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, İTÜ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- de Carbognano, C. C.,** 1993: 18. Yüzyıl Sonunda İstanbul, (1794), Çev: E. Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Cevizci, A.,** 2005: Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, Türkiye.
- Cezar, M.,** 1991: XIX. YY. Beyoğlu’su, Akbank Yayınları, No:55, İstanbul.
- Dağıstanlı, Ö.,** 1997: Meydanın Evrimi, Mekansal Analizi ve Sosyal Açıdan Önemi, İTÜ, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Dökmeci, V., Çıracı, H.,** 1990: Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

- Ferry, J. M.**, 1994: "Reflexions sur le nouvel espace public", Le Supplement, No. 190.
- Francis, M.**, 1989: "Control as a Dimension of Public Space Quality" Editörler: Irwin Altman, Ervin H. Zube, Bölüm 6, Public Places and Spaces, Pelenum Press, New York, USA.
- Frazer, N.**, 1991: "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", Editör: Meral Özbek, Kamusal Alan, Social Text, no. 25/6.
- Gehl, J.**, 1996: Life Between Buildings, Arkitekens Forlag, Copenhagen, Denmark.
- Gökgür, P.**, 2008: Kentsel Mekanda Kamusal Alanın Yeri, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Türkiye.
- Gökhan, Erce A.**, 1992: Ortaköy Meydanı ve Çevre Düzenlemesi, Tasarım No:27, Tasarım Yayıncılık, İstanbul.
- Gürkaş, T.**, 2007: Bir Dil Oyunu, Arredemento Mimarlık, no. 2007/02, pp. 56-57.
- Habermas, J.**, 2005: Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye.
- Habermas, J.**, 1989: The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society, Çev. Thomas Burger ve Frederic Lawrence, MIT Press, Cambridge MA, UK.
- Harvey, D.**, 2006: Umut Mekanları, Metis Yayınları, İstanbul, Türkiye.
- İnceoğlu, M.**, 2007: Kentsel Açık Mekanların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi, YTÜ Doktora Tezi, İstanbul.
- İnciciyan, Ğ.**, 1976: XVIII. Asırda İstanbul, Çev: A. Hrand, İst, Fetih Cemiyeti, İst. Enst. Yayınları, No:43, 2. Baskı, İstanbul.
- İstanbul Ansiklopedisi, cilt: 6**, 1994: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İstanbul'un Altın Yılları 94/98**, 1998: C2, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- İşözen, E.**, 1991: Bir Tutkudur Ortaköy: İnsana ve Kültüre Değer Verilen, Tasarım No:12, Tasarım Yayıncılık, İstanbul.
- İşözen, İ.**, 1993: Ortaköy Meydanı ve Çevre Düzenlemesi, Beşiktaş Belediye Başkanlığı Yayınları.
- Jacobs, A., Appleyard, D.**, (1987): Toward an Urban Design Manifesto, Journal of the American Planning Association, Vol. 53, No. 4, pp 112-120.
- Jacobs, J.**, 1961: The Life and Death of Greath American Cities, Random House, New York, USA.
- Karaman, A., İşözen, E.**, 1987: "Taksim ve Yakın Çevresi Tarihsel Gelişimi", Taksim Meydanı Proje Yarışması Kitabı, İstanbul.
- Keyder, Ç.**, 2000: İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul, Türkiye.

- Kluge A., Negt, O.,** 1993: "Introduction", Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere, çev. P. Labanyi; J. O. Daniel; A. Oksiloff, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Kömürciyan, E. Ç.,** 1988: İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul, Çev. H. Andreasyan, Ed: K. Pamukciyan, Eren Yayınları, İstanbul.
- Krier, R.,** 1984: Urban Space, Ruzoli International Pub. New York.
- Kuban, D.,** 1996: İstanbul Bir Kent Tarihi; Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Çev: Z. Rona, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kurtuluş, H.,** 2008: Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi, İktisat Dergisi, no. 499, pp. 26-33.
- Kuruyazıcı, H.,** 1998: "Cumhuriyetin İstanbul'daki Simgesi Taksim cumhuriyet Meydanı", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, Ed: Y. Sey, Bilanço 98 Yayın Dizisi, İstanbul, s: 89-98.
- Lang, J.,** 1987: Creating Architectural Theory, the Role of Behavioral Sciences in Environmental Design, Van Nostrand Reinhold, New York, USA.
- Lefebvre, H.,** 1991: The Production of Space, Oxford, UK.
- Newman, O.,** 1973: Defensible Space, New York: Collier Boks Mc Millan Publishing Co. New York.
- Norberg – Schulz, C.,** 1971: Existence, Space and Architecture, London: Studio Vista, London, UK.
- Moughtin, C.,** 2003: Urban Design: Street and Square, Oxford: Butterworth Architecture, Oxford, UK.
- Özbek, M.,** 2004: Kamusal Alan, Hil Yayınları, İstanbul, Türkiye.
- Özsavaşçı, A.,** 1999: Taksim Maçka Yeşil Alanının Değişim Sürecine Eleştirel Bir Bakış, İTÜ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Randoph, T.,** 1984: Hester J.R. Planning Neighbourhood Space With People, U.S.A.
- Rapoport, A.,** 1977: Human Aspects of Urban Form: Towards a Man – Environment Approach to Urban Form and Design, Pergamon Pres., Oxford, USA.
- Schulz-Norberg, C.,** 1971: Existence, Space and Architecture, London: Studio Vista, London, UK.
- Sennett, R.,** 1996: Kamusal İnsanın Çöküşü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Türkiye.
- Sennett, R.,** 1999: Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sezgin, B.,** 1996: Taksim – Maçka Büyük Yeşil Alanının Evrimi ve Kullanım Açısından Değerlendirilmesi, İTÜ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Spreiregen, P.D.,** 1965: The Architecture of Towns and Cities, Mc Graw – Hill Book Company, New York.
- Tönnies, F.,** 1957: Community and Society (Gemeinschaft and Gesellschaft), Michigan State University Pres., Michigan, USA.

- Tuğlacı, P.**, 1990: The Role of the Balian Family in Ottoman Architecture, Yeni Çığır Bookstore, İstanbul.
- Uçak, İ.**, 2000: Meydan Mekanlarını Oluşturan Peyzaj Öğeleri: Ortaköy Meydanı ve Bakırköy Özgürlük Meydanı Üzerine Bir İnceleme, İTÜ, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Weber, M.**, 2000: Modern Kentin Oluşumu, Bakış Kitaplığı, İstanbul.
- Wolton, D.**, 1998: Penser la Communication (Poche), Flammarion, Paris.
- Yenileşen İstanbul**, 1947: 1939 Başından 1947 Sonuna Kadar İstanbul'a Neler Yapıldı, İst. Bel. Matbaası, İstanbul.
- Yıldız, A.**, 2007: Tarihsel Birikime Sahip Kentsel Açık Alanların Dinamizmi – İstanbul Kent Örneği: Beyazıt Meydanı, Sultanahmet Meydanı ve Taksim Meydanı, İTÜ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Zavala, V.**, 2006: Katılımcı Demokrasi: Dünyadaki Katılımcı Demokrasi Deneyimleri, Dipnot Kitabevi, İstanbul, Türkiye.
- Zucker, P.**, 1959: Town and Square, Columbia Uni. Pres., New York, USA.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Aslı AYGÜN ÖZTÜRK

Doğum Tarihi: 07.09.1982

Doğum Yeri: İzmir

Lisans: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü